

**T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ BİLİM DALI**

**SİYASİ BİR İDEOLOJİ OLARAK MUHAFAZAKÂRLIK
VE TÜRKİYE'DE MUHAFAZAKÂR-DEMOKRAT
SİYASAL KİMLİĞİYLE AK PARTİ**

MEHMET ÖZÇELİK

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**DANIŞMAN:
PROF. DR. ÖNDER KUTLU**

KONYA – 2016

YÜKSEK LİSANS TEZİ KABUL FORMU

Öğrencinin	Adı Soyadı	Mehmet Özçelik
	Numarası	158104011001
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi / Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi
	Programı	Yüksek Lisans
	Tez Danışmanı	Prof. Dr. Önder KUTLU
	Tezin Adı	Siyasi Bir İdeoloji Olarak Muhafazakârlık ve Türkiye’de Muhafazakâr-Demokrat Siyasal Kimliğiyle AK Parti

Yukarıda adı geçen öğrenci tarafından hazırlanan “Siyasi Bir İdeoloji Olarak Muhafazakârlık ve Türkiye’de Muhafazakâr-Demokrat Siyasal Kimliğiyle AK Parti” başlıklı bu çalışma 04/02/2016 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliğiyle başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Sıra No	Danışman ve Üyeler		
	Unvanı	Adı ve Soyadı	İmza
1	Prof. Dr.	Önder Kutlu	
2	Yrd. Doç. Dr.	Fırat BAYRAKCI	
3	Yrd. Doç. Dr.	Yusu f Sayın	

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Bilimsel Etik Sayfası

Öğrencinin	Adı Soyadı	Mehmet Özçelik		
	Numarası	158104011001		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi / Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	X	
		Doktora		
Tezin Adı	Siyasi Bir İdeoloji Olarak Muhafazakârlık ve Türkiye'de Muhafazakâr-Demokrat Siyasal Kimliğiyle AK Parti			

Bu tezin hazırlanmasında bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

Mehmet Özçelik

 KONYA	T.C. NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü	 NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ KONYA SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
---	--	--

ÖZET

Öğrencinin	Adı Soyadı	Mehmet ÖZÇELİK		
	Numarası	158104011001		
		Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi / Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	X	
		Doktora		
	Tez Danışmanı	Prof. Dr. Önder KUTLU		
Tezin Adı	Siyasi Bir İdeoloji Olarak Muhafazakârlık ve Türkiye’de Muhafazakâr-Demokrat Siyasal Kimliğiyle AK Parti			

1789 Fransız Devrimi, eski rejimin tüm köklü kurum ve değerlerini yok etme mücadelesi içerisine girmiştir. Muhafazakârlık; Fransız Devrimi ile birlikte siyasi bir ideoloji haline dönüşürken, Edmund Burke’ün Fransa’daki Devrim Üzerine Düşünceler adlı eserinde muhafazakârlığın ilk ve temel düşünceleri yer almıştır. Bu sebepten dolayı Burke, muhafazakârlığın kurucusu olarak kabul edilmektedir. Her ne kadar bir tavır, tutum ya da durum olarak da kabul edilse, muhafazakârlık tıpkı liberalizm ve sosyalizm gibi siyasi bir ideolojidir. Bu ideoloji, tıpkı diğer ideolojilerde olduğu gibi farklı coğrafyalarda farklı yansımalara sahiptir. Türkiye’de muhafazakârlığın temelleri Tanzimat Dönemi’nde oluşturulsa da, Cumhuriyet’in ilanından sonra Kemalist Devrime yönelik tepkiler ideolojinin daha çok gelişimini sağlamıştır. Muhafazakârlar, Kemalist Devrim’in toplumu değiştirme ve dönüştürmesine özellikle de din ve toplum arasındaki bağların koparılmasına karşı çıkmışlardır. Türkiye’de CHP’li Tek Parti döneminin sona erip Demokrat Parti’nin iktidara gelmesi, muhafazakârların küs oldukları devlet kurumuyla kucaklaşmalarına olanak sağlamıştır. DP iktidarından sonra Adalet Partisi ve Anavatan Partisi dönemlerinde de muhafazakâr politikalar devam etmiştir. Ancak 2002 yılında siyasi iktidarı devralan AK Parti, Türk siyasetine yeni bir soluk getirerek kendisini doğrudan “muhafazakâr demokrat” bir kitle partisi olarak tanımlamıştır. Bu kimliğin Siyasal İslam’ın devamı niteliğinde olup olmayacağı tartışmaları sürerken AK Parti; Türkiye’de sosyal, ekonomik ve toplumsal bir kalkınma hamlesi içerisine girmiştir. 13 yılı aşan bir süredir tek başına iktidar olarak ülkeyi yöneten AK Parti; tarih, gelenek, aile, mülkiyet, otorite, ekonomi ve din gibi konularda muhafazakâr politikalar geliştirerek başarılı olmuştur. Siyasi kimliğine yönelik tartışmalar geride kalırken, muhafazakâr demokrat kimlik Türkiye’de oturmuş ve geniş kitlelere ulaşmıştır.

Anahtar Kelimeler: İdeoloji, Kimlik, Muhafazakârlık, AK Parti

 KONYA	T.C. NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü	 NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ KONYA SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
---	--	--

ABSTRACT

Author's	Name and Surname	Mehmet Özçelik		
	Student Number	158104011001		
	Department	Political Science and Public Administration		
	Study Programme	Master's Degree (M.A.)	X	
		Doctoral Degree (Ph.D.)		
	Supervisor	Prof. Dr. Önder Kutlu		
Title of the Thesis/Dissertation	As a Political Ideology Conservatism and with its Conservative-Democrat Political Identity in Turkey: Justice and Development Party (AK Party)			

French Revolution in 1789 was clashed against the ancient regime for destruction of whole established institution and values. Conservatism transformed into a political ideology with French Revolution. Reflections on the Revolution in France, which was written by Edmund Burke, defines the conservatism as the first and basic thoughts. For this reason, Burke is accepted for the founder of the conservatism. Although conservatism is seen like an attitude, approach and condition, conservatism is a political ideology like liberalism and socialism indeed. This ideology has different type of reflections in different geographies like other political ideologies. Despite the fundamentals of conservatism in Turkey were constituted in the Tanzimat Reform Era, conservatism considerably developed against reactions directed to Kemalist Revolution. Conservatives opposed to Kemalist Revolution because of its social engineering activities especially to break connections between religion and society. When Democrat Party won the elections in Turkey, the one party system ended, and conservatives hugged the government. After the Democrat Party, conservative politics proceeded in the time of Justice Party and Motherland Party. But Justice and Development Party came to power in Turkey in 2002, and it gave Turkish politics a new lease of life and defined itself as a “Conservative-Democrat” mass party. While AK Party's identity debates in Turkey were continuing, whether the continuation of Political Islam, AK Party entered into a move in social and economic development in Turkey. More than 13 years holding the power, AK Party succeeded with its conservative politics in history, tradition, family, property, authority and religion. From now on AK Party's political identity debates has left behind, and its identity has reached to large mass in Turkey.

Key Words: Ideology, Identity, Conservatism, Justice and Development Party (AK Party)

İÇİNDEKİLER

ÖZET	I
ABSTRACT	II
İÇİNDEKİLER	III
KISALTMALAR	v
ÖNSÖZ	vi
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

MUHAFAZAKÂRLIĞIN TEORİK ARKA PLÂNI

1.1. Siyaset Biliminde “Siyasi İdeoloji” Kavramı	8
1.2. Kavramsal Olarak Muhafazakârlık ve Kökleri	11
1.3. Felsefî Muhafazakârlık	16
1.4. Siyasi Bir İdeoloji Olarak Muhafazakârlık	17
1.5. Muhafazakârlığın Tarihsel Gelişimi	20
1.5.1. Aydınlanma Dönemi ve Muhafazakârlık	21
1.5.2. 1789 Fransız Devrimi ve Devrime Tepki Olarak Muhafazakârlık	25
1.5.3. Sanayi Devrimi ve Muhafazakârlık	26
1.5.4. 1789 Fransız Devrimi ve 1688 İngiliz Devrimi Mukayesesi	28
1.6. Muhafazakârlık ve Toplum Anlayışı	29
1.7. Muhafazakârlığın Dogmaları	31
1.7.1. Tarih ve Gelenek	32
1.7.2. Önyargı ve Akıl	36
1.7.3. Otorite ve İktidar	37
1.7.4. Özgürlük ve Eşitlik	39
1.7.5. Aile ve Mülkiyet	41
1.7.6. Din ve Ahlak	43
1.8. Muhafazakârlığın Farklı Biçimleniş ve Görünümü	46
1.8.1. Karşı Devrimci Fransız Muhafazakârlığı	46
1.8.2. Alman Muhafazakârlığı	51
1.8.3. İngiliz Muhafazakârlığı	52
1.8.4. Amerikan Muhafazakârlığı (Yeni Muhafazakârlık)	55

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE MUHAFAZAKÂRLIK

2.1. Tanzimat Döneminden Cumhuriyet'e Türk Siyasi Muhafazakârlığı	60
2.2. Cumhuriyet Döneminde Türk Siyasi Muhafazakârlığı	63
2.2.1. Mehmet Akif Ersoy	71
2.2.2. Ziya Gökalp	72
2.2.3. Halide Edip Adivar	73
2.2.4. Yahya Kemal Beyatlı	74
2.2.5. Mustafa Şekip Tunç	75
2.2.6. İsmail Hakkı Baltacıoğlu	77
2.2.7. Ali Fuat Başgil	80
2.2.8. Ahmet Hamdi Tanpınar	81
2.2.9. Necip Fazıl Kısakürek	83
2.2.10. Nurettin Topçu	85

2.3. Çok Partili Siyasi Hayatla Birlikte Türkiye’de Muhafazakârlık	86
2.3.1. Demokrat Parti ve Siyasi Muhafazakârlık	87
2.3.2. Adalet Partisi ve Siyasi Muhafazakârlık.....	90
2.3.3. Anavatan Partisi ve Siyasi Muhafazakârlık	93
2.3.4. Milli Görüş Hareketi ve Siyasi Muhafazakârlık	95

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AK PARTİ VE MUHAFAZAKÂR DEMOKRAT SİYASİ KİMLİĞİ

3.1. Demokrasi ve Muhafazakârlık İlişkisi	97
3.2. AK Parti’nin Kuruluşu ve Kısa Tarihçesi	101
3.3. AK Parti’nin Muhafazakâr Demokrat Kimliği	103
3.3.1. AK Parti’nin Gelenek ve Tarih Anlayışı	107
3.3.2. AK Parti’nin Aile Anlayışı	111
3.3.3. AK Parti’nin Din Anlayışı	115
3.3.4. AK Parti’nin Devlet ve Otorite Anlayışı	117
3.3.5. AK Parti’nin Toplum ve Ara Kurumlara Bakışı.....	121
3.3.6. AK Parti’nin Mülkiyet ve Ekonomi Anlayışı	125
SONUÇ	129
KAYNAKÇA	136
ÖZ GEÇMİŞ	154

KISALTMALAR

AK Parti	: Adalet ve Kalkınma Partisi
AP	: Adalet Partisi
ANAP	: Anavatan Partisi
BİMER	: Başbakanlık İletişim Merkezi
CHF	: Cumhuriyet Halk Fırkası
DGM	: Devlet Güvenlik Mahkemesi
DP	: Demokrat Parti
FP	: Fazilet Partisi
Haz.	: Hazırlayan
MGH	: Milli Görüş Hareketi
MÜSİAD	: Müstakil Sanayici ve İş Adamları Derneği
RP	: Refah Partisi
SP	: Saadet Partisi
TİKA	: Türkiye İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı
TOBB	: Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği
TpCF	: Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası
YSK	: Yüksek Seçim Kurulu

ÖNSÖZ

Siyasi ideolojiler arasındaki etkileşimin son derece karmaşık bir hal aldığı günümüzde, ideolojilere net sınırlar çizmek bir hayli güçtür. Batı'nın kendi içerisinde yaşamış olduğu krizlerin bir sonucu olarak ortaya çıkan muhafazakârlık da, diğer ideolojilerle etkileşimini sürdürmektedir. Bir tavır, tutum ya da mizaç olarak adlandırılan; hatta ülkemizde “gericilik” söylemiyle eş tutulan muhafazakârlık, geçmişten aldığı tecrübeleri geleceğe aktaran ve aynı zamanda toplumun hassasiyetlerini önemseyen bir ideolojidir.

Türkiye’de muhafazakârlar, özellikle Tek Parti Dönemi’nin sona ermesiyle birlikte siyasi alanda kendilerini ifade etme fırsatı yakalamışlardır. Politika tercihlerinde muhafazakâr partiler kurulmuş, başarılı yönetimler sergilenmiş ancak iç ve dış faktörler nedeniyle ülke içerisinde istikrar bir türlü sağlanamamıştır. Bu bağlamda 2002 yılından beri girdiği tüm seçimlerden birinci parti olarak çıkan ve o tarihten bugüne siyasi iktidarı tek başına elinde bulunduran Adalet ve Kalkınma Partisi (AK Parti) hareketini incelemek ve bu başarının altında yatan söylem ve politikalarını muhafazakârlık çerçevesinde ele almak, bu çalışmanın amacını oluşturmaktadır. Bu çalışmanın siyasi kimlik ve siyasi ideoloji konusunda bilime ve araştırmacılara katkı sağlaması en büyük temennimdir.

Bu bağlamda, öncelikle çalışmamı hazırlama sürecinde; yakın destek ve ilgisini, yardımlarını, zamanını esirgemeyen değerli danışmanım Prof. Dr. Önder KUTLU hocama teşekkürlerimi sunuyorum. Fikir, öneri ve tecrübelerini samimiyetle benimle paylaşan AK Parti Merkez Karar ve Yönetim Kurulu Üyesi Selçuk ÖZTÜRK başkanına da teşekkür ediyorum. Son olarak eğitim hayatım boyunca her konuda yanımda olan, maddi ve manevi desteğini esirgemeyen ve bugünlere gelmemde büyük emekleri olan sevgili aileme, elinden gelen her türlü yardımı gösteren ve desteğini tüm yaşamım boyunca esirgemeyeceğine inandığım arkadaşım Gizem ERİM’e teşekkür ederim.

Mehmet ÖZÇELİK

Konya-2016

GİRİŞ

Ülkemizde ve dünyada “muhafazakârlık”, gerek siyasiler tarafından gerekse vatandaşlar tarafından sıklıkla kullanılıyor olmasına rağmen, teorik planda çok fazla bilinmeyen bir kavramdır. Genellikle “dini hususlarda hassasiyet sahibi olan kimseler” için kullanılan kavram, bazen eleştiri, bazen övgü anlamında da kullanılabilir. Kavramın ayrıca “tutuculuk” ve “gericilik” olarak da anılandırıldığı görülmektedir. Kısacası, kavramla ilgili bir “tanımlama karmaşası” olduğu ifade edilebilir.

Böyle bir “karmaşanın” nedenini sosyal bilimlerdeki kavramların tanımlanmasındaki epistemolojik sorunlar oluşturmaktadır. Yalnızca siyaset bilimi alanında değil, sosyal bilimlerin tüm alanlarında görülebilecek açıklama karmaşasından kaçınmanın yolu, kavramlara dair tüm karmaşaların ve yanlış anlamaların ortaya konulmasını sağlamak ve kavramla ne ifade edilmek isteniyorsa, bu doğrultuda karşılaşılan engelleri çalışmalarda en iyi şekilde açıklamaktır. Muhafazakâr ideolojiyi incelemek de bu yaklaşımı gerektirmektedir.

Muhafazakârlık tıpkı liberalizm ve sosyalizm gibi siyasi bir ideoloji midir? Muhafazakârlık; Aydınlanma Dönemi, Fransız Devrimi ve Sanayi Devrimi’ne karşı reaksiyoner bir hareket özelliği taşımakta mıdır? Düşüncenin, değişime karşı tavrı nasıldır? Kısacası, muhafazakârlıkla ilgili soruları uzatmanın oldukça mümkün olduğu söylenebilir.

Ancak, günümüzde muhafazakârlığın kendi söylemini oluşturduğu ifade edilebilir. Muhafazakârlık; yeniliği reddetmeyen, keskin olmadan ılımlı bir değişimi savunan, tarihi birikimlere ve geleneğe sahip çıkan, devletçi ekonomi modelinden ziyade serbest piyasa ekonomisini destekleyen, bireysel hakları savunan ancak sınırsız özgürlüklere karşı çıkan ve aile hayatının savunucusu olmasıyla sınırlarını çizmiş siyasi bir görüş olarak kabul edilmektedir. Muhafazakârlık, geleneği tecrübe dâhilinde ısrarla savunan siyasi bir yaklaşımdır. Muhafazakârlıkta aile ve din, toplumun birlikteliğini sağlayan en önemli iki kurum olarak görülmektedir. Aile, geleneğin ve toplumsal değerlerin taşıyıcı kurumu olarak modern dönemle birlikte

çözölmeye başlamıştır. Fakat toplumun dinamikleri açısından bu değeriilerin muhafaza edilmesi son derece önemlidir.

Öncelikle dünyada son yıllarda, muhafazakâr isimleri barındıran ya da parti programlarında muhafazakâr düşüncelere yer veren siyasi partilerin ya iktidar ya da iktidarın en önemli alternatifi olarak siyasi arenada yer aldıkları görölmektedir. Klasik muhafazakârlıktan önemli ölçüde farklı olmakla birlikte, 20. yüzyılda ortaya çıkan ve siyasette kendini yeni muhafazakârlık olarak gösteren muhafazakâr kimlikli partilerin, ABD’de Ronald Reagan (1981-1989), İngiltere’de ise “demir leydi” lakaplı Margaret Thatcher (1979-1990) ile 1980’li yıllardan sonra yükselişe geçtikleri bilinmektedir. Bugün özellikle, temelleri Kıta Avrupası’nda atılan muhafazakâr düşüncenin, yalnızca Kıta Avrupası’nda kalmayıp Amerika’dan, Avustralya’ya kadar birçok ülkede temsil edildiği görölmektedir.

Ülkemizde ise özellikle çok partili siyasal hayata geçildikten sonra muhafazakâr kimlikli siyasi partiler, ülkenin yönetiminde önemli ölçüde söz sahibi olmuşlardır. Demokrat Parti’nin kurucularından olan ve 1950-1960 yılları arasında Başbakanlık yapan Adnan Menderes ve 1983-1989 yılları arasında Başbakanlık, ardından da 1989-1993 yılları arasında Cumhurbaşkanlığı yapan Anavatan Partisi’nin kurucusu Turgut Özal’ın, siyasi açıdan muhafazakâr bir kimliğe sahip oldukları ifade edilebilir.

Türkiye’de ise son yıllarda yapılan bazı sosyal ve siyasi eğilim araştırmaları, Türk halkının kendisini “muhafazakârlık” kimliği altında tanımladığını göstermektedir. Özellikle AK Parti’nin 2002 yılından bu yana siyasi iktidarı tek başına elinde bulundurması, bu siyasi hareketin 2001-2014 yılları arasında tam 13 yıl boyunca liderliğini üstlenen Recep Tayyip Erdoğan’ın tarih, gelenek ve milli-manevi değerlere bağlı duruşu, bununla birlikte siyasi karizması ve siyasi hareketini muhafazakâr ve demokrat bir parti olarak addetmesi, bu durumun oluşmasındaki en önemli etmenler arasında yer almaktadır.

Yine, “Yeni Türkiye” söyleminin en önemli simgelerinden birisi haline gelen Cumhurbaşkanlığı Sarayı’ndaki resmi karşılama törenlerinde tarihteki 16 Türk Devleti’nin askeri uniformalarıyla temsil edilmeye başlanması, kadim geleneğe bağlılık açısından muhafazakâr bir yaklaşım olarak değerlendirilebilir. İngiltere, Fransa ve Almanya gibi muhafazakâr düşüncenin temellerinin atıldığı bu ülkelerde de benzer uygulamalarla sıklıkla karşılaşmaktadır. Son yıllarda ailenin güçlendirilmesine yönelik uygulamalar, gelenek savunusu, şehirlerde tarihi dokunun korunmasına dair çalışmalar, eğitim ve öğretim kurumlarında Osmanlıca dersi gibi uygulamaların getirilmesi, dini eğitime önem verilmesi, Türk ve İslam kültürünün geliştirilmesine yönelik çalışmalar, Türkiye’de muhafazakâr yaklaşımlar sergilenmesinin en başta gelen örnekleri arasında yer almaktadır.

Bir düşünce geleneği ve bir ideoloji olarak muhafazakârlık siyasete nasıl bakmaktadır, nasıl bir siyaset öngörmektedir ve onu diğer siyasi ideolojilerden ayıran temel özellikleri nelerdir? Muhafazakârlığın gelenek, devlet, aile, mülkiyet gibi kavramlara yaklaşımı nasıldır? Türkiye’deki muhafazakârlığın gelişimi nasıl olmuş ve hangi siyasi partilerde karşılık bulmuştur? AK Parti’nin muhafazakâr demokrat kimliği neyi ifade etmektedir? İşte bu çalışma, muhafazakâr siyaseti tanımlayabilmek için gerekli olan bu soruların cevaplarını konu almaktadır.

Çalışma, “Siyasi Bir İdeoloji Olarak Muhafazakârlık ve Türkiye’de Muhafazakâr-Demokrat Siyasal Kimliğiyle AK Parti” başlığıyla, ülkemizde çok fazla dile getirilmesine rağmen teorik açıdan pek fazla bilinmeyen muhafazakârlığın arka planını ve onun savunularını ortaya koymayı, AK Parti’nin kendisini tanımladığı muhafazakâr-demokrat bir kitle partisi olmasını, düşüncenin gelişimi içerisinde açıklamayı amaçlamaktadır.

3 Kasım 2002 tarihinde gerçekleştirilen milletvekili seçimleriyle birlikte siyasi iktidarı 13 yılı aşkın bir süredir tek başına elinde bulunduran AK Parti’nin nasıl bir siyasal kimliğe sahip olduğu (veya olması gerektiği) konusunda bir belirsizlik, partinin kurulduğu günden beri süre gelmiştir. Şöyle ki Türkiye’de diğer siyasi partilerin çizgilerini etnik milliyetçi, laik, Kemalist, liberal, demokrat ve sosyalist gibi söylemlerle daha net olarak ifade etmeleri, AK Parti’nin ise

muhafazakâr demokrat kimlik söyleminde, merkez sağda yer alan bir kitle partisi olması bu durumun oluşmasındaki en büyük etmendir. Bu bağlamda AK Parti'nin siyasal kimliğinin tam olarak neyi ifade ettiği sorusu kamuoyunda sıkça tartışılmaktadır.

Siyasal kimliği temelinde muhafazakâr bir anlayışa sahip olan gelenek, tarih, kültür ve dini savunular geliştiren, bununla birlikte devrim niteliğinde reformları harekete geçiren AK Parti'nin, siyasal kimliğinde muhafazakârlık ve demokrasiye birlikte yer vermesinin siyasal kimliğini netleştirme noktasında oluşturduğu soru işaretleri bu çalışmada açıklanmaya çalışılmaktadır.

Bu çalışma gerek muhafazakârlığın bilinmeyen teorik arka planına ışık tutması açısından gerekse de AK Parti'nin muhafazakâr demokrat kimliğine yönelik tartışmalara bir katkı sağlaması açısından oldukça önemlidir. Ülkemizde söylem olarak oldukça popüler olan muhafazakârlık; neyin yanında yer aldığı az çok bilinmekle birlikte, neyin karşısında olduğu pek fazla bilinmeyen bir kavramdır. Çalışma; muhafazakârlığın bilinmeyenlerini ortaya koymak, reaksiyon özellikler gösterdiği toplumsal olay ve olguları açıklamak, değişime karşı sergilediği tavı yorumlamak açısından ileride yapılacak olan çalışmalara önemli katkılar sağlayacaktır. AK Parti'nin muhafazakâr demokrat kimliği, kimilerine göre yapay bir kimlik olup söylemden öteye gidememiştir; yani böyle bir kimlik tanımlaması yoktur. Kimilerine göreyse Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarının büyük bir çoğunluğunu ifade etmektedir. Çalışmanın, bu kimlik tartışmalarına bir nebze de olsa katkı sağlaması açısından önem arz ettiği ifade edilebilir.

Çalışmanın temel varsayımlarına bakıldığında; ilk önce muhafazakârlık bir tavır, tutum ve mizaçtan öte, sosyalizm ve liberalizmle birlikte Batıdaki temel siyasal ideolojilerden bir tanesidir. İkinci olarak muhafazakârlığın yaptığı gelenek savunusu, otoriteye yani devlete biçtiği rol, sınırsız özgürlüklere karşı oluşu, bireysel mülkiyeti desteklemesi, toplumu bir arada tutan dinamikler olarak gelenek ve ailenin korunmasına önem vermesi muhafazakârlığın çerçevesini oluşturmaktadır. Üçüncü olarak dünyada muhafazakâr ideolojiye bağlı kişiler, toplum mühendisliğine ve dayatmacı anlayışa karşı çıkarak değişimin devlet eliyle değil toplumun bizzat

kendisi tarafından gerçekleştirilmesi gerektiğini savunmaktadır. Özellikle ülkemizde, muhafazakâr seçmenler de askeri darbe ve vesayetlere karşı bir duruş sergilemektedir. Bu yüzden Türkiye’de toplumun önemli bir kesimi sosyal ve siyasi yaklaşımlarında muhafazakâr eğilimler göstermektedir. Dördüncü ve son olarak AK Parti, muhafazakâr-demokrat bir siyasi partidir ve bu kimliğiyle örtüşen politikaları hayata geçirmeyi başarmıştır.

Bu çalışma teorik olarak ele alınmış olup konuyla ilgili güncel ulusal ve uluslararası literatür incelenmiştir. Çalışmayı kapsayan kitaplar, dergiler, makaleler, yüksek lisans ve doktora tezleri, gazete haberleri, internet siteleri ve düzenlenen sempozyumlarda ortaya çıkarılan çalışmalar incelenmiştir.

Çalışmanın ilk bölümünde, öncelikle siyaset biliminde siyasi ideoloji kavramının ne anlama geldiği, kavramsal olarak muhafazakârlığın neyi ifade ettiği, klasik yani bilinen muhafazakârlığın akademik literatürdeki karşılığı ve düşüncenin köklerinin ilk olarak ortaya çıkışı, muhafazakârlığın bir tavır, tutum, mizaç olmaktan öte siyasi bir ideoloji olduğu ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Yine birinci bölümde, tarihsel olarak muhafazakâr düşünceyi etkileyen üç tarihi olgu üzerinde durulmuştur. Muhafazakârlık; Aydınlanma düşüncesinin ürünü olan “akıl”, Aydınlanma aklının etkisinde gerçekleşen Fransız Devrimi ve onun jakoben uygulamaları, son olarak da Sanayi Devrimi’nin neden olduğu geleneksel toplumsal dokuyu bozan hızlı değişiklikler ve organik bir toplumdan ziyade mekanik bir toplum oluşturma arzusuna karşı şekillenen bir ideolojidir.

Muhafazakârlığın temel değerlerine de birinci bölümde yer verilmiş olup, muhafazakârlık açısından bu değerlerin ne ifade ettiği ortaya koyulmaya çalışılmıştır. Toplum görüşü, tarih, gelenek, din, otorite, aile, mülkiyet, özgürlük ve eşitlik gibi kavramlar muhafazakâr bakış açısında ne ifade etmektedir sorusu üzerinden yapılan irdeleme sonrasında, özellikle muhafazakâr düşüncenin liberalizm ve sosyalizm gibi diğer ideolojiler karşısındaki yeri netleştirilmeye çalışılmıştır.

Birinci bölümde ele alınan son alt başlık, muhafazakârlığın Kıta Avrupa'sı, İngiltere ve Amerika'daki biçimleniş ve görünümüdür. Klasik muhafazakârlık, Kıta Avrupası'nda gelişmekle birlikte bütün kıtanın özelliklerini taşımaz. Kıta Avrupası'nda Frankafon (Fransız) ve Germenefon (Alman) olmak üzere iki tür muhafazakârlığın geliştiği görülmektedir (Çaha, 2001: 102). Fransız muhafazakâr düşüncesinin oluşmasında oldukça önemli bir yere sahip olan Joseph de Maistre, Tocqueville, Maurras ve Louis de Bonald gibi isimlerin düşünceleri bu bölümde sıklıkla ifade edilmeye çalışılmıştır.

Tarihsel olarak daha erken bir zaman da ortaya çıkan İngiliz muhafazakârlığı, Kıta Avrupası'ndan, Fransız ve Alman ekollerinden daha farklı bir gelişim sürecine sahiptir. İngiliz muhafazakâr düşüncesinde Edmund Burke'ün etkilediği düşünürler arasında Samuel Colaridge, Sir Henry Maire ve Benjamin Disraeli sayılabilir. Çalışmada İngiliz muhafazakârlığı ile ilgili olarak bu isimlerin görüşleri aktarılmıştır.

20. yüzyıl muhafazakâr düşüncesi büyük ölçüde II. Dünya Savaşı süreci sonrasında ABD ve İngiltere'de Anglo-Sakson muhafazakârlığının kendini yenileme çabasının damgasını taşımaktadır. 20. yüzyılın hızla derinleşen sorunlarından, savaşlardan, krizlerden ve çöküntülerden çıkışı modern toplumun ve modern siyasal ve ekonomik kurumların eleştirisi içerisinde gören 20. yüzyıl muhafazakârlığı, esas olarak 1929 Büyük Bunalımı'ndan ve özellikle II. Dünya Savaşından sonra gelişen Amerikan Muhafazakârlığına dayanmaktadır. R. Kirk, C. Rossiter, I. Kristol, P. Viereck, Daniel Bell ve R. Nisbet gibi düşünürlerce ifade edilen Amerikan muhafazakârlığı, özellikle 1970'lerden itibaren etkili ve çok yönlü bir siyasal akım olarak ortaya çıkmıştır. Çalışmanın bu bölümünde Amerikan muhafazakârlığının düşünce yapısı yansıtılmaya çalışılmıştır.

İkinci bölümde, muhafazakârlığın Türkiye'deki gelişimi üç farklı zaman metodolojisi içerisinde incelenmiştir. İlk olarak Osmanlı Devleti içerisinde muhafazakâr hareketleri ortaya koyabilmek amacıyla, Tanzimat Dönemi'nden Cumhuriyet'in kuruluşuna kadar olan süreç ele alınmıştır. Ardından Cumhuriyet'in kuruluş sürecinden çok partili siyasal hayata geçiş süreci içerisinde muhafazakârlık incelenmiştir. Bu bölümde hem Osmanlı Devleti dönemini, hem de Türkiye

Cumhuriyeti'nin kuruluşunu gören fikir adamlarının düşüncelerine yer verilmiş olup; Peyami Safa, M. Akif Ersoy, Ziya Gökalp, Halide Edip Adivar, Yahya Kemal Beyatlı, Mustafa Şekip Tunç, İsmail Hakkı Baltacıoğlu, Ali Fuat Başgil, Ahmet Hamdi Tanpınar, Necip Fazıl Kısakürek ve Nurettin Topçu'nun fikir ve görüşleri paylaşılmıştır.

Çok Partili siyasal hayata geçildikten sonra muhafazakâr eğilimler, siyasi alanda daha kolay temsil edilme imkânına kavuşmuştur. Yine bu bölümde Demokrat Parti, Adalet Partisi, Anavatan Partisi ve Milli Görüş hareketi içerisinde muhafazakâr eğilimler incelenmiştir.

Üçüncü ve son bölümde çalışmanın ana temasını oluşturan, AK Parti'nin muhafazakâr demokrat siyasi kimliği açıklanmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda, muhafazakâr düşüncenin temel unsurları olan aile, toplum, tarih, gelenek, devlet, otorite, mülkiyet, serbest piyasa, din ve ara kurumlara karşı, öncelikle AK Parti'nin muhafazakâr tutumu işlenmiş, daha sonra bu konular üzerinde geliştirdiği politikalar ele alınmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

MUHAFAZAKÂRLIĞIN TEORİK ARKA PLÂNI

Muhafazakârlık, son yıllarda günümüz siyasetinde yükselişe geçen siyasi bir ideolojidir. Ancak bazı siyaset bilimci ve düşünürlerin muhafazakârlığı, durumsallık gösterdiği gerekçesiyle ideoloji olarak kabul etmemesi, muhafazakârlığın ideoloji mi yoksa tavır, tutum ya da mizaç mı olduğu yönündeki tartışmalara neden olmaktadır. Bu bağlamda muhafazakârlığın siyasi bir ideoloji olup olmadığına yönelik en rasyonel çözüm, teorik olarak muhafazakârlığın arka planını incelemekten geçmektedir. Üç temel “tarihsel olgu” olan; Aydınlanma Dönemi, Fransız Devrimi ve Sanayi Devrimi ekseninde şekillenen muhafazakârlık, bu tarihi olaylara tepkisel yaklaşımlar göstermiştir. Muhafazakârlığın toplum ve bireye bakış açısı onun liberalizm ve sosyalizm karşısındaki konumunun tespitine olanak sağlamaktadır. Tarih, gelenek, otorite, aile, mülkiyet, din ve ahlak gibi konulara yaklaşımı ise, muhafazakârlığın çerçevesini oluşturmaktadır.

1.1. Siyaset Biliminde “Siyasi İdeoloji” Kavramı

Siyaset Biliminin en önemli epistemolojik sorunlarından bir tanesi de ideoloji kavramının ne anlama geldiğidir. Yerleşik ve üzerinde hemfikir olunan bir tanımlamanın olmadığı bir gerçektir. David McLellan ideoloji kavramını, “tüm sosyal bilimlerde tarifi en zor olan kavram” olarak nitelendirmektedir (Heywood, 2011: 21).

Bu durum sosyal bilimlerde, fen bilimlerinde olduğu gibi deneysel ve bunun sonucunda elde edilen kesin bilgiler olmayışından ve bu durumdan kaynaklı objektif değerlerden ziyade sübjektif ve kişinin yorumuna açık kurum ve kavram tanımlamalarının ortaya çıkmasından kaynaklanmaktadır. Günümüzde ideolojilerin önemi göz önünde bulundurulduğunda, kavramları tanımlama sürecinde bu kavramların ideolojik birer anlam barındırdıkları bir gerçektir (Çetin, 2004: 87). Şüphesiz ki bu süreçte her ideoloji, kavramlara kendi anladığı anlamları yükleme çabası içerisindedir. Çünkü ideolojilerin asıl amacı, dünyayı kendi doğrularınca şekillendirmektir. Bu şekillendirmenin de bireyin yönünü bulduğu ya da bulmaya

çalıştığı kavramlardan başlamasında bir sakınca yoktur. İdeolojiler varlıklarını devam ettirdikleri sürece de muhtemelen farklı bir durum oluşmayacaktır.

Türk Dil Kurumu'na göre ideoloji; siyasal veya toplumsal bir öğretiyi oluşturan, bir hükûmetin, bir partinin, bir grubun davranışlarına yön veren politik, hukuki, bilimsel, felsefi, dinî, moral ve estetiksel düşünceler bütünüdür (Türk Dil Kurumu, 2016).

Terry Eagleton, “*İdeoloji Nedir*” adlı çalışmasında ideolojinin genel anlamda iktidar ve inanç kavramlarıyla ilişkili olduğunu vurgulamaktadır. İdeoloji kavramını bir toplumsal grubun veya sınıfın iktidarını meşrulaştırma aracı olarak görmektedir. Eagleton'a göre iktidar; kendisine yakın inanç ve değerleri korur hatta bunları doğallaştırır ve evrenselleştirir, kendisine karşı çıkan fikirleri ise muhtemelen açık bir şekilde değil belki ama sistemli bir şekilde dışlar ve toplumsal gerçekliği kendisine uygun yollarla çapraşıklaştırır, böylece kendisini meşrulaştırmış olur (Eagleton, 1996: 17-25).

Nisbet'e göre bir ideoloji; siyaset ve siyasal iktidarla sağlam ve iyi bilinen bir ilgisi olan ahlaki, ekonomik, sosyal ve kültürel fikirlerin makul ve tutarlı bir bütünü daha özeldir ise bir fikirler bütünü başarılı kılmak için gerekli olan bir siyasi destek üssüdür (Nisbet, 2011: 19). İdeoloji, bir anlam kümesi olarak toplumun stratejik fonksiyonlarının en başında yer almaktadır. Bu açıdan ele alındığında ideolojileri Geertz, insanlara istikamet vermeye yarayan birer “harita” olarak görmektedir (Geertz, 1965: 671). Meriç'e göre ideoloji; gerçeğe hâkim olmamızı sağlayan “mit”in ilkel toplumlarda üstlenmiş olduğu görevi, modern dünyada üstlenmektedir (Meriç, 2006: 264).

İdeoloji kavramıyla ilişkilendirilen anlamlar arasında; siyasi bir inanç sistemi, eylem yönelimli siyasi fikirler kümesi, bir sosyal sınıf ya da sosyal grubun dünya görüşü, bireyi sosyal bir bağlamda konumlandıran ve ortak aidiyet hissi oluşturan fikirler bütünü olduğu yer almaktadır (Heywood, 2011: 21). Mannheim ideoloji kavramını tekil bireylerin veya toplumsal tabakaların düşüncelerinin bütünü olarak adlandırmaktadır. Bununla birlikte *İdeoloji ve Ütopya* adlı eserinde kısmi ve

bütünlükçü ideoloji ayırımına gittiği görülmektedir. Mannheim, kısmi ideoloji kavramını karşı tarafın ifadelerinin belirli bir kısmıyla ilişkilendirirken bu aşamada birey, karşı tarafın söylemiş olduğu şeyin doğru olmadığını ikna etmeye yönelik çaba içerisine girer. Böylece kısmi ideoloji aşamasında bireylerin yanılsamalarının hala tespit edilebilirliğini savunur. Bütüncül ideoloji kavramı ise; bireyleri değil bir grubu ya da sosyal zümreyi kapsamaktadır. Dolayısıyla yanlış olan grup bilinci, artık tek bir bireyin düşüncesi olmayıp bir gruba aittir. Böylece karşı gruplar dahi, bu aşamada birbirlerinin yanlış bilinçlerini düzeltemezler (Mannheim, 2009: 21-22).

İdeolojiler, bireyin kendisini toplumsal ve siyasal rol kategorileri içinde tanımlamasına yardımcı olurlar. Belirli oranlarda insan kümelerini bir arada tutmaya çalışan cazibe merkezi olmaya çalışırlar (Akdoğan, 2004: 4). Her ne kadar Raymond Aron ve Daniel Bell çağımızı, “ideolojilerin batış devri” olarak ilan etmişlerse de, Şerif Mardin 20. yüzyılı en kesif anlamda “ideolojik” olarak görmektedir (Mardin, 2012: 13).

Meriç de ideolojilerin geleceğiyle ilgili olarak tıpkı Mardin’in ifade ettiklerini paylaşmaktadır. Meriç’e göre ideolojilerin etkisi ve hâkimiyeti günden güne artmaktadır. Büyük devletlerin kendi aralarında yaşamış olduğu husumetlerin hala devam ediyor olması ve bu çatışmaların da ifadelerini ideolojilerde bulması, ideoloji kavramını güçlendirmektedir. Bu yüzden sosyal ve ekonomik yapıları farklı olan devletler ve toplumlar arasında ideolojik ihtilaflar sürüp gidecektir. Yani ideolojiler çağının sonu gelmeyecektir (Meriç, 2006: 271).

“*Tarihin Sonu*” adlı tezinde Francis Fukuyama’ya göre liberalizm, insanlığın gelebileceği son noktayı simgelemektedir. Dünya’da liberal demokrasi haricinde, ideal başka bir rejim bulunmamaktadır. Böylelikle liberal demokrasinin egemen olduğu dünya düzeninde, daha iyi ve daha ideal bir sistem ortaya konulması mümkün değildir (Fukuyama, 1999: 60). Liberalizmi insanlık tarihinin son başat ideolojisi olarak gören Fukuyama, faşizm ve sosyalizmin gücünü yitirmelerinin ardından ideolojilerin sonunun geldiğini iddia etmektedir. Ancak günümüzde büyük devletler arasındaki ekonomik ve siyasi anlaşmazlıkların giderek artması, son yıllarda sosyalizmi benimseyen siyasi liderlerin seçim kazanmaları, Çin, Rusya ve Kuzey

Kore gibi ülkelerde katı ideolojilerin hala varlığını devam ettirmesi; tıpkı Şerif Mardin ve Cemil Meriç'in ifadeleriyle ideolojiler çağının henüz gelmediğini gösteren örnekler arasında yer alabilirler.

1.2. Kavramsal Olarak Muhafazakârlık ve Kökleri

Muhafazakârlık; tarihi kökleri çok eskiye dayanan özellikle sosyalizmin çöküşünden sonra liberalizmle birlikte günümüz siyasetinin, başat faktörlerden biri haline gelen modern bir siyasi ideolojidir. Son yıllarda yeniden bir ilgi odağı haline dönüşen muhafazakârlık, siyasi arenada iktidar, iktidar ortağı ya da en önemli iktidar alternatifi olarak varlığını sürdürmektedir (Yılmaz, 2004: 144). Türkiye'de 2002 yılından beri siyasi iktidarı tek başına elinde bulunduran AK Parti de, kendisini muhafazakâr ve demokrat bir siyasi kitle partisi olarak tanımlamaktadır (AK Parti, 2012: 4).

Günlük dilde sıkça kullandığımız, fakat kavramsal olarak açıklamakta zorlandığımız muhafazakârlık, farklı anlamları bünyesinde barındıran bir sözcüktür. Anlaşılması zor olan bu kavram aynı zamanda politik bir teoridir. Muhafazakârlık kavramından neyin anlaşılması gerektiği hususunda ise ortak bir tavır yoktur (Beneton: 2011: 7). Özellikle hızlı sosyal değişime direnme ve geleneksel normları destekleme eğiliminde olan siyasi bir felsefe olarak karakterize edildiğinde, muhafazakârlığı tanımlamak bir hayli güç olmaktadır. Bu durumu Mustafa Erdoğan iki farklı nedene bağlamaktadır. Bunlardan ilki muhafazakârlığın gelenekle olan bağıdır. Her ülkenin ya da toplumun farklı geleneklere sahip olduğu düşünüldüğünde, değişkenlik gösteren standart bir tanımlama olmadığı ortaya çıkmaktadır. İkinci olarak ise, muhafazakârlığın sistematik doktrin ya da ideolojilere karşı kuşkucu bir yaklaşım sergilemesidir (Erdoğan, 2004a: 5).

Özellikle muhafazakârlık, liberalizm ve sosyalizm gibi siyasi kavramların tanımı, kullanan kişiler ve algılayıcılar tarafından farklılık gösterebilmektedir. Argın'ın da liberalizm örneğinde ifade ettiği gibi, bu tarz siyasi kavramlar muhafazakârlar tarafından ya da sosyalistler tarafından farklı algılanabilmektedir. Bir diğer nokta da, bu tarz siyasi kavramların yer ve zamana göre farklılık gösteriyor

olmasıdır. Türkiye’de muhafazakârlığın tanımlanması ve algılanmasıyla, İngiltere’de ve Fransa’da tanımlanması ve algılanması farklılıklar gösterebilmektedir. Siyasi kavramların tanımlanması ve algılanmasıyla ilgili olarak belki de en önemli unsur siyasi kavramlar arasındaki ilişkidir. Aralarındaki pozitif ya da negatif yönlü bir ilişki, yeni kavramların doğmasına sebebiyet vermiştir (Argın, 2006: 467).

Örneğin, Hoffman ve Graham’a göre siyasi partiler her ne kadar politikalarında “muhafazakâr” ideolojiyi barındırsalar dahi zamanla bu durum değişkenlik gösterebilmektedir. İngiliz Muhafazakâr Partisi’nin ele alacak olursak, 20. yy. boyunca tüm dünyada seçmenler tarafından en başarılı muhafazakâr siyasi parti olarak gösterilen bu parti, Margaret Thatcher döneminde “ulusal liberal” olarak tanımlanmaktadır (Hoffman ve Graham, 2006: 188). Kısacası, siyasi kavramların tanımlanması ve anlamlandırılması noktasında, kavramlar arasında ciddi bağlar olduğunu, yer ve zamana göre farklılık gösterebileceğini ve göreceli olduğunu ifade edebiliriz.

Wallerstein’a göre muhafazakârlık, liberalizm ve sosyalizm, temel olarak Batı dünyasının yaşadığı krizlerin birer ürünüdür (Wallerstein, 1998: 77-80). Bu üç ideoloji, temelde tepkiyle birlikte kendilerini “bir başka şeyin” alternatifi olarak sunmuşlardır. Muhafazakârlık, kendisini Fransız Devrimi’nin bir alternatifi, liberalizm, muhafazakârlığın ve onun yaşatmaya çalıştığı “eski rejim”in bir alternatifi, sosyalizm ise kendisini liberalizmin bir alternatifi olarak görmüştür. Muhafazakârlık, modernliği ve değişimi bir tehlike olarak görüp onu sınırlamayı amaç edinirken, liberalizm en akılcı bir biçimde insanoğlunun mutluluğunu amaç edinmiştir. Sosyalizm ise direnç gösteren güçlere karşı bir savaş içerisine girmiş, değişim ve ilerlemeyi hızlandırmayı amaçlamıştır (Türe, 2005: 46). Yine bu eksende farklı bir bakış açısıyla Stanley Parry’e göre muhafazakârlık, temelde Batı uygarlığının kendi içindeki krizin ve bu krize verilen birbirinden farklı cevapların ürünü olarak ortaya çıkmıştır (Meyer, 2015).

Muhafazakârlık kavramıyla ilgili yazılı literatür incelendiğinde, genel itibarıyla tepkiye dayalı negatif bir söylem olduğuyla karşılaşmaktayız. Kavramın neye karşı olduğu bilinmekle birlikte, neye taraf olduğu ise net olarak bilinmemektedir (Yılmaz, 2001: 94). Ancak yine de muhafazakârlığı tanımsal olarak ifade edecek olursak Özipek'in tanımına başvurabiliriz. Özipek'e göre muhafazakârlık; insanın akıl, bilgi ve birikim bakımından sınırlılığınan, bir toplumun tarihsel olarak sahip olduğu aile, gelenek ve din gibi değer ve kurumlarını temel alan, radikal değişimleri ifade eden sağ ve sol siyasi projeleri reddederek ılımlı ve tedrici değişimi savunan ve siyaseti, bu değer ve kurumları sarsmayacak bir çerçeve içinde sınırlı bir etkinlik alanı olarak gören bir düşünce stili, bir fikir geleneği ve bir siyasi ideolojidir (Özipek, 2011: 13-15).

Latince “conservare” kelimesinden türeyen sözcük, var olanı yani mevcut durumu korumaya çalışmak ve muhafaza etmek olarak açıklanabilir. İngiliz muhafazakârlığının önemli isimlerinden birisi olarak kabul edilen Edmund Burke de kavramı muhafazakârlık yerine koruma olarak kullanmıştır (Burke, 2004: 106). Yine bazı kesimler tarafından ise, değişime karşı bir duruş sergileme ve değişimi reddetme olarak da anlamlandırılmaktadır (Heywood, 2011: 83).

Kavramla ilgili olarak karşımıza çıkan anlamlardan bir tanesi de kavramın “tutuculuk” ve “gelenekçilik” olarak sıkça algılanıyor olmasıdır. Özellikle modern muhafazakârlıkta tutuculuk ve gericilik (Nisbet, 2011: 46) kavramlarına “yobazlık” kavramının da eklendiğini görmekteyiz. Fakat muhafazakâr düşüncenin kurucusu olarak kabul edilen Burke “Değişmenin araçlarından yoksun bir devlet kendisini korumaktan yoksundur” diyerek bu değerlendirmenin muhafazakârlıkla bağdaşmadığını ortaya koymuştur (Güngörmez, 2004: 25). O halde muhafazakârlık, geçmiş değerlere sahip çıkan, yalnızca değişimin yöntem ve biçimlerine karşı çıkan, değişimi tümünden reddetmeyen bir ideoloji olarak ifade edilebilir.

Kavramı gelenekçilikle ilişkilendiren Mannheim, muhafazakârlığı bilinçli hale gelmiş gelenekçilik olarak değerlendirmektedir (Beneton, 2011: 115). Hatta Güngörmez, muhafazakârlığı aydınlanmacı akla karşı, geleneğin müdafaa edilmesi olarak görmektedir (Güngörmez, 2004: 12).

Tarihi süreç açısından muhafazakârlık her ne kadar Fransız Devrimiyle birlikte özdeşleşse de, köklerinin Aristo'ya kadar dayandığı iddia edilmektedir (Auerbach, 1959: 5-9). Aristo'yu ilk muhafazakâr düşünürlerden birisi olarak kabul edersek, hemen her konuda aşırılığa karşı tedirgin oluşu ve ılımlı politik yaklaşımlar sergilemesi günümüz muhafazakârlığını kavramak açısından iyi bir örnek teşkil etmektedir (Argın, 2006: 468). Son dönem muhafazakâr düşünürlerden Robert A. Nisbet'de (1913-1996) muhafazakârlığı, Rönesans, hatta insanlığın ilk zamanlarından itibaren başlatmaktadır (Nisbet, 2011: 49). Ünlü Alman sosyolog Karl Mannheim ise, muhafazakârlığı hem modern zamanların hem de geçmiş zamanların bir ideolojisi olarak görürken, muhafazakârlığı geçmiş ve gelecek boyutuyla ele almaktadır (Örs, 2008: 118).

İlk kez 19. Yüzyıl'ın başlarında kullanılan terim ABD'de, kamusal işlere ait kötümser bir görüşü ifade ediyorken, 1820'li yıllar itibarıyla ise, 1789 Fransız devriminin ilke ve prensiplerine karşı bir muhalif duruşu ifade etmektedir (Heywood, 2011: 83). Politik bir terim olarak ilk kez, Fransız Devrimi sonrasında ruhban sınıfı ile siyasi restorasyon görüşleri öne çıkaran Fransız siyasetçi François Rene Chateaubriand (1768-1848)'ın *Le Conservateur* adlı dergisinde, 1818 yılında kullanılmıştır (Vural, 2011: 8). Bir düşünce ve tutum olarak kabul edilen muhafazakârlık hiç şüphesiz siyasi bir ideoloji olarak Fransız Devrimiyle birlikte siyasi bir akım haline dönüşmüştür. Edmund Burke'ün *Reflections on the Revolution in France* (Fransa'daki Devrim Üzerine Düşünceler) adlı eserinde muhafazakâr ilkelerin ilk ve temel ifadeleri görülmektedir. (Heywood, 2011: 83). İngiltere'de Whig grubu üyesi tecrübeli bir parlamenter ve yazıları geniş yankılar uyandıran bir gazete yazarı olan Edmund Burke'ü, Nisbet muhafazakârlığın Marx'ı olarak görmektedir. Bu durumu özellikle *Düşünceler* adlı eserinde Fransız Devrimi'ne karşı duyduğu ateşli tepkiye bağlamaktadır (Nisbet, 2011: 23-25).

Siyasi bir ideoloji olarak muhafazakârlığın kurucusu olarak kabul edilen Edmund Burke, muhafazakâr düşüncenin ilk yapıtlarından olan *Reflections*'da, düşüncenin temel özelliklerini altı temada ortaya koymuştur. Bunlar Cecil'e göre şöyle özetlenebilir (Zürcher, 2006: 40):

1. Dinin önemi,
2. Reform adına kişilere haksızlık yapılması tehlikesi,
3. Rütbe ve görev ayrımlarının gerçekliği ve arzu edilebilirliği,
4. Özel mülkiyetin dokunulmazlığı,
5. Toplumun bir mekanizmadan ziyade bir organizma olduğu görüşü,
6. Geçmişle kurulan sürekliliğin değeri.

Bütün siyasi ideolojilerde düşünürlerinden kaynaklı önemli farklılıklar olmasına rağmen, ortak noktalar da mevcuttur. Muhafazakârlık için de ortak temalar ve yaklaşımlar mevcuttur. Aşağıda sıralanan bu felsefi unsurlar giderek somutlaşmakta ve birer politika halini almaktadır. Muhafazakârlığın temel unsurları şu şekilde sıralanabilir: (Hoffman ve Graham, 2004: 188-190).

1. **Akılcılığın reddedilmesi.** Bu yaklaşım deniz ve gemi metaforu üzerinden anlatılmaktadır. İnsan denizdedir ve gemisi birden arızalanır; ancak bu arıza geminin batmasına neden olmayacaktır. Burada “gemi” kavramı devleti ya da devleti devlet yapan kurumları ifade etmektedir. “Deniz” kavramı ise toplum ya da kültürü ifade etmektedir. “Arıza” ise, tıpkı Amerikalıların 2000 yılındaki Başkanlık Seçimlerinden sonra karşılaştıkları krize benzemektedir. Rasyonalizm yani akılcılık, geminin batmasına neden olan sebeplerin kaynağını araştırır analiz eder. Muhafazakârlar ise denizdeyken gemiyi yeniden inşa etmezler ve bir şey yapılması gerektiğini düşünürler, aksi halde gemi batacaaktır.

2. **Deneyimin önemi.** Gemi metaforundan devam edilecek olursa, arızaya müdahale edilmesi, geçmiş tecrübeler dâhilinde yapılmalıdır.

3. **İnsan doğası.** Muhafazakâr düşünce içerisinde insan davranışları, yetenekleri ve motivasyonuna dair önemli farklılıklar olsa da, genel kabul görmüş bir kanı insan içinde yaşadığı toplumu anlayabilmek için “sınırlı” bir varlıktır.

4. **Düşsel politikaların reddedilmesi.** Muhafazakâr düşünür Edmund Burke; “her olaylar dizisinin sonunda, hiçbir şey göremezsin yalnızca darağacı” gözlemlemesini yapmıştır. Onun bu cümlelerle aklında olan 1789 Fransız Devrimi’nin düşsel politikalarıdır.

5. *Kurumlara saygı.* Kurumlar, kurallar ile yönetilen aktivitelerdir. Muhafazakârlar bu kurumların yenilerini oluşturmaktan ziyade, gelişimini ya da evrimini devam ettirmesi gerektiğine inanırlar.

6. *Yetki şüphesi.* Muhafazakârlığın otoriteye şüpheli yaklaşımı, onun otoriteyi reddetmesi anlamına gelmez. Muhafazakârlık, devletin sınırsız otoriteye sahip olmasını istemez.

1.3. Felsefi Muhafazakârlık

Modern dünyada gelişmiş olan muhafazakârlığı; felsefi muhafazakârlık ve siyasî muhafazakârlık olmak üzere iki ana başlıkta değerlendirmek mümkündür. Felsefi muhafazakârlık ve siyasî muhafazakârlık ne tamamen birbirinin aynısı ne de tamamen birbirinin farklıdır. İkisi arasında bir giriftlik ve etkileşim her zaman söz konusu olmuştur. Siyasî muhafazakârlık, kendisine dayanak olarak felsefi muhafazakârlığı esas almıştır. Felsefi düzeyde muhafazakârlığın Antik Yunan'da Aristo'ya kadar götürmenin mümkün olduğunu ifade etmiştik. Ancak modern dünyada muhafazakâr felsefenin en önemli kaynağı, David Hume olmuştur. Hume'un geliştirdiği bilgi felsefesi modern dünyadaki tüm muhafazakârların temel referansını oluşturmaktadır (Çaha, 2004a: 15-17).

Siyasî liberalizmin fikir babası olarak kabul edilen ve bilgi felsefesini *saf akla* dayandıran John Locke'ın aksine, çağdaşı Hume'un bilgi felsefesi, *tecrübeye* dayanır. Ancak bu farklılık kavramsal düzeyde kalmaktan ziyade dünya, evren, devlet, birey, yönetim görüşü gibi birçok alanda kendisini hissettirir (Çaha, 2004a: 15-17). Hume, aklın üstünlüğünü reddetmektedir. Akla karşı çıkışını anlayabilmek için, Hume'un ahlak felsefesini göz önünde bulundurmak gerekmektedir. Hume'a göre ahlak, eylemlerle ilgili olan bir kavramdır; fakat bu basit bir eylem değildir. Bir insanın güdeleri veya eylemin nedeni, bir eylemin doğru veya yanlış, iyi ya da kötü olup olmadığından daha önemlidir (Hoffman ve Graham, 2004: 191-192). Özellikle Avrupa'nın modernleşmesi döneminde, Aydınlanma Düşüncesinin bir ürünü olan saf akıl vasıtasıyla, iyiye ve doğru bilgiye erişilebileceği düşüncesi; tarih, gelenek, din ve ahlak gibi kavramların bir kenara atılmasına sebebiyet vermiştir. Bu durum daha

sonra toplumların ve devletlerin istenildiği zaman yeniden inşa edilebileceği düşüncesini doğurmuş ve önce Avrupa'da sonra ise dünyada devrimci düşüncenin dayanağı haline gelmiştir.

Fakat tecrübeye dayalı bilgi felsefesi; tarih, gelenek, kültür, alışkanlık, teamül; kısacası toplumun kolektif bilgisini esas alan bir görüş geliştirmiştir. Hume'a göre tüm bilgilerin kaynağında, deneyim yatmaktadır. Örneğin, insanoğlu ateşin yakıcı olduğu bilgisine akılla değil, zaman içerisinde ateşle temas ederek, yani onu tecrübe ederek ulaşmıştır. O halde, toplumsal ve siyasal değerlere ilişkin bilgiler de tecrübeye dayanmaktadır. Bu durumda politika geliştirilirken, tarihi ve kültürel geçmiş göz önünde bulundurulmalıdır (Çaha, 2004a: 17).

1.4. Siyasi Bir İdeoloji Olarak Muhafazakârlık

Muhafazakârlıkla ilgili olarak yürütülen tartışmalardan bir tanesi de kavramın bir tutum veya davranış mı, yoksa siyasi bir ideoloji mi olduğuyla ilgilidir. Muhafazakârlık kavramından neyin anlaşılması gerektiği hususunda önemli bir fikir ayrılığı bulunmaktadır. Kavram kimilerine göre siyasi bir ideoloji, kimilerine göre ise bir tavır, tutum ya da mizaçtan öte değildir.

Huntington, *Bir İdeoloji Olarak Muhafazakârlık* adlı makalesinde şu gözlemi yapmaktadır (Harries, 2004: 98):

Hemen hemen diğer bütün ideolojilerin aksine muhafazakârlık, ideal bir toplum anlayışı sunmaz. Muhafazakâr bir tek ütopya yoktur. Bu yönüyle muhafazakârlık, gelenekselden feodale, ondan liberal ve kapitalist ve sosyal demokrat olana kadar her türlü farklı kurumsal düzenleme çeşitlerini savunmak için kullanıla gelmiştir ve kullanılabilir. Çünkü muhafazakârlık, içerik ile değil usulle ilgilidir; özellikle siyasî kurumları etkiledikleri zaman değişim ve istikrarla ilgilidir. Sıklıkla ifade edildiğinin aksine, muhafazakârlığın tersi liberalizm değildir. Muhafazakârlık ani değişikliklerin zorluk ve tehlikesine karşı; istikrar, devamlılık ve tasarrufun önemini vurgulayan argümanlar sürmektedir.

Huntington, muhafazakârlığın teorisini üç yaklaşım ekseninde açıklamaktadır. İlk olarak, aristokrat teori muhafazakârlığı kıymetli tarihsel hareketlerin ideolojisi olarak tanımlamaktadır. Fransız Devrimi'ne karşı feodal, aristokrat ve çiftçi sınıfının 18. yüzyılın sonlarına doğru ve 19. yüzyılın başlarında yürüttükleri tepkiyle bu durum desteklenmektedir. Burjuvanın liberalizm ideolojisi, proletaryanın Marksizm ve Sosyalizm ideolojisi karşısında muhafazakârlık, aristokratların ideolojisidir. İkinci olarak muhafazakârlığın özerk tanımı, muhafazakârlık ne bir özel grubun menfaatleriyle ilgilidir, ne de muhafazakârlığın görünümü toplumsal güçlerin özel tarihi şekline bağlıdır. Muhafazakârlık, düşünceleri genellikle geçerli olan özerk bir sistem olup evrensel adalet, düzen, denge ve ölçülülük gibi değerler yönünden tanımlanmaktadır. Üçüncü olarak durumsal tanımlama, muhafazakârlık belirgin bir şekilde ortaya çıkmıştır ancak var olan kurumlara yönelik büyük bir meydan okuma ve bu kurumları destekleyenlerin savunmalarında kullandıkları bir ideolojidir. Böylelikle bir düşünce sistemi olan muhafazakârlık, var olan sosyal düzeni meşrulaştırmak için kullanılmaktadır (Huntington, 1957: 454-455).

Öncelikle muhafazakârlık bir tutum olarak ele alındığında, değişime duyulan bir tepkiyi ifade ettiği görülmektedir. Muhafazakârlık değişime karşı direnç ifade eden “tutuculuk”la özdeşleştirildiğinden ötürü de gelişimin ve ilerlemenin önündeki engel olarak görülmekte ve önemsenmemektedir (Özipek, 2011: 14).

Scruton da muhafazakârlığı “yeryüzü cenneti sunan” ideolojilerden farklı dogmalara sahip ve ancak bu dogmalarla anlaşılabilceğini, ideolojiler üstü bir ruh hali ve duruşu olarak görmektedir. Evrensel bir muhafazakârlığın tanımını yapmak bu yüzden oldukça güçtür. Ancak bu, muhafazakârlığın bir düşünce yapısının veya toplum, birey veya devlet algısının olmadığını göstermez (Scruton, 2001: 2-4).

Russel Kirk'e göre muhafazakârlığın tanımı nasıl yapılırsa yapılsın, ideolojik olarak entelektüel birikimden yoksun olduğunu söylemek tamamen yanlıştır. Temeli Hristiyan felsefesine dayanan ve Burke'ün oluşturduğu büyük bir geleneğe dayanır. Bu düşünce geleneği, muhafazakârlığı ideolojik yapmaz. Çünkü muhafazakârlık sadece statükoya moral değerleri yükler. Bireylerin davranışlarında belirgin

etkileyciliğinden bahsetmek güçtür. Muhafazakârlığı sağ ideolojilere eklenebilen bir durumsallık olarak görmek Kirk'e göre daha akılcıdır (Akkaş, 2004: 43-46).

Muhafazakârlığı bir mizaç olarak ele alan isimlerden Oakeshott, muhafazakârlığı bir düşünme ve davranma eğilimi olarak görürken, ona göre muhafazakârlık belli davranışları ve beşeri durumların şartlarını diğerlerine tercih etmektir. Muhafazakârlık, bir tür seçim yapma eğilimidir. Hatta muhafazakâr olmak; bilineni bilinmeyene, gerçeği gizemli olana, sınırlı olanı sınırsız olana, yakındakini uzaktakine, yeterli olanı bol olana, uygun olanı mükemmel olana ve şimdiki sevinci ütopyacı mutluluğa tercih etmektir (Oakeshott, 2004: 55-57).

Bora'ya göre ise muhafazakârlığı başlı başına bir ideolojik tutum olarak değerlendirmek mümkün değildir. Çünkü ona göre muhafazakârlık, bir ütopyadan ve belirgin bir ideolojik omurgadan yoksundur (Bora ve Onaran, 2006: 234).

R. J. White Muhafazakâr Gelenek adlı antolojinin girişinde şu ifadeler yer vermektedir: “Muhafazakârlığı şişeye koyup etiketlemek atmosferi sıvılaştırmak ya da Anglikan Kilisesi'ne mensup birinin inançlarını tamı tamına tasvir etmeye çalışmak gibidir. Müşkülât bu işin tabiatından kaynaklanmaktadır. Çünkü muhafazakârlık politik bir doktrinden çok bir zihin alışkanlığı, bir hissetme şekli, bir yaşama tarzıdır” (Harries, 2004: 91).

Oysa liberalizm ve sosyalizmle birlikte son iki asırdaki temel siyasi akımlardan birisi olan muhafazakârlığı yalnızca bir “yaşam biçimi” olarak görmek son derece marjinal bir yaklaşımdır. Muhafazakârlık bir tutum ve davranıştan öte, içerisinde liberal, devrimci gibi farklı kesimden düşünürleri barındıran zengin bir siyaset felsefesidir (Vural, 2011: 12). Muhafazakârlığın belirli bir tarihi sürecinin olması, önemli oranda taraftarlarının bulunması, siyasi partilerin propagandalarında yer alması hatta siyasi parti isimlerinde kullanılması, siyasi bir ideoloji olduğu yönünde önemli kanıtlardır.

Muhafazakârlığı siyasi bir ideoloji olarak gören isimlerden Robert Nisbet, bazı yazarların muhafazakârlık için gerçek bir ideolojide bulunması gereken eylem ve reformları içinde barındırmadığı teorisinden yola çıkarak, kavramı siyasi bir

ideoloji olarak görmediklerini ifade etmektedir (Nisbet, 2011: 19). Ancak muhafazakârlığın sadece bu tarz teorik sebeplerden yola çıkarak bir ideoloji olmadığını iddia etmek çokta doğru bir yaklaşım değildir.

Nisbet ve Kekes gibi muhafazakârlığın bir ideoloji olduğunu savunan düşünürler, muhafazakârlığı özellikle belirli bir tarihi çerçeveye oturtmakta ve sosyal durumlara bağlı olması sebebiyle bunu savunmaktadırlar (Vural, 2011: 45). Nisbet ideolojiyi; bir fikirler bütününi başarılı kılmak için gerekli olan bir siyasi destek üssü olarak görürken, ideolojilerin geçici düşünceler yığını olmasından öte zamanla canlı kalacağını belirtmektedir. İdeolojinin varlığından söz edebilmek için önemli oranda savunucularının ve sözcülerinin olması ve kurumsallaşmaya sahip olması gerektiğini ifade etmektedir. Kendi tarihi içerisinde önemli karizmatik şahsiyetlerin bulunması gerektiğine işaret ederken, muhafazakâr ideolojinin içerisinde Burke, Disraeli ve Churchill gibi isimleri barındırdığını da vurgulamaktadır (Nisbet, 2011: 19-20).

Hoffman ve Graham'ın *Introduction to Political Theory* adlı eserinde, muhafazakârlık anlaşılması zor bir siyasi ideoloji olarak tanımlanmaktadır. Kendilerini muhafazakâr olarak tanımlayan siyasi partiler ya da hareketlerin, temel ideolojilerinde liberalizm ve milliyetçiliğin baskın biçimde birleşimi görülmektedir. Ancak marjinalleştirilmesine rağmen, muhafazakârlık net bir şekilde ideolojidir ve muhafazakâr düşünürler tarafından ideoloji olduğuna dair argümanlar sunulmaktadır (Hoffman ve Graham, 2006: 186).

1.5. Muhafazakârlığın Tarihsel Gelişimi

Muhafazakârlığın siyasi bir ideoloji olarak ortaya çıkış faktörlerini Safi, Aydınlanma düşüncesinin merkezinde yer alan kurgulayıcı akla dayalı düşünce biçimine, Fransız Devrimi'nde somutlaşan devrimci siyasetin pratiği olarak devrimci ütöpik sosyalist hareketlere ve Sanayi Devrimi sonrasında şekillenen yeni toplumsal yapıya duyulan tepkilere dayandırmaktadır (Safi, 2007: 39). Bu çalışmada, muhafazakârlığın bir düşünce akımı olarak şekillenmesi üç tarihsel olgu ekseninde incelenecektir.

1. Aydınlanma Dönemi

2. 1789 Fransız Devrimi

3. Sanayi Devrimi

Muhafazakâr düşüneyi şekillendiren olgulardan ilki Aydınlanma Dönemi'dir. Temel felsefesi akılcılık olan bu dönem, gelenek yerine aklın insan davranışlarını yönlendiren en güvenilir rehber olduğunu savunmuştur. Düşüneyi şekillendiren diğer tarihsel olgu ise Fransız Devrimi'dir. Fransız Devrimi yalnızca Fransa'da sistemi ve yerleşik düzeni yıkmakla kalmamış, tüm dünyada yenileşme akımlarına öncülük etmiştir. Düşüncenin şekillenmesinde etkili olan üçüncü tarihsel olgu ise Sanayi Devrimi'dir. Sanayi öncesi dönem kökten değişirken, istikrardan ziyade değişim kural haline gelmiştir (Ergil, 1986: 269).

1.5.1. Aydınlanma Dönemi ve Muhafazakârlık

Muhafazakâr ideolojiye yönelik, değer ve ilkeleri çözümlene çalışmaları, tarihsel olarak Aydınlanma Dönemine gitmek zorundadır (Özipek, 2011: 29). Bu zorunluluğu Türe, iki nedene bağlamaktadır. Bunlardan ilki Burke, Bonald ve De Maistre gibi isimlerin aynı zamanda aydınlanma dönemi düşünürleri olmasıdır. Bir diğer ve ağırlıklı neden ise muhafazakâr düşüneyi savunan düşünürlerin, Fransız Devrimi ve onu meydana getiren Aydınlanma dönemine yönelik eleştirileridir. Çünkü 17.yy sonlarından itibaren yaşanan tüm dönüşüm ve değişimlerin nedeni Aydınlanma temelli, Fransız Devrimi olmuştur. Bu eleştiriler de zamanla siyasi bir ideoloji haline gelecek olan muhafazakârlığın kaynağını oluşturmuştur. İşte bu noktada Türe, muhafazakârlığın Aydınlanmaya yönelik eleştirel bir tutum içerisine girmesini, Fransız Devrimi'nin kendini meşrulaştırmak için Aydınlanma düşüncesi ve kuramlarına başvurmasına bağlamaktadır (Türe, 2005: 45). Doğal olarak Aydınlanma düşüncesinin referans alınmadığı bir Fransız Devrimi, muhafazakârlığın temel kuramlarını etkilemiş olacaktır.

Avrupa’da 1688 İngiliz Devrimiyle başlatılan ve 1789 Fransız Devrimiyle sonlandırılan dönem Aydınlanma Çağı, bu dönemin düşünürleri de Aydınlanmacılar ya da Aydınlanma filozofları olarak adlandırılmaktadır. Burjuvazi, bu dönemde eski rejim olarak adlandırılan, “*Ancien Regime*” olarak bilinen geleneksel düzeni değiştirmeyi ya da yeniden düzenlemeyi amaçlamıştır (Bıdık, 2007: 52). Bu nedenle Aydınlanma, burjuvazinin toplumda kendisini var etmeye çalıştığı ve özgürlük arayışına girdiği bir dönem olarak adlandırılabilir.

Aydınlanmanın ana vatanı İngiltere’dir. Bu durumun nedenini rasyonelleştirme ve mekanikleştirme eğiliminin büyük ölçüde İngiliz varlığına ait olması oluşturmaktadır. İngiliz Aydınlanması asıl olarak Locke ve Newton’da başlayıp felsefi muhafazakârlığın da fikir babalarından sayılan David Hume ile birlikte zirveye ulaşmıştır. Almanya’da Aydınlanmanın ülke içerisinden olmayıp, yabancı etkilerin fazla olduğu görülmektedir. Alman Aydınlanmasında Leibniz ve Kant gibi iki önemli filozofun varlığından söz edilebilir. Fransız Aydınlanması ise önemli ölçüde İngiltere’den etkilenmiştir. İngiliz örnekleriyle hareket etse de tıpkı daha sonra gerçekleşecek olan Fransız Devrimi kadar fenomendir. Kısacası Aydınlanma; temelini İngiltere’ye, derinleşmesini Almanya’ya, söylemini ve itici gücünü ise Fransa’ya borçlu olan bir tarihsel olgudur (Ewald, 2013: 16-17).

Aydınlanma Dönemi’nin, “içerisinde bulunduğumuz modernite” olarak adlandırılan tarihsel dönemin oluşmasında, yeni bir birey ve evren meydana getirme arzusuyla kendine has bir önemi vardır. Aydınlanma, skolastik düşünceden arınarak, ilahi aklın yerine bireysel ve evrensel aklın merkezinde deney ve gözleme dayalı bir düşünce biçimi oluşturmaya çalışmıştır. Aydınlanma Dönemi’nin asıl amacı, eski düzende dini kurumlar aracılığıyla köleleştirildiğine inanılan insanın, mutlak akıl sayesinde iyi ve özgür bir ortama yerleştirilmesi sürecidir (Çiğdem, 1997: 13-14).

Avrupa’da Aydınlanma, ortaya çıktığı dönem itibarıyla insan, toplum, kültür, ekonomi, siyaset, sanat, din vb. birçok alanda köklü etkileşimler meydana getirdiği için bir devrim olarak nitelendirilebilir (Gregorios, 1992: 85). Bu bakımdan aydınlanma tarihin hiçbir aşamasında görülmemiş derecede farklı düşünce zenginliğine sahip olmuştur.

Aydınlanma dönemi, kendinden önceki dönemlerden kesin bir çizgiyle ayrılırken, kendinden sonra gelen dönemler için de örnek olup yol gösterici olmuştur (Çiğdem, 1997: 16-17). Fransız ve Sanayi Devrimleri gibi insanlık tarihini önemli ölçüde etkileyecek olay ve olguların merkezinde yer almıştır.

Aydınlanma ve muhafazakârlık arasındaki ilişkinin önemi ise akıl yani aydınlanma aklından kaynaklanmaktadır. Muhafazakârlık siyasi bir ideoloji olarak toplum ve siyaset ekseninde felsefesini oluştururken, aydınlanma aklına karşı bir duruş sergilemiştir (Özipek, 2011: 31). Muhafazakârlık, aydınlanmanın ürünü olan akılla birlikte, aydınlanmanın din, gelenek ve özgürlüğe karşı sergilediği tutuma da karşı çıkmıştır. Bununla birlikte muhafazakârlık tamamen aydınlanma karşıtı olmamış, yalnızca aydınlanmanın aşırılığına karşı çıkmıştır (Bora, 2003: 56).

Bu bağlamda muhafazakârların tepki gösterdiği asıl durum yalnızca akılla birlikte; tarih, gelenek ve dinin küçük görülerek özgürlük ve adalet gibi kavramlara ulaşabileceğini savunan aydınlanma düşüncesidir. Ayrıca muhafazakârlar, tarihi köklerinden kopuk ve ahlaki denetimden yoksun bırakılmış tek bir soyut aklın, insan ruhunun gerçekliğini kavrayamayacağını öne sürerler. Sınırsız düşlerden ziyade, az ya da sınırlı sayıda gerçeklikler her zaman daha önceliklidir. Bu durumu Ögün; muhafazakârların en büyük erdemi, sınırsız düşlerin filozofu Eflatun'a karşı Aristo'nun sergilediği sağduyulu ölçülülüktür (Ögün, 2006: 562) şeklinde ifade etmektedir.

Muhafazakârların karşı olduğu bir diğer aydınlanma kavramı özgürlüktür. Özgürlük, muhafazakâr ideolojinin kurucusu olarak kabul edilen Edmund Burke'e göre tiranlıktan başka bir şey değildir. Burke, Fransız Devrimi'ni bir kopuş iradesi olarak görüp, sonu despotizme giden bir yol olarak değerlendirmiştir. Ayrıca devrimcileri tarihsel sürekliliği yok saydıkları için "bilgisiz", Fransız Devrimini ise "skandal" olarak yorumlamaktadır. Çünkü Fransız Devrimi, İngiliz Devrimi'nde olduğu gibi eski anayasayı korumayıp, herhangi bir reform yoluna gitmeyip, eskiyi muhafaza etmek yerine yıkmıştır. (Beneton, 2011: 18)

Aydınlanma felsefesinin önemli düşünürlerinden olan Immanuel Kant ve Wagner'a göre özgür iradeye sahip eşit bireyler, başkalarının yönlendirmelerine ihtiyaç duymaksızın akıllarıyla her şeyi sorgulama ve tasarlama yetisine sahiptirler. İşte bu yüzden, aydınlanma insanı “geleneğe” bütün insanlıkta ortak olan akıllarıyla karşı çıkabilmiştir (Güngörmez, 2004: 11). Ancak aydınlanma insanının karşı çıktığı gelenek, muhafazakârlar için son derece önemli ve korunması gereken bir değerdir. Edmund Burke'e göre insanların; ulus ve çağların birikim ve sermayesinden faydalanması gerekmektedir (Burke, 2004: 183). Burke'ün geleneğe bakış açısı bir anlamda deneyim ve tecrübe olarak ifade edilebilir.

Aydınlanma düşüncesinin yıkıma uğrattığı skolâstik din kurumu, muhafazakârlar tarafından en çok önem verilen değerlerin başında gelmektedir. Onlara göre din, toplumu bir arada tutan ve birbirine bağlayan, dini inanç değerlerinden ziyade geleneği ayakta tutan ve böylece toplumdaki otoriteyi ve düzeni sağlayan bir araçtır. Böyle bir işlevselliği olan din kurumunun yıpratılmasına, muhafazakârlarca “cemaatin” taşıyıcısı olarak görülen “geleneğin” köklerinin silinmeye çalışılıp toplumun ayrıştırılmasına neden olduğu için muhafazakârlar, şiddetle karşı çıkmaktadırlar (Bora, 1997: 9).

Aydınlanmanın özgün bir dönem olmadığını düşünen Becker'e göre Aydınlanma düşünürlerinin yaptığı şey, Ortaçağ'dan devralınan mirasın ve dinin insan hayatından bir kenara fırlatılmasından farksızdır. Aydınlanma düşünürleri, Hıristiyanlık temelli “insan-evren” ilişkisi yerine, “insan-tabiat” mekanizması geliştirmişlerdir. Kilise'nin ve İncil'in otoritesi yerine tabiatın ve aklın otoritesini koymuştur. Dolayısıyla Becker'e göre; aydınlanma otorite karşıtı değil, aksine aklın otoritesine inanmaktadır. (Çiğdem, 1997: 18-19).

Muhafazakâr düşünceye göre evren ve insanın dünyadaki yeri oldukça önemlidir. Aydınlanmanın aksine her şeyin merkezinde insan değil, varoluşun sebebi olan Allah yer almaktadır. Evrende kendiliğinden olan bir düzen ve doğal yasalar vardır. Mükemmel olan insan değil, Allah'tır ve bunlar toplumla birlikte vicdanları da yönetmektedir. Çünkü insan doğası gereği ilk günahı işlemesi sebebiyle zaten

sorunludur ve Allah'ın mükemmel ve sonsuz olan aklına karşın, insan akli oldukça sınırlıdır (Vural, 2011: 20).

1.5.2. 1789 Fransız Devrimi ve Devrime Tepki Olarak Muhafazakârlık

Fransız Devrimi, nedenleri ve sonuçları açısından yalnızca Fransa'da değil, tüm dünyada önemli etkiler bırakan tarihi bir olaydır. Monarşik yönetim ve bu yönetim tarzına aydınların karşı çıkışı, büyük toprak sahiplerine ve soylulara tanınan siyasi ayrıcalıklar ve ülkenin içinde bulunduğu ekonomik çıkmaz Fransız Devrimi'nin temel gerekçelerini oluşturmaktadır. Ancak Fransız Devrimi, nedenlerinden ziyade sonuçlarıyla dünya siyasasında önemli değişimlere sebebiyet vermiştir.

18. yüzyılın ikinci yarısının dünya tarihi açısından Amerikan Devrimi ile birlikte en önemli iki olayından birisi olarak kabul edilen Fransız Devrimi, eski dünyada 25 yıllık karışıklık doğurmuştur. (Sander, 2011: 161). Fransız Devrimi sonucunda ortaya çıkan düşünce ve akımlar, sadece Fransa'yı ya da Kıta Avrupa'sını etkisi altına almamış, tüm dünyada siyasal ve toplumsal mekanizmaları etkilemiştir. Fransız Devrimi'nin temel sembolleri; "liberté, égalité, fraternité" sırasıyla Türkçe anlamları "özgürlük, kardeşlik ve eşitlik" olan bu söylemler, devrimin jakoben yönetiminin uygulamalarıyla örtüşmemiştir. Jakoben yönetimin uygulamaları, devrimin düşünsel temeli olan aydınlanma akımının eleştirilmesine neden olmuştur. Hatta muhafazakârlık, aydınlanmaya yönelik eleştirilerin en kapsamlısını oluşturmaktadır. Modern anlamda muhafazakârlığın ortaya çıkışı da, birçok yazar tarafından 1789 Fransız Devrimi olarak kabul edilmektedir.

Kavimler Göçü nasıl soyluların toplumuna bir mitos, büyük bir "kökler" anlatısı oluşturmuşsa, 1789 Fransız Devrimi de eşitlik üzerine kurulu olan bir yeninin doğum tarihi, yeni dünyanın "sıfıncı yılı" olmuştur. Devrim tarihinin bu kökler anlatısını sürdürmek gibi toplumsal bir işlevi vardır. "Yeni Çağ" 1789'da, doğru dürüst bir doğum belgesi olmasa da, gayet iyi düzenlenmiş bir ölüm ilmühaberiyile, Devrim'in verdiği adla "Eski Düzen" olarak son bulmuştur (Furet, 2013: 24-25).

20. yüzyılda muhafazakârlıkla ilgili sosyolojik düşünce ve tartışmaların en önemli isimlerinden birisi olarak kabul edilen Robert Nisbet, “The Sociological Tradition” adlı eserinde muhafazakârlığın; Endüstri ve Fransız Devrimlerinin bir çocuğu olduğunu fakat istenmeyen, amaçlanmayan ve tüm liderler tarafından nefret edilen bu çocuğun yine de devrimlerin çocuğu olduğunu ifade etmiştir. Bu iki devrimin yakıp yıktığı her ne varsa Burke, Bonald, Haller ve Coleridge gibi muhafazakâr düşünürler tarafından savunulmuştur (Güngörmez, 2003: 151). Muhafazakârlık akımının kurucusu olarak kabul edilen Edmund Burke tam bu noktada Fransız Devrimini, binlerce yıllık Fransız tarihi ve medeniyetinin yıkıcı bir mimarı olarak görürken, Fransız Devrimcilerinin Aydınlanma teorilerine dayanan toplumsal mühendislik etkinliğinin sanıldığı gibi aksine bir inşa faaliyeti olmadığını, bir toplumsal yıkım hareketi olduğunu ifade etmektedir (Mollaer, 2009: 38). Hatta Burke, Fransız Devrimini şu tarihi sözlerle özetlemiştir: “katliam, işkence, idam! İşte sizin insan haklarınız bunlardır!”(Hirschman, 1994: 25). Aslında Burke’ün burada tam olarak eleştirdiği, Fransız Devrimine tümden bir karşı çıkış olmayıp, jakoben yönetimin düşünürleri ve siyasilere özgürlük adı altında giyotine götürmesi olmuştur.

Joseph de Maistre, daha 1797 yılında Fransız Devrimi’nin şeytansı bir niteliği olduğunu ifade etmiştir. Muhafazakâr düşüncenin önemli isimlerinden olan Tocqueville’e göre devrim siyasal kurumları yok ettikten sonra sivil kurumları da ortadan kaldırmış, yasaları, örfleri, adetleri ve dile varıncaya kadar her şeyi değiştirmeye kalkmış hatta Tanrı’ya bile kafa tutmaya çalışmıştır (Tocqueville, 2004: 50-51).

1.5.3. Sanayi Devrimi ve Muhafazakârlık

Sanayi Devrimi, 1760-1840 yılları arasında İngiltere’de tarıma ve insan gücüne dayalı üretimden, makine üretiminin egemen olduğu bir ekonomiye geçişi ifade eden özellikle üretimin şeklini değiştiren ve üretimin miktarında artışlara neden olan tarihsel bir olgudur (Hobsbawm, 2003: 280).

“Sanayi Devrimi” ya da “sanayileşme”, muhafazakârlığın en az Fransız devrimi kadar tepkisini çeken bir diğer tarihsel olgudur. Sanayileşme, bütün kurum ve eylemleriyle birlikte, geleneksel topluma aykırı olarak değerlendirilmiştir. Geleneksel toplumun, sanayileşmenin unsur ve sonuçlarıyla uyuşmasının mümkün olmadığı düşünülmüştür. Çünkü sanayileşmenin toplumun uyum, ahenk, birlik ve düzenini bozacağı varsayılmıştır. Bu yüzden sanayileşmenin sonuçları itibarıyla, topluma indirilmiş ağır bir darbe olduğu düşünülmüştür. Muhafazakârlar bu yönüyle sanayileşmeyi, Beneton’ın da belirttiği gibi, 19.yy’da topluma acı veren en temel olaylardan biri olarak görmüşlerdir (Beneton, 2011: 92). Sanayileşme döneminde buhar makinelerinin dönemin muhafazakârları tarafından gürültü, görüntü ve koku senfonisi yayan bir mekanik ucubeler ordusu (Nisbet, 2011: 37) olarak algılanması, toplumda sanayileşmeye karşı bazı kesimlerce ne derece olumsuz bir bakış açısı sergilendiğine dair önemli bir kanıttır. Ancak muhafazakârların sanayileşme dönemiyle ilgili olarak önyargılı yaklaşım sergilemelerinin temel sebebi, toplumun uzun yıllardan beri süregelen alışkanlıklarından kopacağı endişesi, bunun da toplumda büyük tahribatlar meydana getireceği düşüncesidir.

Sanayileşme Döneminde geleneksel değerlere bağlı toplumların karşılaştıkları sorunların en büyüğü, radikal değişim ve dönüşümler sonucu geleneksel yapıların alt üst olmasıdır. Muhafazakârlara göre, insanlar arasındaki geleneksel organik ilişkilerin yerini mekanik ilişkilerin alması, hâkim sosyal sınıfların konumunun zayıflaması ve eski hiyerarşik düzenin alt üst olması, hedeflenen ve istenen radikal değişim ve dönüşümlerin bir kısmıdır. Yaşanan bu değişimlerle birlikte toplum gitgide mekanik bir hal almış, dolayısıyla da insanlar arasındaki somut, yakın, duyguya dayalı ve ahlaki yükümlülükler temelindeki ilişkiler yerini soğuk ve faydacı ilişkilere bırakmıştır (Beneton, 2011: 92). İnsanlar daha önce hiç görülmediği ölçüde birbirlerine yabancılaşmış ve köklerinden kopartılmışlardır. Beneton’a göre sanayileşme, insanları köklerinden kopartarak makinelerin hizmetine sokmuştur (Beneton, 2011: 95). Tüm bunlar muhafazakârlarca, toplumsal yapıda ortaya çıkan, tafisi imkânsız zarar ve arızalar olarak değerlendirilmiştir. Bu zararlara örnek olarak başta aristokratlar olmak üzere bazı toplumsal sınıfların durumu gösterilebilir. Eski düzende egemen olan sınıflar, özellikle de aristokrasi, bu yeni düzende eski

statülerini bulamamış ve zamanla eskiden sahip oldukları toplumsal ve siyasal güçlerini yitirmişlerdir (Karaca, 2012: 47).

Muhafazakârlar, sanayi devriminin zararlara yol açan temel unsuru olarak bireyciliği görmüşlerdir. Buna göre sanayi devrimi toplumda zaten güçlenmeye başlamış olan bireyciliği daha da kuvvetlendirmiş ve neredeyse toplumun her alanına nüfuz etmesini sağlamıştır. Daha önceki toplumsal yapı olan geleneksel toplumsal yapıda izine az rastlanan “toplumsal statünün ve rollerin değişmesi” durumuna sanayileşmenin etkilediği bu yeni toplumda, yani modern toplumda daha sık rastlanır olmuştur. Yeni kurulan fabrikalarda çalışmak üzere çok büyük sayıda ve süratle yer değiştiren insanlar, çalıştıkları işletmelerde yükselebilecek imkânlarının olduğunu görmüşlerdir. Aynı zamanda, daha önce bilinmeyen yeni meslek türleri ortaya çıkmaya başlamıştır (Nisbet, 2011: 39). Dahası, insanlar hangi iş ya da mesleği istiyorlarsa artık onu seçme imkânına kavuşmuşlardır. Kısacası, insan eskiye oranla çok daha fazla birey haline gelmiştir.

1.5.4. 1789 Fransız Devrimi ve 1688 İngiliz Devrimi Mukayesesi

1789 Fransız Devrimi ile özellikle 1688 İngiliz Devrimi “Glorious Revolution (Şanlı Devrim)” karşılaştırmalarında E. Burke’ün eleştirilerini daha net olarak görmekteyiz. Burke’ün, Fransız Devrimi’nin ilk dönemlerinde krallığın anayasasını ılımlı ve temkinli bir biçimde, geleneğin çizgisinde reforma tabi tutmayı amaçlayan İngiliz usulü bir devrim beklentisi içerisinde olduğu görülmektedir (Beneton, 2011: 18). Fakat Fransız Devrimcileri Burke’ün beklentisinin aksine bir yol izlemişlerdir. Yalın, evrensel ve dogmatik önermeler ile insan hakları kuramı üzerine Fransız Devrimi yükseltilirken, toplumsal gelenekler bir kenara atılmış olup, insan aklının sınırsız gücüne dayalı bir toplum mühendisliğine kalkışılmıştır. İşte Burke’ün, Fransız Devrimi’ne karşı çıktığı nokta burasıdır (Parkin, 2000: 144).

Burke’e göre 1688 İngiliz Devrimi, temkinliliğin ve zorunluluğun eseridir. Fransız Devrimi’nin aksine İngiliz Devrimi, tarihin sürekliliğini yeniden sağlamıştır. Burke’ün temel referanslarından olan “tarihin sürekliliği” fikrine göre, onun gözünde Fransız Devrimi’nin yenilikçi kopuş iradesi bir “skandal”, bir anlamsızlıktan başka

bir şey değildir. Burke, devrimcilerin bu kopuş iradesini, bilgisizliğin ve kendini beğenmişliğin ürünleri olarak görmektedir (Beneton, 2011: 18-21).

Fransız Devrimi'nin hemen akabinde İngiltere'de Fransız Devrimi hakkında yapılan münazaralarda, Fransız Devrimi ile 1688 Devrimi arasındaki benzerlikler ortaya koymaya çalışılırken, Burke bu iki devrimin farklılıklarına dikkat çekmeye çalışmıştır. Burke, *Fransız Devrimi Üzerine Düşünceler* adlı eserini yazdığından henüz kral tahttan indirilmemiştir. İşte bu yüzden Burke'e göre, Fransız Devrimi Kralı değiştirmeksizin Kurumları değiştirmeye kalkmış, İngiliz Devrimi ise Kurumları muhafaza ederken, kişileri değiştirme yoluna gitmiştir. Burke'ün en büyük endişelerinden bir tanesi ise, Fransız Devrimi'nin Avrupa ve özellikle İngiltere'ye sıçraması ve yıkıcı tahribatlar getirmesi ihtimalidir (Mollaer, 2004: 161).

İngiliz Devrimi, Fransız Devrimi gibi bir anda gerçekleştirilen toplumu yeniden inşa etme projesi değildir. 1688 Devrimi sınıfsal yapılardaki güç ilişkilerinin kendiliğinden gerçekleşen değişiminin bir sonucudur. Değişim Magna Carta (1215) ile başlamıştır. Magna Carta ile merkezkaç güçlerin merkezi otoriteye karşı sağladığı güç, daha sonraları zaferi kazanan sosyal sınıfın (aristokrasinin) burjuvazi ile barışçıl ilişkileriyle de harmanlanınca, kurulan tarihsel ittifak İngiltere'de toplumsal değişimin kendiliğinden gerçekleşmesini sağlamıştır (Mollaer, 2004: 162). Aslında İngiliz Devrimi, tam anlamıyla toplumsal olanın siyasal alana eklenmesidir. Fransız Devrimi ise; toplumsal bir ihtiyaçtan doğmamıştır. Devrim Aydınlanma düşüncesinin kurucu aklından yola çıkarak burjuva destekli jakobenler tarafından gerçekleştirilen, toplumu yeniden inşa etme projesidir.

1.6. Muhafazakârlık ve Toplum Anlayışı

Muhafazakâr siyasetin vurguladığı kavramlar, onun muhafaza etmeye çalıştığı birey ve topluma olan bakış açısının bir sonucudur. Dolayısıyla muhafazakârlığın temellerine değinmeden önce onun bireye ve topluma olan bakış açısını ortaya koymakta yarar vardır. Bu bölümde muhafazakâr düşüncenin nasıl bir toplum tasavvuru ortaya koyduğu ya da koymaya çalıştığı incelenecektir.

Muhafazakârlık insanın doğası gereği sosyal bir varlık olduğunu ve toplum dışında yaşayamayacağına vurgu yapmaktadır (Akkaş, 2000: 115). Bu yüzden muhafazakârlık topluma, çeşitli kurumlar ve normlardan oluşan bir bütün olarak bakar. Din, gelenek, görenek, adet, anane ve hatta önyargı gibi kurumlar ve toplumsal pratiklerle onların içerdiği normların ayrıcalıklı konumu, muhafazakârların toplum anlayışının temel özellikleridir (Özipek, 2011: 103).

Toplum, muhafazakâr düşünürlerin üzerinde önemle durdukları konuların başında gelmektedir. Muhafazakârlara göre toplum, geçmişten gelip, geleceğe uzanacak olan ve kendisine hiçbir şekilde müdahale edilmemesi gereken organik ve canlı bir yapıdır. Muhafazakârlar toplumu hem canlı hem de işlevsel açıdan farklılaşmış, mükemmel bir organizmaya benzetirler. Toplum tıpkı bir organizma gibi değişik evrelerden geçerek ve her bir farklı evrede kendisine yeni şeyler katarak gelişimini sürdürür. İç dinamikleri açısından toplumun kendisini yenileme gibi bir özelliği vardır. Toplumlar zamanın koşullarına göre işlevi bitmiş değerlerini, kurumlarını ve süreçlerini yenileriyle takviye ederler (Çaha, 2004b: 73).

Birey ile toplum arasında dolaşımı sağlayan aracı cemaatler olmaksızın toplum yapısı bozulur, bağlantılar kopar, bireyler atomize olur ve birbirinden yalıtılırlar. Toplumsal bütünlüğü sağlayan şey; ataerkil aile, kapalı toplum ve lonca gibi kurumlardır. Muhafazakâr düşünürlere göre bunlardan bağımsızlaşan bireysel özgürlük, kısıtlayıcıdır (Güler, 2005: 132). Aile, kurumlar ve devlet, temellerini Tanrıya dayandırdıklarından birbirlerine karşı üstünlükleri yoktur. Bir arada toplumsal ahengi korurlar, fakat bireyler üzerinde bu kurumların bir otoritesi mevcuttur. Bu otoriteye itaat eden iyi bir birey ailesine, kurumlara ve devlete karşı ödev ve sorumluluklarını yerine getiren bireydir (Akkaş, 2004: 67). Ayrıca toplumlarda “muhafazakâr kurumlar” bulunmaz, ama muhafaza edilmesi gereken değerler, inançlar ve toplumsal kurumlar vardır. Bunların yeniden biçimlendirilmesi veya tamamen ortadan kaldırılması durumunda muhafazakârlık, toplumu oluşturan bu birimlerin meşruiyetini sadece aklın öngördüğü yöntemlerle değil, toplumdaki değerler, inançlar ve düşüncelerle sağlamaya çalışır (Akkaş, 2004: 42).

Muhafazakâr toplum anlayışında üzerinde durulması gereken konulardan birisi “süreklilik”dir. Muhafazakârlara göre toplumun değer ve kurumları, herhangi bir şekilde aksamamalıdır; çünkü bu değer ve kurumlar toplumu geçmişten geleceğe taşıyacaktır. Süreklilik; toplumun siyasi bunalım, buhran ve karışıklıklardan kurtulabilmesi açısından oldukça önemli bir güçtür. Bununla birlikte süreklilik, istikrar özelliğiyle ekonomik, siyasal, toplumsal ve kültürel zenginleşmenin de anahtarıdır. Muhafazakârlar, toplumsal değişim konusunda iki şeye tepki göstermektedirler. İlk tepki, toplumun organik yapısını görmezden gelip onu yeniden tasarlamayı öngören devrimci düşünceye karşıdır. Bunun nedeni; toplumun insan eseri olan bir bina ya da bir makine gibi dışardan müdahalelerle şekillendirilebilecek bir yapıda olmamasıdır. Topluma yapılacak her türlü müdahale onun doğasını ve doğal ahengini bozar. Bu yüzden hiç fark etmeksizin tüm muhafazakârlar, toplumsal değişimin kendi doğal evrimi içinde gerçekleşmesini arzularlar. Bu bakımdan “doğal düzen”, muhafazakârların topluma ilişkin en çok vurguladıkları kavramlardan birisidir. Muhafazakârların tepki gösterdikleri ikinci unsur ise sanayi devriminin toplumda meydana getirdiği tahribattır. Sanayi toplumu aile, komşuluk, akraba ve hatta cemaat yapıları üzerinde tesirli bir etki meydana getirmiş ve bu değerlerin çözülmesine yol açmıştır. Muhafazakârlar, hayati öneme sahip bu yapıların yeniden inşa edilmesi ve toplumsal düzen açısından önemi üzerinde durmaktadırlar. Özellikle bu iki husus, muhafazakâr toplum anlayışının önemli ölçüde reaksiyoner yani tepkici bir özellik taşıdığını göstermektedir (Çaha, 2004b: 74-75).

1.7. Muhafazakârlığın Dogmaları

Muhafazakâr toplumun birbirini tamamlayan ve birbiriyle etkileşim halinde olduğu temel birtakım organları vardır. Bu organların bir kısmı toplumun yönetim boyutuyla ilgili iken, bir kısmı da toplumsal dinamikler ve ilişkilerle ilgilidir. Muhafazakâr toplumun yönetimden toplumsal ilişkilere uzanan temel organları; otorite, düzen, gelenek, din (kilise, cemaat), mülkiyet ve aile şeklinde zikredilebilir (Çaha, 2004b: 76).

Siyasi tarihte Rönesans'a kadar giden bir geleneğe uygun üç modern ideoloji olan sosyalizm, liberalizm ve muhafazakârlık, birey ve devlet arasındaki meşru ilişki ile ilgilenirler. Ancak birey-devlet ilişkisine üçüncü bir faktör olarak ara kurumların dâhil edilmesi daha faydalı olacaktır. Sosyalizmin Marksist gelenekten gelmesi, ara kurumların geleneksel haklarına üç ideoloji arasında en az saygı göstermesine sebep olmaktadır. Liberalizm ise daha çok ortada bir yerde durmayı tercih etmektedir (Nisbet, 2011: 49-51). İşte bu noktada muhafazakârlığın ara kurum ve normlara bakışı, onu diğer iki ideolojiden farklı kılmaktadır.

1.7.1. Tarih ve Gelenek

Muhafazakâr ideoloji içerisinde, “tarih”e önemli bir rol atfedilmektedir. Muhafazakârlığın tarihe olan inancı, insan ilişkilerinde soyut kavramlar ve tümenden gelimci düşünce karşısında, tecrübe üzerine kuruludur (Nisbet, 2011: 51). Bu bağlamda sosyal gerçeklik kavramı, muhafazakâr düşüncede en iyi tarihi yaklaşım aracılığıyla açıklanabilmektedir. “Geçmişten bugüne nerede olduğunu bilemeyen insan, nereye gideceğini de bilemez”. Muhafazakâr ideolojinin tarihe bakış açısı tam olarak budur. Ancak düşüncenin tarihe olan bakış açısı sürekli olarak geçmişe bakmak, geçmişle ilgili öyküler anlatmak değil, şimdinin altında yatan her şeyi araştırmaktır (Nisbet, 2011: 52-54).

Diğer bir hususta muhafazakârlar için tarihsel yöntem, faydacı yaklaşımı savunanlara karşı bir misilleme aracıdır. Disraeli şöyle demiştir: ‘Ulusların karakterleri vardır; ulusal karakter açık olarak yeni devlet adamları grubunun planlarında ve spekülasyonlarında ya inkâr ettikleri ya da küçümsedikleri vasıftır’. Muhafazakârlar Bentham'ın başını çektiği faydacılara sürekli olarak şiddetle karşı çıkmış onların savunduğu devlet ve birey ilişkisi hususunda ruhsuz, buz gibi, mekanik ve merhametsiz kelimelerini sıklıkla kullandıkları görülmüştür (Nisbet, 2011: 54-55).

Muhafazakârlığın önemli ve merkezi konularından bir tanesi de yaptığı gelenek savunusudur. Hatta muhafazakârlığın toplum düzeninin sağlanmasında en fazla önem verdiği unsurların başında gelen gelenek, bir toplumun veya topluluğun

tarihten devraldığı düşünce, davranış kalıpları ve kurumların toplamını ifade eder (Bostancı, 2005: 132). Heywood'a göre gelenek, zamana karşı koyabilmiş değer, uygulama ve kurumların özelde de bir kuşaktan diğer kuşağa aktarımıdır (Heywood, 2011: 86). Geleneği, kadim bilgeliğin toplumsal ilişkilere yeniden uyarlanması olarak tanımlayan Schwarz'a göre, gelenek eskiden elde edilen birikimlerin sadece aktarılmasıyla kalmamaktadır. Tarih boyunca var olanları, yeni var olanlara uyarlayarak bunların birbiriyle bütünleşmesini temsil etmektedir (Çetin, 2005: 157).

Gelenek konusunda Edmund Burke, asıl endişe duyduğu meseleyi insan aklının yetersiz olması ve aklın ölçüt alınarak insanların hareket etmeleri olarak ifade etmiştir. Aklın yerine insanların, ulusların ve çağların birikim ve sermayelerinden yararlanmaları gerektiğini savunmuştur (Burke, 2004: 183). Muhafazakâr ideolojiye göre insan, sınırlı akla sahip bir varlıktır. Toplum; tarihten, tecrübeden, dinden ve gelenekten bağımsız olarak salt akla dayanarak mükemmelleşemeyecektir. Bazı toplumsal yapılara bir veya bir grup bireyin tercihleri doğrultusunda yukarıdan müdahale etmek, onu yeniden biçimlendirmeye kalkmak sadece faydasız olmakla kalmayıp, aynı zamanda toplumda uzun süren kargaşalara da neden olacaktır (Bıdık, 2007: 77). Bununla birlikte gelenekleri değişmeden sonsuza kadar aynı şekilde devam eden hiçbir toplum yoktur. Gelenek ve görenekler zamanla toplumun organik yapısına uygun olacak tarzda kendilerini yeniler. Müdahale edilmediği zaman kendini yenileme, fonksiyonel biçimde olur ve toplumsal organizma zarar görmez. Ancak müdahale edildiğinde toplum zarar görür. Bu yüzden muhafazakâr düşüncede gelenek ve göreneklerin, kendi doğal evrimi içinde yukarıdan bir müdahale olmaksızın değişim geçirmesi öngörülür (Çaha, 2004b: 77).

Muhafazakârlığa göre toplum; düzen ve otoritesiz varlığını sürdüremez. Toplumun varlığını sürdürebilmesini sağlayacak kurucu değerler, akla değil tecrübeye dayanmaktadır. Toplumun ortak hafızası, kimliği, kişiliği tecrübeyle edinmiş olduğu geleneklere dayanmaktadır. Toplum bu değerlerden soyutlandığı zaman hafızasını kaybedecektir. Tecrübe ve onun ürünü olan toplumsal değerler bir toplumdaki temel sosyolojik ve siyasal kurumların, yasaların ve ahlaki değerlerin temelini oluşturmaktadır. Toplumsal değerlerde yaşanan çözümler; bireylerin ve

devletin meşruluk temellerini sorgulamalarına neden olmaktadır. Dolayısıyla tecrübelerden süzülüp gelen gelenekler, bireyi engelleyen değil, aksine koruyan ve sistemle barışık hale getiren pozitif değerlerdir (Çaha, 2004b: 76-77).

Özellikle, Burke ve onun görüşünden gelenlerin üzerinde durduğu durumlardan birisi de yenilik ve gelenek arasındaki ince ayırmadır. Sırf değişim uğruna değişime tapmamak gerektiğini savunan Burke, yenilik uğruna kitlelerin yanıltılıp beşeri kurumlara zorla yeni uygulamalar getirmenin toplumda yıkıcı zararlar oluşturacağından endişe duymaktadır (Nisbet, 2011: 56). Gelenek, toplumsal aktörler arasındaki ilişkileri tanımlar ve değişimin doğasını belirler; bu çerçevede, değişim, toplumun geleneklerine uygun olduğu müddetçe kabul edilebilir. Bu bağlamda denilebilir ki, muhafazakârlar “kısmî değişim” den yana bir tavır sergilemektedirler. Muhafazakârlık felsefesi bütün benzer felsefelerde olduğu gibi seçicidir. Faydalı bir gelenek geçmişten gelmeli ve aynı zamanda kendi içinde de çekici olmalıdır. Çünkü o toplumun geçmişle olan bağıdır (Nisbet, 2011: 55). Edmund Burke değişimle ilgili olarak “Değişim araçlarından yoksun bir devlet, kendini muhafaza etme araçlarından da yoksundur” ifadesini kullanarak, aslında muhafazakârlığın değişime olan yaklaşımını en iyi şekilde ifade etmektedir (Burke, 2004: 106).

Gelenekler toplumun kendinden önceki kuşaklardan devraldığı ve çeşitli aktarım yöntemleri kullanarak, daha sonraki kuşaklara ulaştırdığı her türlü maddi/manevi kurum ve uygulamalar biçimi şeklinde, toplumların ortak mirası olarak görülen unsurları oluşturmaktadır ve bundan dolayı da toplumların sürekliliğinin ve toplumsal meşruiyetin kaynağı olarak görülmektedir (Yılmaz H, 2005: 40). Gelenek bir yerde sabit duran bir şey değildir. Belirli tarihi şartlarda beklenti ve ihtiyaçlara göre değişime uğrar ve şekillenir. İnsanlar, geçmişin gelenek halini almış çeşitli yönlerine atıfta bulunmak suretiyle, şimdiki zamanda işledikleri çeşitli fiiller için bir meşruiyet temeli ararlar. Gelenek bir eylem planında hedef belirlemede ya da meşruiyet temeli oluşturmakta kullanılır (Gusfield, 2005: 66). Her toplumun, kendini var eden, kendini kutsallıklarla örülü alanlarda yücelten geleneksel kültürleri, tabuları, efsaneleri, bağlantı ve bağlılıkları vardır. Bu

geleneksel olguların gücü; “dünden” yola çıkan, “bugüne” anlam veren, “yarını” anlatan mitolojik bir evren kurgulama kapasitesindedir. Bu yüzden gelenek, yaşayanları öldürmeye değil, ölüleri yaşatmaya çalışır. Gelenek, yaşayanları ölülerin ruhunda, ölüleri de yaşayanların bedeninde yeniden var eder. İnsanları hiç bilmedikleri ve tanımadıkları insanların yaptıklarının doğru olduğuna inandıran güç de budur. Gelenek, gücünü insanlara istemedikleri şeyi yaptırabilme iktidarından alır (Çetin, 2005: 156).

Bu arada muhafazakâr dünyada, her ülkenin farklı bir gelenek algısına sahip olduğunu da vurgulamak gerekir. Mesela, İngiliz muhafazakâr geleneği daha çok “gelenek” üzerinde dururken, Fransız muhafazakâr geleneği daha çok “millet”, Alman muhafazakâr geleneği ise daha çok “devlet” üzerinde durmaktadır. Ama bunların her birinin diğer muhafazakâr konulara kayıtsız kalmadıkları söylenebilir (Çaha, 2004b: 73).

Diğer bir hususta, gelenek ve muhafazakârlık arasında kurulan ilişkiyi ele alırken, muhafazakâr düşüncenin gelenekçilikle birebir örtüşmediğini de dikkate almak gerekmektedir. Muhafazakârlığı aslen bir “düşünce üslubu” olarak tarif eden Mannheim, “doğal muhafazakârlık” olarak tarif ettiği gelenekçilikle, “kendine özgü geleneklere, yapıya ve biçime sahip özgül tarihsel ve toplumsal koşulların ürünü olan” muhafazakârlığın birbirinden ayrı olgular olduğuna işaret eder. Mannheim’a göre muhafazakârlık, gelenekçiliğin özgül tarihsel bir biçimini benimseyerek bunu mantıksal sonuçlarına ulaştırır. Gelenekçi davranışın basitçe biçimsel, kısmen tutucu doğasından ötürü izlenebilir bir tarihi yokken; muhafazakâr davranış, somut koşullara bağlı olarak doğup gelişen, belirgin bir tarihsel ve toplumsal sürekliliğe sahiptir (Safi, 2007: 71).

1.7.2. Önyargı ve Akıl

Muhafazakârlıkta “önyargı” kavramı “gelenek” kavramı ile birlikte anılmaktadır. Muhafazakârlık; aydınlanmacı “akıl”a karşı “dogma” ve “önyargı”nın, yani “gelenek”in müdafaasıdır. Muhafazakârlara göre, insan eylemlerinin temeli akla değil, Aydınlanma düşüncesinin kurtulmak istediği önyargı, dogma, alışkanlık ve geleneğe dayanmaktadır (Güngörmez, 2004: 11-14).

Edmund Burke’e göre önyargı “bilme, anlama ve hissetme yönteminin damıtılmasıdır”. Burke önyargıyı, Fransız Aydınlanması ve Fransız Devrimi’nde gelişen düşünce yöntemlerine tamamen karşıt olarak görmüştür. Devrimcilere göre bir şeyi kurumsal yapıdan def etmek için onu doğaya ve akla aykırı olarak ilan etmek yeterlidir. Burke, insani ilişkilerde çok kısıtlı olduğu gerekçesiyle geometrik muhakeme yöntemlerine karşı bir duruş sergilemiştir. Ona göre insan, gelişme ve ilerleme kaydedebilmek için saf akıl ve mantıkla birlikte hisleri, duyguları ve tecrübelerinden de yararlanmalıdır. Ön yargının özünde, akıldan önce gelen bir bilgelik vardır. Acil durumlarda hazır bir şekilde ona başvurmak için var olan önyargı, insan zihnini düzenli bir bilgelik ve erdem yönünden önceden meşgul eder ve karar aşamasında şüpheli, şaşkın, kararsız olarak duraksamasına izin vermez. Burke’e göre önyargı, bireyin zihninde gelenekte yatan otorite ve bilginin bir özetidir (Nisbet, 2011: 59).

Tocqueville önyargı konusunda tıpkı Burke gibi düşünmektedir. Ona göre bir kimse tüm düşüncelerini kendi şekillendirmeye ve yine kendisi tarafından bulunan soyut yollardan gerçeği aramaya kalkarsa, toplum ortak bir noktada buluşamaz. Chesterton ise salt akılcı bir askerin savaşmayacağını ve akılcı bir sevgilinin evlenmeyeceğini ifade ederek, düşünceye destek sağlamışlardır. Kısacası, muhafazakârlığın insan davranışlarında önyargıya başvurmasının özünde *bilgi* vardır. Michael Oakeshott bilgiyi; teknik bilgi ve pratik bilgi olarak ayırma götürmektedir. Teknik bilgi okullarda ya da derslerde akıl yoluyla elde edilebilecek olan kurallar, talimatlar ve genellemeler bakımından geniş olan bilgi türüdür. Pratik bilgi ise, tecrübelerden öğrenilen bilgi türüdür (Nisbet, 2011: 61-63). Batı düşüncesinde

politik akılcılık sürekli olarak kendisini teknik bilgiyle beslemiştir. Pratik bilgiye yeterince önem verilmemiş ya da görmezden gelinmiştir.

Burke'e göre salt akılcılığın yani rasyonalizmin kamusal idarede insanlara dayattığı tiranlığa karşı, insanlar yalnızca önyargı ekseninde birleşerek bir karşı duruş sergileyebilirler (Nisbet, 2011: 64). Muhafazakâr düşüncede gelenek ve önyargı kavramlarının birlikte anılma nedenlerini şöyle açıklayalım. Dogmalar, önyargılar ve alışkanlıkları tek bir kavram altında toplamak gerekirse bu ancak "gelenek" çatısı altında olabilir. Gelenek geçmişi, şimdiki ve geleceği birbirine bağlar (Güngörmez, 2004: 24). Gadamer'in söylediği gibi gelenek önyargıdır; önyargılar gelenekte ikamet ederler ve önyargısız düşünce imkânsızdır (Güngörmez, 2004: 24).

Muhafazakârlar genellikle soyut aklın kapasitesi konusunda kötümser bir yaklaşım sergilerler. Bunun nedenini ise insanın sınırlı, kusurlu ve mükemmel olmayan bir varlık olmasına bağlarlar. Soyut akıl toplumda düzenin sağlanması ya da toplumun yeniden inşa edilebilmesi açısından yeterli değildir. Fransız ve Rus devrimlerinin gösterdiği üzere soyut aklın referans alındığı devrimler, baskı ve terörle sonuçlanmıştır (Erdoğan, 2004b: 30).

1.7.3. Otorite ve İktidar

Otorite, mülkiyetle birlikte muhafazakâr felsefenin iki merkezi kavramından bir tanesidir (Nisbet, 2011: 65). Muhafazakâr felsefe ne devletin ne de bireyin tek başına hareket eden olmasını tasvip etmemektedir. Toplumsal hiyerarşinin tepesinde yer alan devletin, sadece toplumsal düzeni otorite ile sağlayan olmasını savunmaktadır.

Bununla birlikte otorite kavramı, klasik muhafazakârlar ve liberal muhafazakârlar arasında bir tartışma konusu oluşturmaktadır. Siyasal otorite yani devlet, toplumsal hiyerarşinin en tepesinde yer alır. Muhafazakârlara göre insan organizması toplumun bedensel kısmını, otorite yani devlet ise, düşünsel kısmını oluşturmaktadır (Çaha, 2001: 109). Bedensel kısımda meydana gelebilecek zafiyetler toplumda büyük hasarlar bırakabilir; fakat düşünsel kısımda meydana gelebilecek

zafiyetler toplumda bir yıkım meydana getirecektir. Güçlü bir otorite olmaksızın toplumsal düzen söz konusu olmayacaktır. Otorite, yönetim özelliğinin yanı sıra farklı unsurlar arasındaki ahengin de koordinasyonunu sağlar. Klasik muhafazakârlar otoritenin kaynağını “sözleşme”ye değil, “sadakat”e bağlarlar. Bu yüzden liberal muhafazakârların iktidarın meşruiyeti için üzerinde durdukları toplumsal sözleşmeye itibar etmezler. Muhafazakârlara göre birey herhangi bir çıkar gözetmeksizin siyasal otoriteye, yasalara ve topluma tam olarak itaat etmeli ve sadakat göstermelidir. Bu, birey için ahlaki bir görevdir (Çaha, 2001: 109).

Muhafazakâr düşüncede devlete saygı oldukça önemlidir. Otorite olmaksızın istikrarlı bir toplumdan söz edilemez ve otoritenin olmadığı bir toplumda ahlak kavramı zarar görür. Bu yönüyle devlet ve ahlak kavramları, iç içe geçmiş olgulardır. Kötümser Hobbes’cu siyaset felsefesi, bir yandan kanunların ve ahlâkın kaynağı olarak güçlü bir devleti zorunlu görürken, diğer taraftan aynı şekilde insanın kusurlu oluşu nedeniyle çok güçlü bir devlete de güvenilmeyeceğini ifade etmektedir. Kusurlu insan, güçlü bir merkezî otoritenin yokluğunda kendiliğinden işbirliğini kabul etmeyecek, böylece anarşiye yönelecektir. Kusurlu insanın eline çok güç verilirse o zaman da büyük tahribat yapacaktır (Safi, 2007: 87-88). Özellikle Fransız Devrimi sonrasında “devrim ve giyotin” kavramının iç içe geçmesi bu duruma örnek olarak gösterebilir.

Devlet en yüksek kurumdur, ama onun amaçları yalnızca ikincil ve özerk kurumların amaçlarıyla çelişmediği sürece muhafazakârlar tarafından izlenmeye değer bulunur (Erdoğan, 1991: 52). Yani devlete çizilen üstün konum mutlak değildir ve yeri geldiğinde sınırlanabilir. Çünkü muhafazakâr düşünce kesinlikle zorba bir devletten yana değildir. Muhafazakârlığa göre devletin zorba bir “Leviathan” haline gelmesine yol açan gelişme, liberallerin etkisiyle kendisine tarafsız bir rol biçilmesinden kaynaklanmaktadır. Oysa muhafazakârlığa göre toplumsal geleneklerde yer alan otorite kötü bir şey değildir. Burada söz konusu olan, bir babanın merhamet ve şefkatini de içeren otoritesidir. Devlet, babalığını yaptığı sivillerden sorumludur. Bu sorumluluğu ancak yine sivilliklerden beslenen otorite çerçevesinde acımasız olmayan boyutlara taşıyabilir (Öğün, 2006: 559).

1.7.4. Özgürlük ve Eşitlik

Muhafazakâr düşünceyi incelerken onun özgürlük ve eşitlik kavramlarından ne anladığını da incelemekte fayda vardır. Bu inceleme hem muhafazakâr düşüncenin liberalizmle olan ilişkisini açıklamada faydalıdır, hem de bu ideolojinin devrim karşıtlığının neden bu kadar sert olduğunun da bir izahıdır.

Ancak muhafazakârlığın özgürlük anlayışını incelerken liberalizm ve sosyalizmin özgürlüklerini açıklamak için kullanılabilen negatif ve pozitif özgürlük ikilemiyle açıklamak mümkün değildir. Muhafazakârlık, özgürlüğün sınırlarını evrensel bir geçerliliği olabilecek şekilde çizme ya da böyle bir kuram oluşturma çabası içerisine girmez. Özgürlük her toplumun kendi tecrübelerini yansıtan bir kendine özgürlük taşır. Bu özgürlükler; somut toplumsal kurumlar, normlar ve ilişkiler çerçevesinde bir anlam kazanır ve bunların belirlediği bir atmosferde yaşar (Özipek, 2011: 131).

Özgürlüğün temel olduğu liberal düşüncede toplum, bireylerin kendi kimliğini belirlediği, kendi yararını gözettiği ve seçme haklarının olduğu özgür bireylerden oluşur. Muhafazakâr düşüncede ise özgürlük, toplumu oluşturan bireylerin sorumlulukları, tarihi bilinçlenme ve bireylerin ödevleriyle gerçekleşmektedir (Akkaş, 2004: 66). Çünkü muhafazakâr düşüncede iktidarı kullananlar, yükümlülükleri oranında da özgürlüğe sahiptirler (Akkaş, 2004: 69). Hatta muhafazakârlar sosyal düzen davası adına özgürlüğü feda etmeye hazır olmaları açısından sıkça Thomas Hobbes'un görüşlerini tekrarlarlar (Heywood, 2011: 88).

Çünkü muhafazakârlarda sosyal eşitlik, zaten başarılmayacağı ve istenmeyeceği gerekçesiyle kabul görmez. İktidar, statü ve mülkiyet her zaman eşitsiz dağıtılmıştır. Bireyler arasında doğal eşitsizliği kabul etmek açısından muhafazakârlar, liberaller ile hemfikirdirler. Bazıları, başkalarında olmayan birtakım yetenek ve becerilerle doğarlar. Ancak liberal bakış açısından bu tutum, bireylerin yetenek ve çalışma isteklerine göre yükseliş ve düşüşlerini kapsayan liyakat anlayışının doğmasına yol açar. Geleneksel olarak muhafazakârlar, eşitsizliğin çok

daha derinlere kök saldığını düşünürler. Organik bir toplumda eşitsizlik, kaçınılmaz bir niteliktir ve bu sadece bireysel farklılıklardan doğan bir nitelik değildir. Bu açıdan Burke gibi muhafazakârlar, “doğal aristokrasi” görüşünü benimsemişlerdir (Heywood, 2011: 92).

Muhafazakâr felsefede özgürlük ile eşitlik arasında mutlak ve ayrılmaz bir tezatlık vardır. Bu tezatlık iki değer arasındaki çelişen amaçlardan kaynaklanmaktadır. Özgürlüğün bitmez tükenmez amacı bireysel ve ailevi mülkiyeti korumaktır ki, bu ifade hayatta maddi olanın yanında maddi olmayanı da içerecek şekilde en geniş anlamda kullanılmaktadır. Diğer taraftan eşitliğin temel amacı, bir toplumda eşitsiz bir şekilde paylaşılan maddi ve manevi değerleri yeniden dağıtmak veya eşitlemektir. Ayrıca doğuştan farklı olan zihnin ve bedeninin bireysel direncini, hukuk ve hükümet aracılığıyla tanzim etme çabaları, bu çabalarla ilgisi olanların özgürlüklerini, özellikle de en güçlü ve en parlak olanların özgürlüklerini sadece felce uğratar. Bu, özetle söylemek gerekirse, Burke’ten itibaren muhafazakâr yazarların özgürlük ve eşitlik arasındaki ilişkide yılmadan savunageldikleri görüştür (Nisbet, 2011: 79-80).

Muhafazakâr düşünceye göre birey onu besleyen sosyal grupların bir parçasıdır ve bu yüzden toplumdan koparılamaz. Aile, arkadaş, komşu, meslektaş hatta ulus, bu gruplar bireyin daha güvenli ve anlamlı bir hayat yaşamasını sağlarlar. Doğal olarak özgürlüğü, bireyi “yalnız başına bırakma” olarak kabul etmezler. Özgürlük daha ziyade sosyal yükümlülüklerinin ve değerlerinin farkında olan bireylerle kurulmuş bağlantıların, istekle kabul edilmesidir. Özgürlük bireyin kendi görevini yapmasını içerir ve toplumu bir arada tutan şey ödev ve yükümlülük bağıdır. Örneğin bir ebeveyn çocuklarına nasıl davranmaları gerektiğini öğretirken, onların özgürlük alanına bir müdahalede bulunmaz, aksine onların menfaatini düşünerek rehberlik eder. Sorumlu bir çocuk olarak davranmak ve ebeveynlerin isteklerine uymak da ödev ve sorumlulukların sonucunda ortaya çıkan özgür bir eylemdir. İşte bu yüzden sadece bireylerin haklarını bilip ödevlerini kabul etmedikleri bir toplum “köksüz ve atomist” olacaktır (Heywood, 2011: 90-91).

1.7.5. Aile ve Mülkiyet

Aile, ilk ve en önemli toplumsallaşma aracıdır. İnsanların sosyal ilişkilerle tanışması ve sosyal ilişkiler kurmayı öğrenmesi ilk olarak aile de başlar. Toplumsal değerlerin yeni nesillere aktarılmasını ve geleneksel unsurların yaşamasını sağlayan en önemli kurumdur. Bir kurum olarak değer, inanç ve kültür aktarımını sağlayan aile, dayandığı geleneği ve toplumsal düzeni muhafaza etmesi nedeniyle, muhafazakârlıkta oldukça önemli bir yere sahiptir (Akın, 2012: 4).

Muhafazakâr düşünürler aileyi, sosyolojik işlevleri itibarıyla toplumun temel kurumu olarak ele alırlar. Örneğin, Talcot Parsons ailenin üç temel fonksiyonunu “neslin devami”, “sosyal rehabilitasyon” ve “sosyalleşme” olarak kabul eder. Muhafazakâr demokratlar için aile aynı zamanda toplumsal çeşitliliğin de kaynağını oluşturmaktadır. Diğer yandan aile farklı inançları, gelenekleri, görüşleri, alışkanlıkları bireylere aktararak toplumsal zenginliği sağlar (Çaha, 2004b: 77).

Ailenin, muhafazakâr düşüncedeki önemli işlevlerinden bir tanesi de bireye “kimlik” kazandırmasıdır. Aile bireylerini topluma kazandırmak suretiyle onlara kimlik kazandırır ve bu kimlik üzerinden toplumsal dayanışmaya sevk eder. Durkheim’e göre modern toplumdaki kolektif değerlerin çözülmesinin arkasında, yabancılaşma yatmaktadır. Bu durumda aile bireyleri arasındaki bağların zayıflaması, bireyleri toplumsal dayanışmaya zorlayan sosyal bağların da zayıflamasına sebebiyet verecektir. İşte toplumsal çözülme tam olarak burada başlamaktadır (Çaha, 2004b: 78).

Aile kurumunun muhafazakâr düşünce açısından önemini belirttikten sonra bununla bağlantılı bir diğer unsur, yani mülkiyeti de açıklamakta fayda vardır. Çünkü muhafazakârlar açısından mülkiyet de oldukça önemlidir.

Edmund Burke, 1793 yılında kaleme aldığı bir mektupta şu ifadelere yer vermiştir: “Fransa’yı yıkan ve bütün Avrupa’yı yakın bir tehlikenin ağzına getiren diğer uğursuzluklara neden olan, mülkiyetin küçümsenmesi ve mülkiyetin kökenine karşı devletin belirli yapay çıkarlarının yerleştirilmesidir”. Burke’ün özellikle *düşüncelerinde* mülkiyetin tahrip edilmesi, kamulaştırılması veya katı düzenlemeler

ile mülkiyete saldırılmasını, Hristiyanlığa karşı işlenmiş bir suç kadar ağır olduğunu ifade etmektedir (Nisbet, 2011: 89).

Öte yandan muhafazakâr mülkiyet teorisinde, güçlü bir Roma karakteristiği olduğu görülmektedir. Roma döneminde senato tarafından belirlenen ağır ve unutulmaz bir suç durumu dışında mülkiyet, aileden uzaklaştırılmazdı (Nisbet, 2011: 90). Muhafazakârların mülkiyete bakış açısı da aynı penceredendir. Onlar, devletin çok olağan durumlar dışında yani devletin çıkarları zarar görmediği müddetçe, mülkiyete el konulmasını sakıncalı görürler.

Muhafazakârlık; bireylere sınırsız bir serbestlik ve mülk edinme yetisi vermez. Mülkün nesiller aracılığıyla devam ettirileceği sorumluluğuyla hareket eden bireyleri destekler (Akkaş, 2004: 41).

Muhafazakârlar için mülkiyet derinlikli, zaman zaman da gizemli öneme sahip bir değerdir. Liberaller mülkiyetin liyakatı yansıttığını iddia edip çok çalışanların servet elde etmesini desteklerler, dolayısıyla mülkiyet “kazanılan” bir şeydir. Bu öğretiyi muhafazakârlar için de bir cazibe oluşturmaktadır. Ancak muhafazakârlar mülkiyetin birçok sosyal ve psikolojik faydası olduğunu düşünürler. Örneğin mülkiyetin güvenlik sağlaması gibi... Belirsizliklerle dolu dünyada, mülkiyetin bireye güven ve rahatlama duygusu aşıladığına inanırlar. Mülkiyet ister özel mülk, ister bankadaki para olsun bireylere bir koruma kaynağı tahsis eder. Bu yüzden muhafazakârlar tutumlu olmayı, israf etmemeyi, paranın tedbirli yönetimini bir erdem olarak görürler. Diğer bir hususta muhafazakârlar doğal olarak kendi mülkiyetlerine zarar gelmesini istemeyecekleri için başkalarının mülklerine de saygı gösterirler (Heywood, 2011: 94).

Muhafazakâr düşüncede aile ile mülkiyet birlikte hareket eden iki alandır. Biri olmadan diğerrinin varlığından bahsedilemez. Toplumsal düzenin sağlanmasında mülkiyetin oldukça önemli bir yeri vardır. Bununla birlikte mülkiyetin temelini de aile oluşturmaktadır. Örneğin, Fransız düşünür Jean Bodin’e göre mülkiyet, bireylere değil, aileye ait bir haktır. Bodin’e göre devlet ile aile arasındaki en temel fark, devletin egemenliğe, ailenin ise mülkiyete sahip olmasıdır. Tarih boyunca Platon’dan

başlayıp Marx'a kadar uzanan çizgide mülkiyete yapılan en ufak bir saldırı, aileye yapılmış olarak kabul edilmiştir. Bu bakımdan aile ile mülkiyet, birbirinden et ve tırnak gibi ayrılamayacak iki kurumdur. Bu iki kurumda meydana gelebilecek olan aşınmalar toplumsal düzeni sarsacaktır (Çaha, 2004b: 78).

Geleneksel sosyalistlerin, mülkiyetin “sosyalleştirilmesi”, bireylerden ziyade herkesin mülkiyetinde olması gerektiği biçimindeki düşünceleri muhafazakârları sarsmıştır. Muhafazakârlar bu talebi, dehşet verici bulurlar; çünkü bunun ruhsuz ve kişiliksiz bir toplum yaratma tehdidi olduğunu düşünürler. Devletin özel mülkiyete, sınırsızca müdahalede bulunması durumunda muhafazakârlık, mülkiyetin yozlaşacağını düşünmektedir. Ancak Heywood'un da belirttiği gibi milli menfaatlere ters bir durum ortaya çıktığında devlet iş dünyasına müdahale edebilir (Heywood, 2011: 95). Russell Kirk'e göre mülk ve özgürlük birbiriyle ayrılmaz bir şekilde alakalıdır. Ekonomik olarak eşitlemek ekonomik ilerleme değil, daha ziyade özgürlüğü ortadan kaldırma teşebbüsüdür (Nisbet, 2011: 103). Liberalizm ise, özel mülkiyete sınırsız bir koruma hakkı getirerek onu güçlendirmekte ve sermaye birikimi yoluyla mülkiyetin genişlemesini ve yayılmasını savunmaktadır.

1.7.6. Din ve Ahlak

Muhafazakârlık; Kilise ve Yahudi-Hristiyan ahlakına yaptığı vurgu açısından, başlıca siyasi ideolojiler arasında en önde gelmektedir. Genel kabul, muhafazakâr düşüncenin dinle olan bağının oldukça güçlü olduğudur.

Hemen hemen ilk muhafazakârların hepsinde, Fransa'daki Jakobenlerin kiliseye indirdiği darbe büyük rahatsızlık oluşturmuştur. Muhafazakâr ideolojiyi savunan Hegel, Haller ve Coleridge gibi isimler için din, devletin ve toplumun çok önemli bir mekanizmasıdır (Nisbet, 2011:104).

Aydınlanmayla birlikte dinsel dogmalara karşı bir savaş başlamış ve galibi bir anlamda Aydınlanma olmuştur. O zamana kadar din üzerinden yaşanan bütün toplumsal ilişkiler de bu değişim karşısında sarsılmış ve iktidar ilişkilerinden aile ilişkilerine kadar, toplumsalın her alanında muhafazakâr düşüncenin karşı duracağı değişimler gerçekleşmiştir. Bu gelişmelere paralel ilk muhafazakârların hepsi, bunlar

arasında hiçbiri Burke'den daha derin olmamak üzere, Fransa'daki Jakobenlerin Kiliseye indirdiği darbeden dolayı dehşete düşmüşlerdir (Nisbet, 2011: 104).

Din (religion) kelimesi epistemolojik olarak incelendiğinde kelimenin “birbirine bağlamak” anlamına geldiğini ve “ilahi olanla insan arasındaki ilişkiyi düzenlemek” olduğunu görmekteyiz. Muhafazakâr düşünürler arasında Burke'ten sonra din kurumuna en fazla önem verenlerin başında Bonald gelmektedir. Bonald dini, bir toplum ve cemaat biçimi olarak yorumlamaktadır. (Safi, 2007: 89). Bonald'ın “Güç Teorisi” eserindeki ana amacı, devrimden önce sahip olduğu kısmi özerkliği ve otonomisini Kiliseye yeniden kazandırmaktır. Bonald, meşru toplumu her biri kendi alanı içerisinde egemen olan hükümet, kilise ve aile olarak üç parçaya bölen bir siyaset bilimcidir (Nisbet, 2011: 108).

Din sahip olduğu değerler açısından toplumu bir arada tutan inanç sistemidir. Bu yüzden muhafazakârlar açısından dinin yeri oldukça önemlidir. Tıpkı hafızası olan bir insan gibi, toplumların da onlara ortak bir ruh veren hafızaları vardır. Bu yüzden din evrensel geçerliliğe sahip olduğu iddia edilen teorilere kurban edilmemelidir (Yılmaz, 2004: 145).

Dinin bir sosyal güç olarak rolü siyasi muhafazakâr düşüncede tarihsel olarak ve geniş manada onaylanmıştır. Burke'e göre de din, tüm sivil toplumun ve bütün iyiliklerin temelidir (Bradney, 2004: 126). Dinin bir gereklilik olduğunu söyleyen Burke'e göre toplumdaki geleneksel örfler ve uygulamalar “Tanrı vergisi” olarak görülmelidir. Bu çerçevede toplumun “Yaratıcımızın Yasası”yla ya da bazen ifade ettiği gibi “doğal hukuk” tarafından şekillendirildiğine inanır. Eğer insanlar yasaya aykırı olarak dünyayı değiştirmeye kalkarlarsa, Tanrı'nın iradesine karşı gelmiş olurlar ve sonuçta insani faaliyetleri daha iyi değil, daha kötü yaparlar (Heywood, 2011: 86).

Toplumun omurgalarından birini de muhafazakâr düşünceye göre din oluşturmaktadır. Din, toplumun deyim yerindeyse “ruhunu” oluşturan bir kurumdur. Otorite, devlet, ekonomi, mülkiyet bir toplumun fiziksel bedenini oluşturuyorsa, din de onun canını ve ruhunu oluşturur. Dinden soyutlanmış bir toplum, muhafazakârlara

göre ölmek üzere olan bir organizmaya benzemektedir. Muhafazakârlar dini, devlete ve topluma hâkim olması gereken total bir varlık olarak kabul etmezler. Başka bir deyişle muhafazakâr düşüncede teokratik bir din ve siyaset anlayışı yoktur. Muhafazakârların dini önemsemesinin ana sebebi, dinin toplum için bir motivasyon kaynağı, bir manevî kaynak ve bir ahlâkî kaynak oluşturmasıdır. Din, gelenek ve göreneklerin oluşmasında da önemli bir kaynak olarak yerini almaktadır. Din aynı zamanda toplumsal dayanışmayı, birlik ve beraberliği sağlayan manevî bir bağıdır (Çaha, 2004b: 78).

Muhafazakârların dine verdikleri önemin bir boyutu da cemaatle ilgilidir. Cemaat ve cemaatçi değerler toplumsal yaşam içinde, dinin hissedilen en önemli değerleri olarak dikkat çekmektedir. Cemaat, dinî değerlerin yaşatıldığı, ayakta tutulduğu, dolayısıyla dayanışma ve birlik ruhunun beslendiği sosyal ortamlardır. Cemaat duygusunun zayıflaması, dinî değerlerin etkisinin azalmasıyla sonuçlanır. Dinî değerlerin zayıflamasıyla, toplumsal dayanışma ve hatta aidiyet duygusunun zayıflaması arasında doğrusal bir ilişki vardır. Meselâ Durkheim meşhur “İntihar” adlı çalışmasında, dinî değerlerin zayıflamış olduğu Protestan ülkelerde intihar düzeyinin daha yüksek olduğunu tespit etmiştir. Burada dinî duyguların zayıflamasına paralel olarak yüz yüze, sıcak ve paylaşımcı kültürel değerler zayıflamakta; bu da bireylerde yabancılaşma durumu meydana getirerek intihar yönelmelerine sebep olmaktadır. Muhafazakârlar cemaate sadece fiziksel bir değer yüklemeler; onun aynı zamanda üretmiş olduğu cemaatçi kültürünü de önemserler. Buradan hareketle komşuluk, arkadaşlık ve dindaşlık ilişkisinin sürdürülmesi üzerinde hassasiyetle durmaktadırlar. Kısacası cemaat, muhafazakârlarda toplumsal yaşamın temel dinamiğini oluşturan sosyal bir güç olarak karşımıza çıkmaktadır. Muhafazakâr siyasetin ana odağı cemaattir. Nasıl ki sol siyasetin öznesi sosyal sınıf, liberal siyasetin birey ise aynı şekilde muhafazakâr siyasetin öznesi de cemaattir. Ancak gerek Avrupa’da, gerekse Amerika’da toplumsalın cemaati kuşatacak kadar gelişmiş olması karşısında cemaat bir siyaseti, özellikle de iktidara talip bir siyaseti besleyecek genişlikte bir politik zemin oluşturmaz. O bakımdan muhafazakârlar cemaati, muhafazakâr siyasetin temel öznesi olarak kabul etmekle birlikte, onu aşan enginlikte bir siyaset tarzı geliştirmişlerdir (Çaha, 2004b: 79).

1.8. Muhafazakârlığın Farklı Biçimleniş ve Görünümü

Batı kökenli bir siyasi ideoloji olan muhafazakârlık, özellikle Kıta Avrupa'sında gelişim göstermiştir. Ancak Kıta Avrupası'nın her yerinde, aynı özellikleri taşıdığından söz edilemez. Fransız muhafazakârlığına, devrim karşıtlığı söylemleriyle Joseph de Maistre ve Louis de Bonald öncülük etmişlerdir. Bu isimler “Taht ve Kilise”nin Fransız devlet geleneği açısından yok sayılamayacağını ve eski rejime geri dönüşün ya da en kötü ihtimal eski rejim anılarının bir şekilde yaşatılması gerektiğini savunmuşlardır. Alman muhafazakârlığı ise muhafazakâr söylemin genel özelliklerini yansıtmakla birlikte, akıl ve ilerleme fikirlerine de oldukça önem vermektedir. Bununla birlikte Alman muhafazakârlığında, romantizmin etkileri görülmektedir.

İngiliz muhafazakârlığı liberal bir muhafazakârlık olup, Burke'ün savunduğu parlamenter ve sınırlı monarşiye yol açan liberal İngiliz geleneğinden ayrı düşünülemez (Beneton, 2011: 51). Bununla birlikte İngiliz muhafazakârlığı gelenekçidir ve otoriteyi önemsemektedir. Liberal değerler üzerine kurulu olan “Yeni Muhafazakârlık” ise toplumda olmayan feodal değerleri, kapitalist sistem içerisinde var etmeye çalışan yapay bir muhafazakârlıktır. Yeni muhafazakârlık açısından, serbest piyasa ekonomisi oldukça önemlidir.

1.8.1. Karşı Devrimci Fransız Muhafazakârlığı

Klasik muhafazakârlık, Kıta Avrupası'nda gelişmekle birlikte bütün kıtanın özelliklerini taşımamaktadır. *Frankafon* (Fransız) ve *Germenefon* (Alman) olmak üzere iki tür muhafazakârlığın geliştiği görülmektedir (Çaha, 2001: 102). Fransız muhafazakârlığının öncü isimleri olarak Joseph de Maistre, Louis de Bonald, Tocqueville, Maurras, Montesquieu gibi isimler sayılmaktadır.

Fransız muhafazakârlığı, İngiliz muhafazakârlığının aksine daha radikal, katı, uzlaşmaz ve reaksiyoner özellikler taşımaktadır. Joseph de Maistre ve Louis de Bonald'ın temsil ettikleri öncü Fransız Muhafazakârlığı, Aydınlanmayı ve devrimi siyasî kurumlarıyla birlikte reddeden, teokratik kurumların etkisini sürdürmesine ve monarşiye geri dönüşü savunan karşı-devrimci bir özelliğe sahiptir. Fransız karşı

devriminin temel eserleri Joseph de Maistre'in *Fransa Hakkındaki Düşünceler*'i (1797) ve Louis de Bonald'ın *Siyasi ve Dini İktidarın Teorisi* (1796) adlı çalışmalarıdır (Beneton, 2011: 31).

Vierecek, Fransız muhafazakârlığını üç farklı biçimde ele almaktadır. İlk olarak monarşist ve kendisini soyluluk ve ruhban sınıfına aday ve öncülüğünü Joseph de Maistre'in yaptığı Maistreci muhafazakârlık, ikinci olarak ılımlı bir şekilde kendisini iyi eğitilmiş orta sınıfa aday Tocquevilleci muhafazakârlık ve son olarak tüm hayatını ulusa aday Mauraşçı muhafazakârlıktır (Viereck, 1956: 49).

Maistre, Fransız Devrimi'nin insanların iradelerine sığamayacak kadar büyük bir olgu olduğunu düşünmektedir. Bu olgu, tarihte eşi benzeri görülmemiş bir şekilde taraftarlarını ve hasımlarını sürükleyen karşı konulamaz bir güçtür. Devrimle ilgili tespitleri oldukça dikkat çekicidir (Aktaran: Beneton, 2011: 33):

“Fransız Devrimi'nin en çarpıcı yanı, bütün engelleri yerle bir eden o sürükleyici güçtür. Devrim'in hortumu, insan gücünün ona karşı koyabildiği her şeyi saman sapı gibi alıp götürür. (...) Cumhuriyeti kuranlar, onu istemeden ve ne yaptıklarını bilmeden kurdular; bu noktaya olaylar tarafından sürüklenmişlerdi. (...) Çok tekrarlandığı gibi, Devrim'i yöneten kesinlikle insanlar değildir, insanları kullanan Devrim'dir.”

Genel itibarıyla Maistre'in gözünde Modern Doğal Hukuk'un sözünü ettiği toplumsal sözleşme, bir düştür. Fransız devrimcilerinin İnsan Hakları yalnızca saf soyutlamalar ve bir “teori haritası”dır. Her ülke zamanın ve ulusal özelliklerinin eseri olan bir “doğal anayasa”ya sahiptir. Tarih tıpkı din gibi gizemli bir şeydir ve bu gizem iyi bir şey olup, otoritenin bir bileşenidir. Burke gibi Maistre de saf aklın siyasal ve toplumsal ilişkileri dağıtmasından endişe duymaktadır. Önyargıyı toplumsal düzen açısından oldukça önemsemektedir. Diğer yandan Maistre, siyaset ve iktidarı komuta eden ilahi bir güç olduğunu belirtmektedir. Tek ve mutlak olan egemenliğin, Allah'a ait olduğunu savunmaktadır. Otoriteyi elinde bulunduranın Allah adına ülkeyi yönettiğini, bir nevi Allah'ın başbakanı olduğunu düşünmektedir. Fransız Devrimi'nin “şeytani” (Tocqueville, 2004: 51) olduğunu ileri sürmektedir ve

bunun nedenini insanın kendisini Allah'ın yerine koymasına bağlamaktadır (Beneton, 2011: 35-38).

Maistre (1753-1821) Fransız Devrimi'nin çöküşünün ardından eski günleri yeniden canlandırmak söylemleriyle, toplumda en büyük etkiyi oluşturmuş filozoftur. Devrimin eşitlik ve kardeşlik sloganlarına karşı, "taht ve mihrap" sloganını öne sürmüştür. Savunduğu düşünce, monarşinin restorasyonu ve dinin önemini tekrar kazanmasıdır. Maistre, liberallerin hayran olduğu iki Fransız Devrimi "edinimine" karşı çıkmaktadır. Bunlardan ilki "evrensel insan hakları", diğeri ise "yazılı anayasa" girişimidir. Maistre'a göre yazılı anayasa, İngiltere'deki gibi tarihi bir süreçte doğal olarak oluşmalı ve kalplere yerleşmelidir. Saf akla dayalı uydurulan bir anayasa veya evrensel haklar, büyük bir yanılgıdır (Viereck, 1956: 49-50).

Maistre, *Generative Principle of Political Constitution* (1810) adlı eserinde; Agustinaus'un günahkâr insan teziyle, Hobbes'cu siyasal kötümserliği birleştirmiştir. Maistre, rasyonalizmin insanı mükemmelleştirme çabalarını boşa bir eylem olarak görmekte olup toplumu akıl ekseninde şekillendirmenin, toplumdaki mutsuzluğu arttıracığına inanmaktadır (Viereck, 1956: 50). Maistre, sıkı bir monarşi savunucusudur. Rousseau'nun toplum sözleşmesinde ileri sürdüğü genel irade ve demokrasi gibi kavramların, Avrupa'ya acı çektireceğini ve karmaşadan kurtulmanın Hıristiyan monarşiye geri dönmekle birlikte mümkün olacağını ifade etmektedir (Akkaş, 2000: 156).

Maistre, *Evening Conversations in Saint Petersburg* adlı eserinde (bu eser tamamlanmamıştır) Fransız Devrimi'nin istikrarsızlığından kurtulmanın yolunu daha çok inanç ve daha çok polise bağlamaktadır. Bu kombinasyon oldukça içtendir: Papa ve Cellat. Papa düzeninin pozitif manada siperidir ve inanç sağlar. Cellat ise negatif manada bir siperdir ve kargaşayı baskı altına alır (Viereck, 1956: 52).

Maistre, Jakobenlerin anayasalarının kötü bir şaka olduğunu düşünmektedir. Bu anayasalar insan için yapılmıştır ancak yeryüzünde böyle bir insan yoktur. Maistre insanoğlu için su sözleri söylemiştir: "...Fransızlar, İtalyanlar, Ruslar vs. gördüm. Montesquieu sayesinde İran'ı bile biliyorum; ancak bildirmek isterim ki,

hayatımda hiçbir zaman böyle bir *insan* görmedim, tabi benim bilgim dışında olması hariç”. Bununla birlikte Maistre, Amerikan Anayasası’nı ise övmüştür. Burada önemli olan husus Amerikan Anayasası’nın, bir kâğıt belge olmaktan ziyade, iki yüz yılda oluşan gelenek ve adetler topluluğu olmasıdır. (Nisbet, 2011: 56)

Louis de Bonald (1754-1840), 1791 yılında Devrim’e karşı önce kılıcıyla, sonra kalemiyle savaşmak için göç etmiştir. Bonald, ne Burke’ün belagatine, ne de Maistre’in sert tarzına sahiptir. Üslubu tümdengelimci olan düşünce tarzının sıkıntılarını yansıtmaktadır. İnsan toplumlarının doğasının yönettiği ve evrensel geçerliliği olan ilkeler öne sürmektedir. Tanrı, insan ve toplum bilimi inşa etme çabası içerisinde. Bonald, Fransız muhafazakârlığının entelektüel geleneğini belirleyen kişidir. Filozofların aklına şiddetle karşı olan Edmund Burke, temkinli olmanın erdemine çağrı yaparken, de Bonald tamamlanmış bir toplumsal düzen teorisini ortaya koymaktadır. Burke, anayasanın bir geometri işi olmadığını savunurken, Bonald siyasetin ilkelerinin “geometrinin ilkeleri kadar keskin” olduğunu savunmaktadır. Bonald Fransız Devriminin yanlış fikirler ürünü olduğunu düşünürken, öte yandan bundan ders çıkarılması gerektiğini ileri sürmektedir. Devrim filozoflarının tanrıtanımazlığına şiddetle karşı çıkmaktadır. Maistre gibi Fransız Devrimi ve insan haklarına karşı, dini monarşileri savunmuştur. Demokrasiyi, otoriteyi sağlamaya uygun olmayan ve despotizme yol açmaya uygun bir rejim olarak görmektedir (Beneton, 2011: 40-42).

Bonald, bireysel akla şiddetle karşı çıkmaktadır. Gelenekleri ve kolektif inançları eleştirel bir düşünceye tabi tutmak amacıyla bireysel akla başvurmayı topluma karşı savaş ilan etmeye benzetmektedir. Diğer yandan otoriteye bakış açısı ise Tanrı temellidir. Gerçek otoritenin insandan üstün olan Tanrı’dan çıkabileceğini, her otoritenin kökünde din olduğunu savunmaktadır. Doğal olarak Bonald’a göre din, her toplumsal durumun temel anayasasıdır. Bonald ayrıca, her yeniliğin ya da reform hareketinin toplum için son derece tehlikeli olduğuna inanmaktadır. Fransa’da Halk Meclislerinin oluşturulmasını, Devrimin acılı sürecini başlatan bir olgu olarak görmektedir (Beneton, 2011: 44-47). Bu yüzden Halk Meclislerinin oluşturulmasını

halkın otoriteye ortak olması olarak görüp, topluma acı verecek olan Fransız Devrimi'nin fitilini ateşlediğini düşünmektedir.

Tocqueville (1805-1859), büyük ölçüde İngiliz liberallerden ve devrim karşıtı muhafazakârlardan etkilenmiş bir düşünürdür (Vierecek, 1956: 56). Tocqueville'in muhafazakârlık anlayışı tıpkı Burke'ün muhafazakârlık anlayışına benzemektedir. İki isimde de liberal bir muhafazakârlık anlayışın izleri görülmektedir (Safi, 2007: 45). Doğal olarak Tocqueville ve Burke'ü liberal düşünce ile bütünleştiren onların kendiliğinden oluşan ekonomik, siyasal ve toplumsal yapılara yaptıkları vurgudur. Tocqueville demokrasi, ilerleme ve değişim gibi kazanımları kabul ettiği için liberal, geleneksel değerleri yönetime taşıyarak, yönetimin geçmiş tecrübeler çerçevesinde hareket etmesi gerektiğini savunduğu içinde muhafazakârlık olarak değerlendirilebilir (Bıdık, 2007: 94).

Fakat Tocqueville, Burke gibi Fransız Devrimi'ne toplumsal sürekliliğe dışarıdan müdahale edildiği için karşı çıkmamaktadır. O'na göre devrim Burke'ün algıladığı gibi bir kopuş değil, bir başlangıçtır; çünkü toplumlara hazır olmadığı koşulların dayatılması imkânsızdır. Fransa'da devrim öncesi dönemde feodal üretim ilişkileri ortadan kalkmış ve kapitalist üretim ilişkileri gelişmiştir. Bu durumda feodal hukukun devam etmesi çelişkilidir. Başka bir ifadeyle Tocqueville'ye göre devrim öncesinde toplumsal değişim kendiliğinden gerçekleşmiş, devrim sadece değişen ve toplumsal yapıya yeni siyasi kurumları yerleştirmiştir. (Akkaş, 2000: 154-155).

Charles Maurras (1868-1952), Fransız muhafazakârlığının diğer önemli isimidir. Tam bir Fransız usulü muhafazakârlık olarak kabul edilmekle birlikte, uzlaşmaz ve gerici bir düşünce sistemine sahiptir. Maurras, geleneksel monarşiyi savunur, bununla birlikte demokrasi ve parlamentarizme şiddetle karşı çıkar. Fransız geleneğini devrimin arifesinde sona erdirir. Özellikle Maistre ve Bonald'ın gerçek bir mirasçısıdır. Ancak bu isimlerden farklı olarak muhafazakârlık söylemine milliyetçiliği de eklemiştir. Milliyetçiliğin dayattıkları ile muhafazakârlığın temel tezleri arasında sağlam bir bağ kurmuştur. Maurras'ın siyasete bakış açısı tecrübe eksenindedir, yani sıkı bir gelenek savunucusudur. Toplumsal düzen açısından otorite ve sürekliliğe, diğer muhafazakârlık düşünürler kadar oldukça önem

vermektedir. Ancak demokrasiye olan yaklaşımı oldukça radikal ve serttir ve tüm kötülüklerin temeli olarak demokrasiyi görmektedir. Maurras milliyetçiliği, monarşik geleneğin restorasyonunun yanı sıra, hak ettiği yer ve onurun Kilise'ye geri verilmesini savunmaktadır (Beneton, 2011: 59-63). Bununla birlikte Maurras'da milliyetçilik kavramı, faşizm boyutuna doğru kaymıştır. Fransız faşisti ve Yahudi karşıtı olarak ölmüştür (Viereck, 1956: 62).

1.8.2. Alman Muhafazakârlığı

Kıta Avrupası kaynaklı Alman muhafazakârlığı, muhafazakârlığın genel geçer söylemlerini kabul etmekle birlikte, akıl ve ilerleme fikrine de oldukça önem vermektedir. Alman muhafazakârlığının tartışmalı olmakla birlikte fikir babası olarak kabul edilen Hegel, salt millet ve devlet kavramına verdiği önemden dolayı muhafazakâr gelenek içerisinde yer almaktadır. Ancak bununla birlikte Hegel, gerçek olanı rasyonel olana dayandırmasıyla da muhafazakâr felsefede derin bir iz bırakmıştır. Hegel, Aydınlanmacı düşünürlerin aksine ilerleme fikrini kurgulayıcı akla ve devrime değil, milletin ve tarihin ruhundaki diyalektik gelişmenin içsel dinamiğine bağlı tekâmülüne dayandırmaktadır. Hegel'in değişim hususundaki tez, antitez ve sentez üçlemesi devrimden çok içsel bir evrim sürecinin olması gerektiğine dayanmaktadır. Bu yüzden Hegel, Çaha'ya göre Alman muhafazakârlığının fikir babasıdır (Çaha, 2001: 103).

Muhafazakâr siyasal düşüncede daha çok Alman muhafazakârlığında dikkat çeken öge olan romantizm, modern gelişmelere tepkisel bir harekettir. Romantizm, kapitalist uygarlığa ve modernizme karşı tarih, iktisat, felsefe, ahlak, estetik ve epistemoloji temelleri olan en ciddi eleştirilerden birini temsil etmektedir. (Mollaer, 2009: 92). Romantizm, Almanya'da unutulmuş ve yaşamayan kurum ve değerleri canlı tutmayı amaçlamıştır. Bu yönüyle romantizm, muhafazakârlığın kurum ve değerlere olan bakış açısıyla örtüşmektedir. Ünlü Alman düşünür ve devlet adamı Klemens von Metternich'in anayasal ve toplumsal kurumların modern ihtiyaçlarla geleneksel değerlerin sentezi olarak yaratılması gerektiğine dair görüşleri, Goethe'nin toplumsal ilerlemeyi geleneksel değerlerden kaynaklanan dinamiklerle yaratmak gerektiğine

dair vurgularının temelinde, Alman romantik muhafazakârlığının etkisinden söz edilebilir. (Vural, 2011: 51-52).

Alman muhafazakârlığı, Fransız muhafazakârlığı gibi büyük ölçüde reaksiyonerdir. Alman reaksiyoner muhafazakârların amacı, modern değeri yıkarak feodal yapıdan kaynaklanan ekonomik, sosyal, politik ve ekonomik değerleri milliyetçi- sosyalizm gibi bir tanımlamayla tekrar hayata geçirmektir. Alman reaksiyoner muhafazakârlar, toplumsal dayanışmayı sağlayan ve dini temele dayanan bir mili değeri canlandırma çabası içerisindedir. Alman milliyetçiliği muhafazakârlığın aşkın nitelikleriyle birleşince kendine özgü Alman muhafazakârlığı ortaya çıkmıştır. Tıpkı Maistre'in düşünce tarzı gibi, geçmişin mutlak otoritesini savunan Alman tepkici muhafazakârlığı, Birinci Dünya Savaşı sonrasında milli öze dönüş hareketinin meşrulaştırılmasında kullanılmıştır.(Akkaş, 2000: 149)

1.8.3. İngiliz Muhafazakârlığı

Tarihsel olarak daha erken bir zaman da ortaya çıkan İngiliz muhafazakârlığı, Kıta Avrupası'ndan, Fransız ve Alman ekollerinden daha farklı bir gelişim sürecine sahiptir. İngiliz Muhafazakârlığının kökenleri, İngiltere'de 16. yüzyıldan beri gerçekliğin bilgisine akıl ve bilim yoluyla ulaşmanın mümkün olduğuna ve toplum ile siyasetin bu bilginin üzerine kurulabileceğine vurgu yapan Kıta Avrupası'nın felsefi geleneklerine şüpheyle yaklaşan düşünce akımlarına dayanmaktadır. İngiliz muhafazakâr düşüncesinde Burke'ün etkilediği düşünürler arasında Samuel Colaridge, Sir Henry Maire ve Benjamin Disraeli sayılabilir.

İngiliz muhafazakârlığı, gerek muhafazakâr düşünce sistemi gerekse muhafazakâr ideoloji olarak üzerinde durulması gereken bir biçimleniş ve görünümdür. Muhafazakâr felsefeye en ciddi katkıyı yapan David Hume ve düşüncenin siyasi bir ideoloji oluşunda özel bir öneme sahip olan Edmund Burke, birer Birleşik Krallık temsilcileridir.

21. yüzyılın sonunda liberalizmle muhafazakârlık arasındaki felsefi ve siyasî buluşmanın arkasında İngiliz geleneği yer almaktadır. Anglo Sakson dünyada, değişim ile gelenek birbirinden kopuk şeyler olarak algılanmamıştır. Değişim,

geleneğin zamanın şartlarına göre kendisini işlevsel yönde yenilemesi şeklinde algılanmıştır. Bu dünyada süreklilik ile değişim birbirlerini dışlamayan, aksine tamamlayan iki değer olarak kabul edilmiştir (Çaha, 2004a: 17).

İngiliz muhafazakârlığının en önemli özelliği şüphesiz ki onun gelenekçi yapısıdır. Bu akım otorite ve vatanseverliği vurgular; kadının özgürleşmesi, etnik entegrasyon, kolay boşanma gibi konularda sosyal ve siyasi değişime karşı anti modern bir tutum sergiler. Bununla birlikte kurum ve kavramların ani olarak değiştirilmelerine karşıdır. Çünkü tarihselliğin, var olan kurumlara meşruiyet kazandırdığını düşünmektedir. Bu yüzden Lordlar Kamarası ve monarşi gibi tarihselliği olan kurumların korunması taraftarıdır. Temel ilkesi “siyaset güç içindir” ilkesidir. Bunun için muhafazakârlar iktidarı ele geçirmek için gerekli olan değişimi gerçekleştirmeyi hedeflerler. Diğer bir hususta İngiliz muhafazakârlığının en temel karakteristiklerinden birisi, onun “pragmatist” oluşudur. Demokrasi ve monarşiyi ayrıca liberalizm ve muhafazakârlığı bir arada tutabilmesi onun pragmatist olmasından kaynaklanmaktadır (Safi, 2007: 49-50).

Samual Coleridge (1172-1834), kültürel muhafazakârların en önemli ismidir. Coleridge'e göre toplum; fonksiyonlarını farklı “sınıfsal düzenler”e dağıtmıştır. Toplumsal sınıfların her birinin çok değerli olduğunu ifade etmekle birlikte, bu durumun her sınıfa oy kullanma ya da yönetme hakkı tanıdığını düşünmez ve toplumu yönetme hakkını aristokrasi sınıfına bırakır. Ona göre toplumda sınıf savaşı yoktur; tüm sınıflar saygıdeğer İngiliz anayasasının “organik” bileşeni içerisinde uyumla hareket etmelidir (Viereck, 1956: 34).

Din ve siyaseti birbirinden ayrılmaz kavramlar olarak tanımlayan Coleridge, bu kavramlardan eksik ya da bozuk olan birinin diğerini tamamladığını ileri sürmektedir. Ahlaki düzeni muhafaza etmenin, siyasi düzeni muhafaza etmekle paralel olduğunu düşünmektedir. Kilise, yalnızca devlet işbirliğinde yaşayan bir kurum değildir, aynı zamanda devlet ile bir ittifak oluşturmaktadır (Kirk, 2008b: 118-119).

Toplumunu içsel ve dışsal yaşam olarak iki şekilde ele alan Coleridge, demokrasi ve yazılı anayasa gibi kavramları dışsal yaşamın bir parçası olarak incelemektedir. Dışsal yaşamı maddi ve mekanik olarak ifade eden Coleridge'e göre dışsal yaşamda büyüme hızlıdır, ancak ölüdür. İçsel yaşamı; gelenek, din, aristokrasi, kurulu bir Kilise ve yazılı olmayan bir anayasa olarak tanımlayan Coleridge, içsel gelişimin yavaş ancak organik olduğunu ifade etmektedir (Viereck, 2004:). Birey ve toplumun yaşamına geçmişin değerlerini yükleyen Coleridgeci muhafazakârlık, kısaca Burke'ün gelenekçi muhafazakârlığını sürdürmüştür (Akkaş, 2000: 119).

Sir Henri Summer Maine (1822-1888), Burke'ün yaklaşımlarını *Popular Government* adlı eserinde sistematikleştirmiştir. Evrensel oy hakkı ve çoğunluğun tiranlığından duyduğu güvensizlik, eşitlik ve özgürlük kavramlarından özgürlüğün tercih edilmesine yöneliktir. Özgürlük ve medeniyet, özel mülk ve bireysel hakların kaynağından koparılamaz; kolektif mülk ve sosyalizm çoğunluğun tiranlığıdır. Maine'ye göre İngiltere ve Amerika'da anayasal sistem, çoğunluğun tiranlığına engel olmaktadır. Akıllıca yapılan bir anayasanın demokrasiyi çok iyi muhafaza edebileceğini ancak sistemde zayıf bir nokta varsa bunun yıkım ve tahribata neden olacağını belirtmektedir (Viereck, 1956: 32-33).

Edmund Burke; düşüncede liberal, pratikte muhafazakâr (liberal muhafazakâr) olarak tanımlanırsa bunun tersine Benjamin Disraeli düşüncede muhafazakâr pratikte liberal (muhafazakâr liberal) olarak tanımlanabilir (Akkaş, 2000: 120). Benjamin Disraeli (1804-1881), eski düzenin erdemliliğini yeniden canlandırmak isteyen bir politikacıdır (Kirk, 2008b: 227).

Disraeli, sanayileşmenin ortaya çıkardığı toplumsal gelişmelere karşı siyasal alanda da zorunlu olarak politik reformlar yapılmasını desteklemiştir. 1867 Reform Yasası'nı destekleyen Disraeli, 1832 Reform Yasası'na karşı çıkmıştır. Bunun sebebi olarak sanayileşmeyle birlikte ortaya çıkan orta sınıfın desteklenmesiyle aristokrasi, gelenek ve tarihi tecrübelerin yok olma endişesi taşımıştır (Akkaş, 2000: 121). Disraeli sanayileşme ile toplumda ortaya çıkan değişimlere rağmen, feodal değerlerin ısrarlı savunucusu değildir. Reform yapılması gerektiği durumlarda, toplumsal düzen ve ahengin bozulmaması açısından yapılmalıdır.

Disraeli'nin muhafazakârlığa katkısı aristokrasi ve tarihi tecrübeyi siyasal alana taşıyarak geçmiş ile gelecek arasındaki transferin, toplumun ahengini zedelemeyen gerçekleştirilmesini sağlamasıdır. Yine Disraeli, kır ve kent ayrımını ortadan kaldırarak, yeni kentli sınıfın siyasallaşmasını ve kurumsallaşmasını amaçlamıştır. Böylelikle refahın toplumun her yerine yaygınlaştırılmasına çalışmıştır. İngiliz toplumunda geleneksel değerlerin sürekliliğini savunmuştur ve bu noktada faydacı düşünceye karşı çıkmaktadır. Çünkü faydacılık doktrini bireylerin toplumsal organizma içerisindeki yükümlüklerini yok etmekte; başka bir deyişle onu toplumdaki özgürleştirmekte, bireyi çıkar ilişkileri ve soyut eşitlik düşüncesiyle hareket etmesini sağlayarak kimliksizleştirmektedir (Akkaş, 2000: 121 - 123).

Mehmet Vural'ın İngiliz Muhafazakârlığına ilişkin görüşleri şöyle özetlenebilir (Vural, 2011: 53-55):

1. Gelenekçi olup vatanseverliği ve otoriteyi vurgular,
2. Tarihsellik var olan kurumlara meşruiyet verir, bu nedenle var olan kurumlar korunmalıdır,
3. Temel ilkesi siyaset güç içindir. Bunun için muhafazakârlar iktidarı ele geçirme amacıyla gerekli değişimi gerçekleştirmeyi hedeflerler,
4. Pragmatisttir,
5. Var olanın ideolojisidir,
6. Değişen koşullara ve zamana göre kendini kolay yenileyebilmiştir.

1.8.4. Amerikan Muhafazakârlığı (Yeni Muhafazakârlık)

Aydınlanma ve 18. yüzyılın sonundan itibaren başlayan devrimci siyasi dönüşümlere tepki olarak biçimlenen muhafazakârlığın Batı felsefinde iki ana versiyonundan söz edilebilir. Bunlardan ilki Avrupa'da filizlenen Kıta Avrupası muhafazakârlığı, diğeri ise Britanya'da ve Amerika'da şekillenen Anglo-Amerikan muhafazakârlık anlayışıdır. Kıta Avrupası muhafazakârlığı Fransız Aydınlanması temelinde; bütüncü, rasyonalist, devrimci ve kolektivist teorilere kaynaklık eden Kıta Avrupası düşünce geleneği içinde yer alan, ama rasyonalizmin eleştirisi dışında, büyük ölçüde aynı bütüncü düşünce *stilini* taşıyan bir muhafazakârlıktır. Anglo-

Amerikan muhafazakârlığı ise İskoç Aydınlanması temelinde ampirisist, evrimci ve nispeten bireyci bir düşünce geleneği içinde ortaya çıkan ve büyük ölçüde ondan etkilenen bir muhafazakârlıktır (Özipek, 2011: 19-20).

20. yüzyılın derinleşen sorunlarından, dünya savaşlarından, küresel ekonomik ve siyasi krizler ve çöküntülerden çıkışı modern toplumun ve modern siyasal ve ekonomik kurumların eleştirisi içinde gören 20. yüzyıl muhafazakârlığı, esas olarak 1929 Büyük Buhran'ı ve özellikle II. Dünya Savaşından sonra gelişen Amerikan muhafazakârlığına dayanmaktadır. R. Kirk, I. Kristol, Daniel Bell ve R. Nisbet gibi düşünürler tarafından temsil edilen Amerikan muhafazakârlığı, özellikle 1970'lerden itibaren etkili ve çok yönlü bir siyasal akım olarak ortaya çıkmıştır. Yeni muhafazakârlık II. Dünya Savaşı'ndan sonra Batı medeniyetini ve kültürünü benimseyip, güçlü ve sınırlı devleti, otoriteyi, hiyerarşiyi ve milli değerleri savunmuş; diğer yandan kapitalizmin temel ögesi olan serbest piyasa ekonomisini benimsemiştir.

Dubiel'e göre uygulanan neoliberal ekonomi politikaları, "Thatcherizm" ve "Reagonomics" (Reagan'ın ekonomi politikaları) yani monetarizm stratejileri, kısıtlayıcı maliye politikaları ve vergi indirimlerinin "Yeni Muhafazakârlık" olarak lanse edilmesi gereksiz bir durumdur. Yeni Muhafazakârlık; içerisinde kültürel temel tasarrufların, sosyal-felsefi insan imgelerinin, sosyal bilimsel teori metinlerinin ve ampirik tariflerin yoğunlaştırılarak siyasi savlar haline getirildiği bir paradigmadır. Siyasi sorunların çözümüne yönelik bir *toplum öğretisi*dir. Tepkisel yani reaksiyoner bir özellik taşır. Yeni Muhafazakârlık; neoliberal ekonomi politikten, sosyobiyoloji ve insan genetiğinden, pozitivist Marksizm eleştirisinden, muhafazakâr kültür eleştirisinden ve demokrasi hakkındaki elitist teoriden gelen savları, tehdit altında hissettiği Batılı toplumların "liberal" akılcılığının siyasi savunması için seferber eder (Dubiel, 2013: 9-13). Tüm bu temellendirmenin üzerine belirtmek fayda var ki Amerikan muhafazakârlığı liberal değerlerin üzerine kurulmuş ve toplumda olmayan feodal değerleri kapitalist sistemin devamlılığı için var etmeye çalışan yapay bir muhafazakârlıktır.

Günümüz Amerikan muhafazakârlığının temelinde, 1955 yılında New York'ta yayınlanmaya başlayan National Review Dergisi'nin oldukça özel bir yeri vardır. II. Dünya Savaşı sonrasında ABD yönetiminin uyguladığı refah devleti politikalarını eleştiren, Amerikan toplumunun geleneksel değerlerinin zedelendiğini düşünen ve buna karşılık liberal politikaların uygulanması gerektiğini savunan liberal, muhafazakâr gibi Amerikan sağının çeşitli gruplarından bazıları, New Review Dergisi etrafında toplanmışlardır. Komünizme karşı mücadele temasında önemli bir rol oynayan New Review Dergisi, sonraki dönemde “geleneksel muhafazakârlar” ve “yeni muhafazakârlar” akımlarını doğuracak bileşimi meydana getirmiştir (Düzova, 2010: 17).

Amerikan muhafazakârlığında düzen ve değişimin hızı oldukça önemlidir. İstikrar esas alındığı için geniş ve köklü değişimlere karşı bir duruş olduğundan söz edilebilir. Muhafazakârlığın ana teması olan geleneğe saygı yeni muhafazakârlıkta da oldukça önemli bir yere sahiptir. Devlet yani otorite, dış tehditlere karşı savunma içeride ise düzeni sağlamak gibi önemli bir görev üstlenmektedir. Devletin başlıca amacı ise yaşam, özgürlükler ve mülkiyeti korumaktır. Mülkiyet ve özgürlük kavramları ayrılmaz bir şekilde birbirine bağlıdır (Vural, 2011: 56-57).

ABD'de muhafazakârlar devletin tek bir yaşam biçimi dayatmaması gerektiğini savunurlar. Çalışma, disiplin, kazanılan gelirin kutsallığı gibi kavramlara inandıkları için refah devletin geliri tekrar dağıtmasına karşı çıkarlar. Bu durumun nedenini refah devletin bazı uygulamalarının kötüye kullanılma uygun olmasına bağlamaktadırlar. Bu uygulamalar, bağımlılık kültürü oluşturarak kişisel sorumluluk bilincinin ortadan kalkmasına, ekonomide verimliliğin azalmasına ve israfın artmasına neden olmaktadır (Vural, 2011: 59-60).

Son olarak Amerika'daki muhafazakârlığın önemli temsilcilerinden birisi olarak kabul edilen Russell Kirk'ün düşüncelerinden de bahsetmek faydalı olacaktır. Muhafazakârlığı bir din ve ideoloji olarak görmeyen Kirk'e göre muhafazakârlık; bir zihin durumu, bir karakter tipi ve sivil toplumsal düzene bir bakış şeklidir (Kirk, 2008a: 243). Bu bağlamda Kirk de muhafazakârlığı sezgi ve hislere dayalı bir durum olarak gören düşünürlerdendir.

Ancak Kirk'ün “muhafazakârlığın on prensibi” adı altında, düşünceye katkıları yadsınamayacak bir gerçektir. Russell Kirk'e göre muhafazakârlığın on prensibi şu şekildedir (Kirk, 2008a: 244-250):

1. Muhafazakârlık; süreklilik arz eden bir ahlaki düzenin varlığına inanmaktadır. Bu ahlaki düzen, insan için; insan da bu ahlaki düzen için yaratılmıştır. İnsanın tabiatı değişmeyeceği gibi, ahlaki doğrular da değişmez. Ahlaki düzenin benimsendiği bir toplum, siyasi sistemi ne olursa olsun iyi bir toplumdur.
2. Muhafazakârlar; geleneklere, adetlere ve devamlılığa inanırlar. Bu kavramlar, insanların huzurlu bir şekilde bir arada yaşamalarını sağlamaktadır.
3. Muhafazakârlar; itiyat (alışkanlıkları devam ettirme) prensibine inanırlar. Geçmişte elde edilen kazanımlar, insanların geleceği görmesine olanak sağlar.
4. Muhafazakârlara; ihtiyat prensibi rehberlik eder. Alınacak tedbirlerin kısa vadeli etkilerinden ziyade uzun vadeli etkileri de göz önünde bulundurulmalıdır. Ani ve şiddetli reformlar, oldukça tehlikelidir.
5. Muhafazakârlar; çeşitlilik prensibine dikkat ederler. Burada kastedilen faşizm ve sosyalizm gibi tek düze radikal sistemlerden ziyade, bir toplumda farklı sınıfların, maddi farklılıkların devam etmesi gerekmektedir.
6. Muhafazakârlar; mükemmel olunamama prensibine inanırlar. İnsan doğası gereği mükemmel bir varlık olmadığı için mükemmel bir toplumsal düzen de asla kurulamayacaktır.
7. Muhafazakârlar; özgürlük ve mülkiyetin birbiriyle yakın ilişkisine inanırlar. Büyük medeniyetler, özel mülkiyet kurumu üzerine tesis edilmişlerdir. Özel mülkiyetlerin yaygınlaşması, topluma istikrar ve üretkenlik katacaktır. Mülkiyetin bireylerin egemenliğinden çıkması, Leviathan denilen canavar devletin her şeye hâkim olması demektir.

8. Muhafazakârlar; gönüllüğe dayalı olmayan bir kolektivizme karşı olup gönüllülük esaslı bir toplumu desteklerler. Gerçek bir toplumda bireylerin hayatlarını etkileyen kararlar, yerellik ve gönüllülük esasına göre alınır.
9. Muhafazakârlar; iktidar ve insanın ihtiraslarının sınırlandırılması gerektiğine inanırlar.
10. Muhafazakârlar; süreklilik ve değişim üzerinde uzlaşma gerektiğine inanırlar. Süreklilik, topluma istikrar ve devamlılık sağlamaktadır. Süreklilik bir toplumda olmadığı vakit, o toplumda anarşi baş gösterecektir. Öte yandan toplumsal değişim, zaten doğal olarak gerçekleşmektedir.

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE MUHAFAZAKÂRLIK

Türk siyasi hayatında muhafazakârlık sözcüğünün çeşitli anlamlarda kullanıldığı ve algılandığı görülmektedir. Kimilerine göre muhafazakârlık, “statükoyu savunma” ve “değişimi reddetme” olarak algılanırken, kimilerine göre ise yönetimden sosyal alana kadar hemen her konuda “dini ve siyasi tutumlar sergileme” olarak algılanmaktadır. Bu durumun sebebini Tanzimat’tan günümüze, toplumu radikal olarak dönüştürme projelerinin, Türk aydınları arasında bir kurtuluş reçetesi olarak görülmesi ve toplum mühendisliğinin doğru bir yöntem sanılmasını öngören felsefi ve siyasi gelenekler oluşturmaktadır (Yılmaz, 2004: 144).

Osmanlı Devleti’nde ilk olarak Tanzimat Dönemi’nde görülen muhafazakâr eğilimler, genel olarak modernleşme olgusunun aşırılıkçı boyutlarından kaynaklanmaktadır. Diğer yandan Cumhuriyet’in ilan edilmesiyle birlikte, Kemalist Devrim’in toplum mühendisliği uygulamalarına yönelik, muhafazakâr aydınların eleştirilerini sert ve açık bir şekilde ifade edemedikleri görülmektedir. Ancak Tek Parti Dönemi’nin sona erip, Demokrat Parti’nin iktidara gelmesi, Türkiye’de muhafazakâr düşüncenin hızla yayılmasına olanak sağlamıştır. Demokrat Parti’nin ardından Adalet Partisi, Anavatan Partisi ve Milli Görüş hareketinde de muhafazakâr yönelimlerin devam ettiğinden söz edilebilir.

2.1. Tanzimat Döneminden Cumhuriyet’e Türk Siyasi Muhafazakârlığı

Osmanlı Devleti’nde 1839 yılında başlayıp, 1876 yılında sona eren dönem; Tanzimat Dönemi olarak adlandırılmaktadır. Tanzimat Dönemi, Osmanlı modernleşme çabaları açısından oldukça önemli bir zaman kesitidir. 16. yüzyılın ikinci yarısından itibaren üstünlüğünü Avrupa’ya kaptıran ve gerilemeye başlayan Osmanlı İmparatorluğu, bir takım reform hareketleriyle eski gücünü tekrar elde etme çabası içerisine girmiştir. Özellikle III. Selim ve II. Mahmut dönemlerinde, devletin reformlar yapmadan varlığını devam ettirebilmesinin zor olduğu anlaşılmış, bunun sonucunda farklı alanlarda birçok yenilik hayata geçirilmiştir. Ancak 3 Kasım 1839 yılında Hariciye Nazırı Reşit Paşa tarafından yazılan, yeni padişah Abdülmecit adına

ilan edilen “Gülhane Hatt-ı Hûmayunu” o zamana kadar yapılan tüm yenilik hareketlerini geride bırakmıştır.

19. ve 20. yüzyıl tüm dünyada ve Osmanlı Devleti’nde birçok alanda (ekonomik, toplumsal, siyasi) önemli değişikliklerin yaşandığı, büyük çözümlerin meydana geldiği bir dönemdir. Özellikle Fransız İhtilali sonrasında yayılan milliyetçilik akımı, çok uluslu bir yapıya sahip olan Osmanlı Devleti’ni olumsuz yönde etkilemiş ve devletin çözüme sürecini hızlandırmıştır. Devlet, bunun için geleneksel siyasi ve toplumsal yapısından vazgeçmek zorunda kalmıştır (Şeyhanlıoğlu, 2009: 77). Bu çözümlerle mücadele etmek ve dönemin konjonktürüne uyum sağlamak amacıyla 1839 yılından ilan edilen Tanzimat Fermanı, Osmanlı’da padişahın otoritesini sınırlayan ve bunu Osmanlı toplumuna duyuran ilk belge olması dolayısıyla büyük bir öneme sahiptir.

Tanzimat Fermanı’nın diğer önemli bir özelliği ise doğru önlemler alınabildiği takdirde, devletin 5-10 yıl gibi kısa bir süre içerisinde eski şaşalı günlerine geri dönebileceği fikridir (Akşin, 2011: 30). Aslında bu yaklaşım Osmanlı Devleti’nin yeni bir düzen kurmayacağı, eskiyi bazı değişikliklerle tekrar canlandırmak istediği anlamına gelmektedir. Ferman doğrultusunda yapılacak bazı değişiklikler ise şu şekildedir (Zürcher, 2000: 79):

- Can, namus ve mal güvenliğinin sağlanması,
- İltizam usulünün kaldırılması,
- Askerlik görevinin düzene sokulması,
- Dini fark etmeksizin bütün tebaanın yasa önünde eşit sayılması şeklinde sıralanabilir. Bu hususun belgede muğlak bir şekilde yer aldığı ifade edilmektedir.

Tanzimat reformlarını yeterli bulmayan genel olarak yönetimde özgürlük ve meşrutiyet isteyen Yeni Osmanlılar, Avrupa’nın görkeminden ve gücünden etkilenen, Avrupa kültürünü benimsemenin mecburi olduğuna inanan bir gruptur. Yeni Osmanlılar, 1865 yılında İstanbul’da kurulmuştur. Tanzimat’tan sonra yetişen

bu grup insan kişiliğine önem veren, kadere boyun eğme felsefesini değiştirmeye çalışan ve akli kullanmayı öneren gençlerdir (Çubukçu, 1986: 32-33). Bu grup çoğu Avrupa'yı görmüş, Avrupai tarzda yeme-içme, giyinme ve yaşantıyı benimseyen insanlardan oluşurken; geleneklerine bağlı olan topluma ise tepeden bakan bir aydın kesimidir. Ancak Yeni Osmanlılar grubunun aksine toplumun; gelenek, görenek ve dini inançlarına sıkı sıkıya bağlı oldukları, kendileriyle alay eden ve kendilerini küçük gören bu gurubu benimsemediği görülmektedir (Ünal, 2005: 154). Tanzimat Dönemi'nde muhafazakârlık, genel itibarıyla değişimin boyutundan ve şeklinden rahatsız olan toplumdaki bazı kesimler tarafından, sistemli bir ideolojiden ziyade tepkisel nitelikli yaklaşımlar şeklinde ortaya çıkmıştır.

Said Halim Paşa (1863-1921), Tanzimat'ın ilanından sonra fikirleri ağırlıklı olarak İslamcılık üzerinde şekillense de, dönemin muhafazakâr isimlerinden birisi olarak kabul edilmektedir. Fikirleri genellikle Fransız muhafazakâr de Bonald ile uyuşmakta olup, Özyurt'a göre Bonald'dan herhangi fikri bir beslenme söz konusu değildir. Said Halim Paşa, Batılı muhafazakârların “din; toplumun değeridir” söylemi karşısında “toplum; dinin bir değeridir” söylemini savunmuştur (Özyurt, 2013: 71).

Osmanlı Devleti'nde Tanzimat ile başlayan Batılılaşma; 1908 yılında başlayan II. Meşrutiyet yıllarında ise adeta zirveye ulaşmıştır. Bu dönemde Osmanlı toplumu, o döneme kadar şahit olmadığı büyük ve karmaşık problemlerle yüz yüze gelmiştir. Dönemin farklı düşüncelerine sahip olan aydınlar dahi, değişimin şart ve kaçınılmaz olduğu yönünde fikirlerini topluma yansıtmaya çalışmışlardır. Toplumsal ve siyasi sorunlar karşısında çözüm arayışları içerisine giren aydın kesim; Türkçülük, İslamcılık ve Batıcılık akımları ekseninde fikirlerini dile getirmişlerdir.

II. Meşrutiyet döneminde; karşı devrimci, aristokratik ve Katolik muhafazakârların fikirlerinden beslenen Prens Sabahaddin, muhafazakârlık ekseninde bir isim olarak değerlendirilebilir. Liderliğini Prens Sabahaddin'in yaptığı “Teşebbüs-ü Şahsi ve Âdem-i Merkeziyet Cemiyeti”nin savunduğu düşünce, Osmanlı İmparatorluğu'nun ıslahında, taşra ileri gelenleri ya da ayan ile eşleştirdiği, yeniden canlandırılmış aristokrasi için merkezi bir rol biçilmesidir. Bu rol, Britanya aristokrasisinin, Britanya üzerindeki rol ile aynıdır (Zürcher, 2006: 41). Özellikle

Prens Sabahaddin ve etrafındakilerin temel felsefesi; İngiltere etkisinde kalmış, liberal-muhafazakâr düşüncedir.

Genel olarak Tanzimat, Islahat ve Meşrutiyetle sürdürülen modernleşme hareketlerinin hiçbir zaman toplum tabanına yayılamadığı, aydın kesim ve halk arasında kopukluğu gideremediği görülmüştür. Mollaer'e göre Türk muhafazakârlığı, gelenek ve modernlik kavramının birlikte bulunduğu en iyi örneklerden biridir (Mollaer, 2005: 182). Gelenek, modernliğin karşısında duran bir "set" değil, aksine modernliğin aşırılıklarını törpüleyen ve toplumda kabul görmesini sağlayan bir mekanizmadır.

2.2. Cumhuriyet Döneminde Türk Siyasi Muhafazakârlığı

Muhafazakârlığın Türkiye'deki gelişimi, Cumhuriyet dönemine kadar götürülebilir. Osmanlı Devletinde 17. yy'da başlayan yenilik hareketlerinin, radikal bir dönüşüme uğradığı Cumhuriyet dönemi, muhafazakâr ideolojinin de Türkiye'de ortaya çıkışı olarak kabul edilebilir. Nasıl ki modern bir siyasi ideoloji olarak muhafazakârlığın ortaya çıkışında Fransız Devrimi'nde yaşanan radikal değişim ve dönüşümlere, tepeden inmeci uygulamalara yönelik tepkiler etkili olduysa, Türk muhafazakârlığının ortaya çıkışında da Türk modernleşmesine yani Cumhuriyet dönemi radikal uygulamalarına duyulan tepkiler o denli etkili olmuştur.

Bu bağlamda Türkiye'de muhafazakâr düşüncenin, Cumhuriyet dönemi modernleşmesini üstlenen Kemalist modernleşme karşısında bir gelişim izlemiş olmasından dolayı "Türkiye'deki muhafazakârlığın seyri açısından Cumhuriyet dönemi modernleşme olgusunu" incelemekte fayda vardır. Modernleşme sorunsalının incelenmesi, Türk muhafazakârlığının mahiyetini ortaya koyacaktır.

Asırlık ömrünü tamamlamak üzere olan Türkiye Cumhuriyeti'nin, bir insan ömrüyle kıyaslandığında aslında çok da köklü ya da yaşlı olmadığı ifade edilebilir. Ancak tıpkı Lewis'ın belirttiği gibi Türkiye Cumhuriyeti gökten bir anda düşmemiş ya da denizin dalgalarından yükselmemiştir. Aksine tıpkı diğer devrimler gibi Cumhuriyet de uzun ve karmaşık bir yapının sahip olduğu değişim ve gelişim sürecinin bir sonucudur. Ancak devrimci devletlerin, yerine geçtikleri rejimleri

kendilerinden uzak tutmaları ortak özellikleridir. Bu durum hem kendi iktidarlarının meşruiyeti açısından hem de “eski rejim” düzenini engellemek amacıyla kaynaklanır. Bu toplumlarda “eski olan her şey kötü”, “yeni olan ise iyi” olarak dikta ettirilir (Lewis, 2007: 33). Kemalist rejimin, Osmanlı Devleti’ne yıllarca “kötü” ifadeler yakıştırmasının temel nedeni, bu durumdur.

Doğal olarak Osmanlı Devleti’nin yıkılıp Cumhuriyet’in ilanı siyasi olarak köklü bir değişimi ifade etse de, Osmanlı Devleti’nin siyasal, ideolojik, ekonomik, toplumsal ve kültürel unsurlarının Cumhuriyet’e miras olarak kaldığı gerçeğini unutmamamız gerekmektedir. Cumhuriyet, kendi modelini Osmanlı mirası üzerine inşa etmek zorunda kalmıştır. Öte yandan Cumhuriyeti ilan eden kadroların, Osmanlı’nın son döneminde üst düzey asker ve bürokrat sınıfında yer alan kişiler olduğu gerçeğini de göz önünde bulundurmalıyız (Söğütü, 2009: 34). Sonuç olarak Cumhuriyet’in kendi modelini Osmanlı mirası üzerine inşa etmesi ve Cumhuriyeti ilan eden kadroların Osmanlı kökenli asker ve bürokratlardan oluşmaları, Cumhuriyet modernleşmesinin geçmişten tam bir kopuş çerçevesinde gerçekleşmediğini göstermektedir.

Kısaca Cumhuriyet modernleşmesi; bir anlamda teokratik ya da İslam Şeriatı ile yönetilen imparatorluktan laik devlete, halifelik ve saltanattan Cumhuriyete, Osmanlı tebaasından Türk milleti kimliğine geçiş sürecini kapsamaktadır.

İmparatorluk kavramını kısa da olsa burada açıklamakta fayda vardır. Mehmet Ali Ünal’a göre Osmanlı siyaset kültürü, idari yapısı ve hukuk kuralları üç ana kaynaktan beslenmektedir. Orta Asya’dan gelen değerler, İslami unsular ve fethedilen coğrafyadaki gelenek ve uygulamalardır. Ünal’a göre bazıları Osmanlı Devleti’ni; İslam Devleti, Türk-İslam Devleti ya da üçüncü Roma İmparatorluğu olarak görmektedir ancak ona göre ne bunların hiçbirisidir ne de hepsidir (Ünal, 2005: 146).

Ancak Cumhuriyet modernleşmesini yüzeysel olarak ifade etmenin yeterli olmayacağını, bu dönemde toplumda meydana gelen önemli değişimleri de incelemek gerektiğini ifade edebiliriz.

Cumhuriyeti kuran ve icra eden kadroların en büyük amaçlarından biri, Türkiye’de din olgusundan yoksun bir Türk kültürü oluşturmaktır. Bu amacı gerçekleştirmek için İslami referansta yer alan tüm kurum, kuruluş, kural ve simgelerin tasfiyesine yönelim söz konusu olmuştur. Halifeliğin kaldırılması, Arap Alfabesinin kullanımının kamusal alanda yasaklanması, zamanı düzenleyen normlarda İslami zaman birimlerinin yasaklanıp Avrupai zaman birimlerinin hayata geçirilmesi, anayasadan “Devletin dini İslam’dır” ibaresinin çıkarılması bu anlamda yapılan reformlardan bazılarıdır. Bu reformlar, Türkiye’de kamusal alanda İslami etkinin kırılmasına yol açmıştır. (Tezel, 2006: 34-35). Geleneğin toptan tasfiyesinin söz konusu olduğu bu dönemde, Kemalist devrim bir radikal modernleşme projesidir (Aktaşlı, 2011: 149).

Topluma batılılaşma ve modernleşmeyi zorla dayatan bu devrim, bir noktada Avrupa’daki devrimlerden ayrılmaktadır. Halkın desteğini arkasına alan Fransız Devrimi karşısında, Kemalist devrim arkasında halk desteği bulunmayan ve toplumsal karşılığı olmayan bir hareket özelliği taşımaktadır. Kemalist devrim asker, bilim adamı ve bürokratlardan oluşan seçkin bir sınıf tarafından yürütülmüş olup, toplumun değerlerini görmezden gelerek geleneğin sürdürülemez olduğuna dair kararı bu seçkin sınıfın takdirine bırakmıştır. Ancak, Avrupa’da gerçekleştirilen devrimlerde geleneğin sürdürülebilir olup olmadığına dair kararı, halkın kendisi vermiştir (Aktaşlı, 2011: 150). İşte erken Cumhuriyet dönemi muhafazakârlarının karşı çıktığı bu durum, Cumhuriyet modernleşmenin elit bir sınıf tarafından yürütülmesidir. Örneğin, Kadro Dergisi’nin imtiyaz sahibi Yakup Kadri Karaosmanoğlu’nun “Yaban” adlı eserinde tasvir ettiği köylü, tutuculuğun ve gericiliğin kaynağı olarak gösterilmektedir. Kadroculara göre devleti, Kurtuluş Savaşı’nın anlamını kavramış ve devrimin bilincine varmış bir aydın gurubu, inkılapçı bir kadronun yönetmesi gerekmektedir (Mollaer, 2005: 186).

Kemalizm, Türk insancılığının ve aydınlanmasının bir ifadesi olarak görülmektedir. Akıllı ilham alan din karşıtı uygulamalarında, akılcılıktan esinlendiği düşünülen laiklik siyaseti çerçevesinde, Aydınlanma düşüncesi ile ilişkilendirilen Kemalizm, gerek Altı Ok ilkeleri gerekse de dayanışmacı kamu felsefesi nedeniyle

siyasal liberalizm ile sorunlu bir ilişkiye sahiptir. Ancak tüm bunlara rağmen Kemalizm yine de kapitalizm merkezli bir siyaset tarzıdır (İrem, 2011: 27). 18. yüzyıl pozitivizminden etkilenen Kemalist modernleşme karşısında muhafazakâr düşünürler, Aydınlanma aklını yücelten yaklaşımların yeterli olmadığını ve aklın gerçeklikleri ortaya koymada salt bir şekilde yeterli olamayacağını savunmuşlardır. Savundukları temel düşünce tedrici bir değişim olurken; radikal değişim, dönüşüm ve toplum mühendisliğine karşı çıkmışlardır. Aydınlanma döneminin akıl temelli özgür bireyler oluşturma arzusuyla, Cumhuriyet döneminde Kemalizm'in "aklı ve vicdanı hür" bireyler oluşturma arzusu benzer ideallerden kaynaklanmaktadır.

Modern toplum idealine yönelik olarak 1920'li yıllarda köklü değişim siyasetinin amacı haline gelen iki büyük tarihsel alternatiften bahsedebiliriz. Bunlardan ilki, Aydınlanma felsefesinin özgürlükçü ideallerinden ortaya çıkan liberalizm; bir diğeri ise eşitlikçi kavramları bünyesinde barındıran sosyalizmdir. Sosyalizmin ilk büyük toplumsal projesi olarak Rusya'da ortaya çıkan 1917 Ekim Devrimi ile Türk Ulusal Kurtuluş Savaşının aynı döneme denk gelmesi, Türk inkılabının Bolşevik Devrimi'nden etkileneceğini ya da kendine has bir değişim siyaseti ortaya koyacağı yönünde bir takım tartışma ve siyasal fikir ayrılıklarını da beraberinde getirmiştir. Sonuçta Türk inkılabı; kendine has kültürel, ekonomik ve tarihsel nedenlerden ötürü sosyalist çizgide değil, Avrupa'da ideal bir biçime kavuşan liberal modern çizgiye yönelmiştir (İrem, 2011: 28). Ancak zamanla Türk inkılabı; Batı'nın liberal modernizmini kendi şartlarına uygun hale getirecek, dönüştürecek ve uygulayacaktır. Yani kendine özgü bir liberal modernizm şekli ortaya koyacaktır.

Osmanlı modernleşme sürecinde önemli izleri bulunan Batıcılık, İslamcılık ve Türkçülük ideolojilerinin Cumhuriyetle birlikte farklı bir biçimleniş içerisine girdikleri görülmektedir. Batının işgalci politikaları batıcılığın siyasi içeriğini zayıflatmış, düşünceyi savunan birçok fikir adamı da 1910'lu yıllar itibarıyla Türkçülüğe yönelmişlerdir. Diğer yandan öncelikle Arnavut İsyanı sırasında daha sonra Arap İsyanları ve I. Dünya Savaşı sırasında halifelik ve İslamcılık yara almış ve zayıflayarak bir tür muhalif hareket haline dönüşmüştür. İmparatorluktan

Cumhuriyet'e geçiş sürecinde ise en fazla etkisi olan ideolojinin Türkçülük olduğu görülmektedir. Cumhuriyetin kurucu ideolojisi Kemalizm, hem Türkçülük hem de Batıcılık temalarını içerisinde barındıran siyasal bir düşüncedir (İrem, 2011: 29).

Türk muhafazakârlığı, modernleşme ve batılılaşmayı savunan bir düşüncedir. Kemalizm'in radikal modernite projesi karşısında tedrici bir değişimi savunan bu düşünce, modernleşmeyi gelenekle birlikte harmanlamayı arzulamıştır. Ancak tıpkı Kemalizm gibi muhafazakârlık da toplumsal karşılığı olmaksızın, Cumhuriyet döneminde bazı aydın, edebiyatçı ve entelektüellerin ilgisiyle mesafe kat etmeye çalışmış fakat uzun yıllar halka inmeyi başaramamıştır (Aktaşlı, 2011: 150). Kemalist inkılapların Anadolu coğrafyasını sosyal, siyasal ve ekonomik alanlarda şekillendirdiği bir dönemde ortaya çıkan modern muhafazakârlık, çoğunu orta sınıfın oluşturduğu bir zümre tarafından benimsenmiştir. Bir yandan inkılapların milliyetçi yeniliklerini korumayı, diğer yandan da milli gelenekler karşısında yer alan aşırılıkçı inkılapları dengelemeyi amaç edinen politika tercihlerinde bulunmuşlardır (İrem, 2011: 30). Kemalist Devrim süreciyle birlikte radikal bir ikileme düşen, merkezden çevreye itilen muhafazakâr aydınlar; bu dönemde genel olarak suskun kalmayı, Kemalizm'le şiddetli tartışmalar içerisine girmemeye, yuvalarına çekilip yeni rejimin siyasal projelerine kültürel çekinceler koyarak süreci atlatmaya çalışmışlardır (Dural, 2005: 210). Yukarıda da ifade ettiğimiz üzere, muhafazakârlığın bu dönemde geniş kitlelere yayılamamasının temel nedeni budur.

Erken Cumhuriyet döneminde muhafazakârlık suçlamasının ilk örgütlü hedefi, Cumhuriyet Halk Fırkası'na karşı muhalif olarak kurulan "Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası" (TpCF) olmuştur. Tepkilerin ilki; TpCF'nin gerçek bir programa sahip olmayan, fırsatçı (oportünist) kaygılarla kurulmuş olan bir siyasi parti olduğudur. İkinci iddia ise, partililerin namuslu muhafazakârlar değil, gizli saltanatçılar olduğudur. Üçüncü iddia ise, TpCF'nin dini reaksiyonu yani irticai faaliyetleri cesaretlendirdiğidir (Zürcher, 2006: 42-47).

Cumhuriyet Halk Fırkası (CHF) ve TpCF'nin arasındaki temel farklılık ise modernleşmenin tarzından kaynaklanmaktadır. CHF, Fransız Devrimi'nin hakim görüşü olan jakoben uygulamalarla devrimin yerleştirilmesinde sıkı tedbirlere

başvurulmasını savunurken, TpCF ise tedrici bir devrim sürecini savunmaktadır. TpCF, kendi bağımsızlığını kazanmış bir milletin, kendi kaderini ele alabilecek olgunluğa eriştiğine inanmaktadır (Mollaer, 2005: 185). Türkiye Cumhuriyeti tarihinin ilk muhalefet partisi olan TpCF'nin savunduğu sosyal ve siyasi düşünceler, onun aynı zamanda Türkiye'deki ilk muhafazakâr partilerden birisi olduğu şeklinde yorumlanmaktadır.

TpCF'nin önemli isimlerinden birisi olan Kazım Karabekir; liberalizmin muhafazakâr yorumunu benimseyen, inançlı bir modernleşmecidir. Kurtuluş Savaşı'nın önemli komutanlarından olan Karabekir, Cumhuriyet'in ilanı haberini basın yoluyla duymasına rağmen, onu memleketleri yükselten bir idare sistemi olarak tanımlamış ve şahsi saltanatlara karşı çıktığını ifade etmiştir. İzmir'de gerçekleştirilen bir toplantıda, hilafetin kaldırılmasının Türkiye'nin uluslararası çıkarlarına ters düşeceği gerekçesiyle karşı çıkmıştır. Musul konusunda da hükümetle ters düşen görüşleri neticesinde, askerlik görevinden istifa ederek TBMM çatısı altında çalışmalarını sürdürmek istemiştir. 1924 Kasım ayında Rauf Bey, Adnan Adıvar, Ali Fuat ve Refet Paşalarla birlikte Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nı kurmuşlardır. Şeyh Sait ayaklanması neticesinde, TpCF'nin kapatılmasıyla birlikte bağımsız milletvekili olarak çalışmalarına devam etmiş, ardından İzmir suikastı davasında sanık olarak adı geçmiş, bu davadan da beraat ettikten sonra uzun dönem siyasete ara vermiştir. Mustafa Kemal'in ölümünün ardından aktif siyasete İnönü'nün davetlisi olarak geri dönmüş, 1946 yılından öldüğü 1948 yılına kadar TBMM Başkanı olarak görev yapmıştır. Muhafazakâr kimliği ön planda olan Karabekir, İttihat ve Terakki üyesi olması ve aynı zamanda gönüllü olarak Hareket Ordusu'nda görev almasıyla da modernleşmeye oldukça bağlı bir isimdir. Kazım Karabekir'in muhafazakârlığı; modernleşme ve modernleşmenin kavramlarıyla çelişen bir muhafazakârlık değil, yalnızca modernleşmenin hız ve kapsamını sınırlandırmaya yönelik olan bir muhafazakârlıktır (Alpkaya, 2006: 44-49). Kısacası Karabekir; toplumu bir anda dönüştüren inkılaplara karşı çıkmış, değişim ve dönüşümün hızından rahatsızlık duymuştur. Toplumsal değişim açısından tepeden inmece değişimlere karşı çıkmış ve değişim için önce toplumu eğitmek gerektiğini savunmuştur.

Türk muhafazakârlığı, Cumhuriyet ile birlikte Ahmet Ağaoğlu, Hilmi Ziya Ülken, Mustafa Şekip Tunç, Yahya Kemal, Ahmet Hamdi Tanpınar, İsmail Hakkı Baltacıoğlu ve Peyami Safa gibi isimlerin çalışmaları ile ortaya çıkıp şekillenmiştir. Siyasi, ekonomik, kültürel alanların hepsinde ayrı ayrı şekillenen muhafazakâr söylem, bu rejimin merkezini ve çevresini ilerlemeci bir tutumla ve kendi bakış açıları ile yönlendirebilme gereksiniminden doğmuştur (Yıldız, 2011: 191). Muhafazakâr aydınlar ya Mehmet Akif Ersoy (1873-1936) gibi “isyanlı sükût” devresine girmişler ya da Peyami Safa (1899-1961) örneğinde olduğu gibi yeni rejime karşı olumlu yaklaşımlar sergilemişlerdir (Dural, 2005: 197).

Bu arada yeni rejimin anlatılması ve nasıl olması gerektiği ile ilgili bilgiler verilmesi amacıyla kurulan ilk yarı bağımsız grup, “Kadro” hareketidir. Kurucuları arasında; Yakup Kadri, Vedat Nedim, Burhan Asaf, Şevket Süreyya ve İsmail Hüsrev gibi isimleri bulunduran Kadro Dergisi, Yakup Kadri haricinde Cumhuriyetten önce Marksist düşünce ile yakın ilgisi olan kişileri bünyesinde barındırmıştır. Bu isimler, 1925’ten itibaren yeni devletin saflarına geçiş yapmışlardır. 1931 yılında da “inkılabın ideolojisini” yapmak amacıyla bir araya gelerek, yeni devlete izlemesi gereken yolu göstermeye çabalamışlardır. Kadro hareketinin önerdiği rejim; otoriter ve disiplinci bir rejimdir. Genel hatları itibarıyla savundukları düşünce; toplum bireyden önce gelmektedir ve Türkiye’de bir sınıf çatışması yoktur. Ayrıca iktisat alanında, tam bir devletçilik olması gerektiğini savunmuşlar ve bu sebeple planlı ekonominin en iyi model olduğunu ifade etmişlerdir. Tüm bunlardan hareketle Kadro hareketi; Kemalist harekete sahip çıkmış, batıyı taklit etmenin söz konusu olmadığını ve batının sadece yöntem ve tekniğinin alınacağını vurgulamıştır (Yıldız, 2011: 194).

Birçok cumhuriyetçi muhafazakâr isim gibi, Peyami Safa’nın da muhafazakâr düşüncesini geliştirmesi ilk olarak Kadro dergisi ile girdiği siyasal, toplumsal ve iktisadi meseleler neticesinde gerçekleşmiştir. Peyami Safa’ya göre tüm Kemalist reformlar yerinde ve meşru olup, Kemalizm kesinlikle gelenek düşmanı değildir. Yapılan inkılaplar ile medeni gelişmeye engel teşkil eden adet ve kurumların kaldırılması amaçlanmıştır. Geri kalan kurumlara ise, laikliğin gereği olarak

müdahale edilmemiştir (Yıldız, 2011: 206). Kur'an-ı Kerim'in Türkçeye tercümesi, ezanın Türkçe okunması da dine verilen önemi göstermektedir. Diğer yandan, Batı'dan alınan takvim, kılık-kıyafet, medeni kanun, alfabe gibi yenilikler; dini ve geleneksel anlamlarını yitirerek, tamamen medeni bir durumu nitelendirdikleri için bu yeniliklerin Hristiyanlıkla bir ilgisi kalmamıştır. Dolayısıyla, bu yeniliklerin alınmasında Safa'ya göre herhangi bir mahsur yoktur. Ayrıca Kemalizm, İslam ve Hristiyan kültürü arasındaki ihtilafı ortadan kaldırmayı başarmıştır (Safa, 1981: 100-101). Peyami Safa'nın Kemalizm'i, köklü İslam kültürü ile Hristiyanlık arasında başarılı bir sentez oluşturmakla ön plana çıkarması, bu sentezin Türkiye Cumhuriyeti'nde İslam kültür ve medeniyetini tasfiye etme amacıyla bir araç olarak kullanılması şeklinde değerlendirilebilir.

Safa'ya göre “Kemalist İnkılap”, medeni olarak gelişmemizi engelleyecek bazı gelenekleri yok edecek bir kararlılıkla ilerlemiştir; ancak bu hiçbir zaman gelenek düşmanlığına dönüşmemiştir. Bu duruma, hala varlığını sürdüren bayramlar, camiler ve namazlar (Yıldız, 2011: 208) örnek gösterilmiştir. Her ne kadar Peyami Safa Kemalizm'in, gelenek düşmanlığı yapmadığını savunsa da esasen dinin gelenekselleştirilmesi ve ardından içinin boşaltılarak ritüellere indirgenmesi ve bu sembol ve ritüellerin “din” ve “öz” olarak topluma lanse edilmesi gelenek düşmanlığı olarak ifade edilebilir. Peyami Safa'nın muhafazakârlığı alışık olduğumuz, klasik muhafazakâr yaklaşımdan oldukça farklıdır. Onu farklı kılan nokta, Peyami Safa'nın reaksiyoner bir muhafazakâr olmayışı ve aksine devrimi destekleyen bir aydın olmasından kaynaklanmaktadır.

Peyami Safa'nın muhafazakâr yaklaşımlarını değerlendirdikten sonra, düşünceye katkı sağlayan diğer aydınları da incelemekte fayda vardır. Bu isimlerin büyük bir kısmı hem Osmanlı Devleti'nin hem de Türkiye Cumhuriyeti'nin devlet ve toplum yapısını görmüş, aydın insanlardır. Bazı aydınlarda muhafazakârlık; İslami, milliyetçi ve liberal reflekslerle tezahür ederken, kimi aydınlar ise klasik muhafazakâr yaklaşımlar sergilemişlerdir.

Bu çalışmada Türkiye’deki muhafazakârlığa farklı soluklar getirmeleri ve düşüncenin olgunlaşmasına katkı sağlamaları nedeniyle Mehmet Akif Ersoy, Ziya Gökalp, Halide Edip Adıvar, Yahya Kemal Beyatlı, Mustafa Şekip Tunç, İsmail Hakkı Baltacıoğlu, Fuat Köprülü, Ali Fuat Başgil, Ahmet Hamdi Tanpınar, Necip Fazıl Kısakürek ve Nurettin Topçu incelenmeye çalışılacaktır.

Çalışmada incelenecek olan Mehmet Akif Ersoy, Necip Fazıl Kısakürek ve Nurettin Topçu gibi isimler aynı zamanda İslamcılık ideolojisinin de baskın bir şekilde görüldüğü, fikir adamlarıdır. İslamcılık düşüncesinin hâkim olduğu aydınların önemli özelliklerinden birisi muhafazakâr oluşlarıdır ve bu aydınlara göre muhafazakârlık, İslami tutuma bağlı olarak Batı’ya karşı bir meydan okuma biçimidir (Emre, 2014: 155).

2.2.1. Mehmet Akif Ersoy (1873-1936)

“Milli Şair” Mehmet Akif Ersoy, genellikle İslamcı kimliğiyle ön plana çıkan bir isimdir. Batılılaşmaya karşı bakış açısı, onun İslamcılığını ortaya koymaktadır. Mehmet Akif; batının ilim ve tekniğinin alınarak maneviyatın korunmasını ve İslam’ın hurafelerden arındırılarak, gerçek İslam’ın yaşanması gerektiğini savunmaktadır (Yılmaz, 2006: 316). Akif, modernizm ve onun şahsında pozitivizmin tüm dünyayı etkisi altına aldığı bir dönemde bu ağırlığı yaşamış bir aydındır (Emre, 2014: 158).

Akif’in karakterinde yatan mazi, tarih ve ecdat duygusunun onu milliyetçiliğe ve dolayısıyla muhafazakârlığa götürdüğünü ifade eden Nurettin Topçu’ya göre Akif’in muhafazakârlık anlayışı, milleti maziden şimdiki zamana getiren irade şeklinde tezahür etmektedir. Bu irade sayesinde Akif, nereye gideceği belli olmayan inkılapçılığı, rotasına oturtmuştur (Yılmaz, 2006: 325).

2.2.2. Ziya Gökalp (1876-1924)

Ziya Gökalp; toplumbilimci, siyasetçi ve şair kimlikleriyle tanınan erken dönem Cumhuriyet aydınıdır. Fikirleriyle, Cumhuriyet'in kuruluş sürecinde Mustafa Kemal'e ve hayata geçirilen yeniliklere rehberlik etmiştir (Sütçü, 2013: 2297). Hatta Uriel Heyd'e göre Türkiye Cumhuriyeti'nin manevi kurucularından birisi ve en çok bu kuruluşa katkı sağlayan kişidir (Heyd, 1980: 9).

Türkçülüğün babası olarak kabul edilen Gökalp, zaman zaman düşünsel gelgitler yaşamış özellikle İslam hakkındaki düşünceleri ve muhafazakâr yaklaşımlarıyla ilgili, incelenen çalışmalarda net ve ortak bir tavır sergilenemediği görülmüştür. Kimi yazarlar tarafından aşırı milliyetçi, kimilerine göre ise kültürcü muhafazakârdır.

Gençlik yıllarında Hocası Yorgi Efendi'den, Fransızca dersleri alan Gökalp; kendisinden felsefeyi ve Yunan filozoflarını öğrenmiştir. Diğer yandan ailesinin dinci (dindar) olması, muhafazakâr eğilimini oluşturmuştur. O dönemde düşünsel buhran yaşayan Gökalp'in bu durumunun nedenini, Ülken'e göre yaşadığı bu karmaşa oluşturmaktadır (Ülken, 1992: 304). Bir nevi Gökalp'in düşünsel olarak Batıcılık ve İslamcılık ikilemi yaşadığından söz edilebilir.

Durkheim'den oldukça etkilenen Gökalp, cemiyetle ilgili ilginç görüşler taşımaktadır. Gökalp, bireyin kendisini cemiyete feda etmesini ve cemiyetle kaynaşmasını istemektedir. Heyd'e göre Sufizm'den oldukça etkilenen Gökalp, kutsiyet atfettiği cemiyeti "Allah" olarak görmektedir. Cemiyette bulunduğu bütün ilahi vasıfları, millete aktarır ve Allah inancı yerine millet inancını yerleştirmektedir. Cemiyetin her istediğinin ahlaken de en iyi olduğunu düşünür ve en üst manevi otorite olarak milleti görmektedir (Heyd, 1980: 38-39).

Dilde ve dinde birliğe dayalı bir ulusal kültür oluşturulup, bireyler tarafından benimsendiğinde hars (kültür) ve medeniyet arasındaki ilişkinin Türkiye'yi Batı medeniyetine taşıyacağını düşünmektedir (Tokluoğlu, 2013: 114).

2.2.3. Halide Edip Adıvar (1884-1964)

Milli mücadele döneminde bir fiil cephede savaşmış bir isimdir. Edebi kimliği ön planda yer alan Halide Edip, Atatürk'le görüşleri ters düştükten sonra sürgün hayatı yaşamış, ülkesine döndükten sonra profesör olmuş ve son olarak da Demokrat Parti'den milletvekili seçilmiş bir siyasi düşündürdür.

Halide Edip'in Rauf Orbay'a ithaf ettiği ve Edmund Burke'ten bir alıntıyla başladığı, *Türkiye'de Şark, Garp ve Amerikan Tesirleri* (1955) adlı eseri, Halide Edip'in muhafazakâr düşünce izlerine örnek teşkil etmektedir. Kitabın ön sözüne "Edmund Burke'ün cemiyet, millet, devlet hakkındaki bütün zaman için cari olacak kanaatine olan inanç" ifadeleriyle başlamaktadır (Çetinsaya, 2005: 160-161).

Halide Edip'e göre "istikrar" ve "değişim" arasında denge kurabilen toplumlarda "gelişme" normal bir seyir izler. Batılılaşma yolundaki toplumların ise üç önemli hususa dikkat etmesi gerektiğine inanmaktadır. İlk olarak manevi değerlere önem verilmesi gerektiğine inanır. Dini, toplumu birleştiren bir unsur olarak görmektedir. Türk milliyetçiliğinin etnik kökenli değil, kültürel olduğunu belirtir. Din ve etnik kökenli milliyetçiliğin topluma zarar vereceğini düşünmektedir. İkinci olarak Halide Edip'in dikkat edilmesi gerektiğini düşündüğü husus "bir örnek" insanlar meydana getirmeye çalışan rejimler olmuştur. Buradaki örneklikten kastı, insana hiçbir özgürlük tanımayan Faşizm ve Komünizm gibi rejimlerdir. Aksine Halide Edip, bireyin hürriyetinin nizamlar çerçevesinde tanınması gerektiğini ve toplumun özgür bireylerle ilerleyeceğine inanmaktadır. Üçüncü olarak ise "topyekûn taklit"e karşı çıkmaktadır. Milletler, kendi kültür ve benliklerini muhafaza ederek, ani ve taklitçi histen uzak durarak Batılılaşmalıdır (Çetinsaya, 2005: 161-162).

Osmanlı tarihi ve kurumlarına karşı olumlu bir bakış sergileyen Adıvar, milletin devamlılığı açısından mazi, gelenek ve milli kültürün bilinmesi gerektiğini düşünmektedir. Atatürk devrimlerinin, Osmanlı Devleti içerisinde başlayan yenilik hareketlerinin bir sonucu olduğu inancındadır. Kemalist devrimlere eleştirisi ise, devrimlerin yapılış ve sunuş tarzından kaynaklanmaktadır (Çetinsaya, 2005: 162). Halide Edip, tıpkı klasik muhafazakârlar gibi yenilik hareketlerinin tedrici bir şekilde

gerçekleşmesi gerektiğini, bu yeniliklerin geleneksel kurumlara, milli kültür ve geleneklere zarar vermemesi gerektiği düşüncesini taşımaktadır.

2.2.4. Yahya Kemal Beyatlı (1884-1958)

Yahya Kemal Beyatlı, geri kalmışlığın verdiği özgüvensizliğin yaşandığı bir dönemde yaşamış olan önemli edebiyatçı ve aydınlarımızdandır. Beyatlı'yı önemli kılan nitelik, aydınların büyük bir bölümünün radikal değişim talebinde bulunduğu ve yaşanan değişimleri büyük bir istekle desteklediği bir dönemde; Batı'yı iyi tanıyan bir düşünür olarak, kültür mirasımıza yeniden dikkat çekmeyi başarmış ve köksüz bir değişimin olumsuz sonuçları konusunda herkesi uyarmıştır. Milletlerin hayatlarında ne kadar büyük bir değişim yaşanırsa yaşansın, değişmeyen ve devamlı olan bir "öz" vardır ve kendi kültürümüzde de bu özün tespit edilmesini, yeninin bu "öz"ün üzerine inşa edilmesini savunmuştur (Yalçın, 2013: 47).

Yahya Kemal'in din anlayışına baktığımızda, onun İslam algısı eski eserlerin hurafelerle dolu olduğunu söyleyen köktenci bir İslam anlayışı değildir. Aksine, Peygamber Efendimiz Hz. Muhammed'i (s.a.v.) sürekli dillendiren, tekke ve zaviyeleri bizim kabul eden bir anlayış üzerine kurulmuştur (Sakar, 2014: 47-50). Türk milletinin Müslümanlığını son derece önemseyen Yahya Kemal, milli kültürün asıl yapıcısı olarak kültürle yoğrulan Müslümanlığı görmektedir. Bursa'da Mustafa Kemal'le karşılaştığı bir ortamda, inkılapların en kapsamlı olarak dini alanda yapılacağını söyleyen Mustafa Kemal'e, Türk milletinin Müslüman olduğunu unutmamasını hatırlatmıştır. Daha sonra "Ezansız Semtler" adlı kaleme aldığı yazı nedeniyle "irtica" ile suçlanmıştır (Ayvazoğlu, 2006: 420). İrtica kavramının Yahya Kemal döneminde ne anlama geldiğini ortaya koyabilmek açısından, Mustafa Kemal'in irtica tanımlamasına bakmakta fayda vardır. Mustafa Kemal'e göre irtica "Her ilerici ve müspet gelişmeye karşı çıkan kuvvet" demektir (Tanfer, 1990). Ancak Cumhuriyet'in kurulduğu günden bu yana, Türkiye'de irtica kavramının ilerici ve gerici yaklaşımlardan ziyade, ağırlıklı olarak İslam Dini ekseninde şekil aldığı görülmektedir. Yıllarca İslami söylem, siyaset, kültür, yaşam kısacası içerisinde dine dair bir takım şeyler barındıran her şey irtica olarak algılanmıştır. Doğal olarak en

başından beri Türkiye Cumhuriyeti'nde irticanın, İslam Dini ile sorunlu bir ilişkisinin olduğundan söz edilebilir.

Tarihimiz hakkındaki bilgi birikimi çok kuvvetli olan Yahya Kemal'in, milliyetçilik duyguları da oldukça güçlüdür. Milliyetçilik her ne kadar Fransız milliyetçiliğinden öğrenilmiş olsa da, onun milliyetçilik anlayışında hiçbir zaman marazi bir taraf bulunmamıştır. Yahya Kemal; Türk milletinin tarihini ne Orta Asya'ya, ne Osmanlı'ya, ne de Cumhuriyet'e götürür. Anadolu'nun kapılarını açtığımız Malazgirt zaferi, onun başlangıç tarihi olmuştur. Kısacası Yahya Kemal, Türk milletinin asıl kudretini Anadolu ve Rumeli'ye ayak bastıktan sonra elde ettiğini düşünmektedir (Sakar, 2014: 47-50). 1929 yılında Harf inkılabıyla ilgili Mustafa Kemal'in kendisine fikrini sorması üzerine koskoca Türk Kütüphanesi ve Türk kültürünün akıbetini sorması Paşa ile aralarında soğuk rüzgârların esmesine neden olmuştur (Ayvazoğlu, 2006: 420).

Son olarak, Yahya Kemal yaşadığı dönemin şartları dolayısıyla politik alandan kendisini uzak tutmuş, daha çok kültürel sahada kendini göstermiş bir edebiyatçı ve fikir adamıdır. Radikal değişim politikalarından ziyade tedrici değişimi tercih etmesi, tarih ve gelenek ile kurduğu ilişki, zaman ve millet olgusunda dine büyük bir önem atfetmesi onun muhafazakâr bir aydın olduğunu kanıtlamaktadır. Onun muhafazakârlığı kültürel muhafazakârlıktır (Yalçın, 2013: 64). Osmanlı Devleti'nin tarihi ve kültürü ile Cumhuriyet arasında oluşturduğu köprü, muhafazakârlık açısından hep önemsenecektir.

2.2.5. Mustafa Şekip Tunç (1886-1958)

Mustafa Şekip Tunç, Türk muhafazakâr düşüncesini şekillendiren önemli isimlerden birisidir. Bergson felsefesini özgün bir kaynak olarak görüp, bu kavramı bir kültür görüşü olarak Türk modernliği ile uzlaştırmaya çalışmıştır. Cumhuriyetçi muhafazakârlığın keskin gelgitlerine, felsefî ve siyasi içerik kazandıran bu ikilemden bilimsel çıkış arayan bir aydındır.

Bergson'un düşüncelerini benimseyen aydınlarla birlikte Dergâh Dergisi etrafında toplanan Tunç, Durkheimci düşünce etrafında toplanan Ziya Gökalp ve taraftarlarının düşüncelerine karşı çıkmışlardır. Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküş sürecinde Gökalp, Türk toplumunun somut yapısını ortaya koymakla kurtuluşun mümkün olacağına inanmış ve bu bağlamda Turancılık fikrini kabul etmiştir. Gökalp'in Turancılık fikri karşısında Mustafa Şekip Tunç, Anadoluculuk fikrini benimsemiştir. Ziya Gökalp'in keskin "cemiyetçi" fikirleri karşısında, Tunç'ta anlam bulan yaklaşım; "ferdiyetçilik" olmuştur. Tunç'a göre insanın bir değeri vardır ve bu değer muhafaza edilmelidir. Ziya Gökalp'in savunduğu "fert yok cemiyet var, hak yok vazife var" anlayışı bireyi toplum içerisinde eritmektedir. Ancak Tunç'a göre birey, toplumdan ayrı yaşayabilen bir varlıktır ve zaman zaman bazı milli ve dini değerler etrafında diğer bireylerle bir araya gelse de, genellikle ayrı yaşamayı tercih etmektedir (Altıntaş, 1989: 30-31).

Tunç, muhafazakârlıkta bu kadar önemli bir konumda bulunmasına karşın 1950'li yılların ortalarına kadar kendisini muhafazakâr olarak tanımlamak istememiş ve her şeyi bütünüyle değiştirmek isteyen devrimcilikten, geçmişi bütünüyle benimseyen gelenekçi tutumu eleştirerek, muhafazakârlığın bu türünden kaçınmış ve kendini ayırtmıştır. Tunç, kendisini "şuurlu muhafazakâr" olarak tanımlamaktadır (Yıldız, 2013: 127). Şuurlu muhafazakârlık, ekonomik yaşamı öne çıkaran, sınırsız refah isteyen, maddi kazanç ve serveti öne çıkaran liberalizmi eleştirmiş ve maddi yaşantının yanında manevi bir yaşamında değerleriyle birlikte var olduğunu ve bunun korunması gerektiğini vurgulamıştır. Aksi halde, milli ve beşeri kıymetlerin yok olma tehlikesi vardır (Tunç, 2010:100). Tunç'a göre mazi; geniş zenginlikleri bünyesinden barındırmakta olan, büsbütün bir tarihi ifade etmektedir. Şuurlu muhafazakârlık ise, tarihe karşı derin bir duygu ve bağlılıkla mümkün olabilir. Medenileşme uğruna tarihin göz ardı edilmemesi gerektiğini savunan Tunç, bu ihmalin toplumu köksüzlüğe götüreceğini, köksüz bir ağacın yaşamasının mümkün olamayacağı gibi mazisini unutan milletlerin de yaşayamayacağını ileri sürmektedir (Tunç, 2006: 723).

Tunç, geleceğin inşası için geleneğin önemli olduğunu vurgulamaktadır; ancak bu yapılırken geleneğin iyi ve kötü yanlarının seçilerek ilerlenmesi gerekmektedir. Devrimlerle karşılaşan aydının asıl görevi; siyasal olmaktan ziyade, sosyo-kültürel açıdan bir lider gibi hareket etmesi gerekliliğidir. Düşünür; yeni rejimi destekleyerek, fakat yeni rejimin etkin bir güçle devam ettirilmesi gerektiğini savunmaktadır. Aydın, geleceği inşa ederken; ne salt gelenek ne de salt yenilikleri esas alan devrimci bir kişiliğe bürünmemelidir. Böylece Tunç, Türk aydınına bunlar dışında üçüncü bir yol açmaktadır. Bu yol, dünde yaşayan gelenekçilerin de, geçmişini tamamen yıkmaya çalışan devrimcilerin de yolu değildir. Bu yol, geçmişin değerlerini koruyan ve yaşatan, bunları geleceğe taşıyan, yıkmayı değil, inşa etmeyi hedef edinen bir yol olmuştur. (Yıldız, 2013: 133).

Son olarak “Hayat” tezinde Tunç, toplumların kendiliğinden değiştiğini ve herhangi akıl eksenli bir planla bu değişimin mümkün olamayacağını savunmuştur. Toplumun tarihsel bir varlık olarak canlılığını sürdürmesine neden olan gelenek ve insanın, manevi anlamlar yüklediği kültürün; akıl ile anlaşılacak ve siyaset yolu ile örgütlenmeyecek bir yapısı olduğunu ileri sürmektedir (İrem, 2002: 53).

2.2.6. İsmail Hakkı Baltacıoğlu (1886-1978)

İsmail Hakkı Baltacıoğlu; hem Osmanlı hem de Cumhuriyet aydını olarak yaşadığı döneme damga vuran, Batı ile gelenek üzerine yaptığı çözümlerle Türkiye’de modernleşme çabalarının gelenek ile ilişkilendirilmesine katkı sağlayan bir aydındır. Özellikle terbiye, eğitim, din gibi birçok konuda ülkemizde önemli çalışmaları bulunan Baltacıoğlu, 1934 yılında çıkardığı haftalık gazeteyle adeta Cumhuriyet’in muhafazakâr “Yeni Adam”ı olmuştur. Yeni Adam: “Ülkümüz demokrasi ve cumhuriyet için çalışmaktır” sloganıyla, 1934 yılında, yayın hayatına İsmail Hakkı Baltacıoğlu önderliğinde başlamış haftalık düşünce gazetesidir. Baltacıoğlu, okulların biçimlenmesi ve eğitim ile ilgili konularda Cumhuriyet döneminde de yenilikçi bir bakış sergilemiştir. Türkiye’de uygulamaya yönelik eğitim müfredatı oluşturulmasına dair çok önemli katkıları bulunmaktadır.

Yaşantısı ve eserleriyle yaşadığı döneme damgasını vuran Baltacıoğlu, Osmanlı'nın son dönemine ve Cumhuriyet'in hem Tek Partili hem de Çok Partili yıllarına tanıklık etmiş bir aydındır. Yönteminin temelinde eklektik/sentezci bir tutum sergileyen Baltacıoğlu, bu tutumundan dolayı farklı yerlerde konumlandırılmıştır. Hakkında yapılan çeşitli araştırmalarda farklı bakış açıları ortaya çıkmakta; modernist ya da mistik, Durkheimci pozitivist ya da Bergsoncu metafizikçi, laik ya da tefsirci, Kemalist ya da muhafazakâr olarak nitelendirilebilmektedir (Özcan, 2013: 155). Bu sebepten dolayı düşünce dünyasını anlamak ve anlamlandırmak biraz zorlaşmaktadır.

Baltacıoğlu'nun yaşamı boyunca almış olduğu görevlere, yayımladığı eserlere ve düşünce yapısına baktığımızda Türk siyasi hayatı içerisinde muhafazakârlık akımı içerisinde değerlendirilmiş ve bu akımın temel karakteristik özelliklerini taşıdığı söylenmiştir. Ancak o, muhafazakârlığı; yeni kurulmuş olan modern toplum içerisinde yaşama gücünü yitirmiş değerler olarak adlandırarak, kendisini muhafazakâr olarak görmediğini ifade etmiştir (Göral, 2006: 609). Bu bağlamda Baltacıoğlu'nun muhafazakârlığın dayanağını oluşturan unsurlara karşı, yaklaşımını incelemekte fayda vardır.

Baltacıoğlu milleti; ırk birliği, toprak birliği, din birliği kavramlarının da içerisinde bulunduğu bir şekilde, aralarında gelenek birliği olan topluluk olarak tanımlamaktadır. Gelenekler de görenekler gibi kültürün bir parçasını oluşturmakla beraber, değer yargıları ve medeniyeti de millet tanımına eklemektedir (Göral, 2006: 608-610). Ulusal kimliğin korunarak, uygarlık alanında Batı ile bütünleşmeye yönelik toplum ideali, klasik muhafazakârlığın evrensel üslubu ile örtüşmektedir. Baltacıoğlu'nun üslubu tıpkı Batı'da olduğu gibi, tüm dünyada ulusal gelenekten kopmadan kalkınma fikrine dayanmaktadır (Karagöz, 2009: 24). Değişen örf, adet, görenek ve törelerin ötesinde değişmeyen şeyin “gelenek” olduğunu söyleyen Baltacıoğlu, geleneği ulusun özü olarak görmektedir (Vural, 2011: 84).

Dönem dönem zihin karmaşası yaşadığı düşüncelerinden anlaşılan Baltacıoğlu'nun, *Yeni Adam Gazetesinin* ilk sayısında kaleme aldığı “Türkiye Milli Bir Terbiye Planına Muhtaçtır” adlı yazısı; muhafazakâr düşünceden oldukça uzaktır.

Baltacıoğlu yazısında yeni usullerle yeni insanlar yetiştirmekten bahsetmekte, en ũcra Anadolu köyündeki çocukların yıkanma alışkanlığından tutun da sinema, tiyatro, spora kadar bunların devletin elinde toplanmasını ve Cumhuriyet ũlksne toptan hizmet edilmesini vurgulamaktadır (Baltacıoğlu, 1934: 2). Burada adeta bir toplum mühendisliğine soyunan Baltacıoğlu; muhafazakâr yaklaşımlardan ziyade, Cumhuriyetin tek tip insan oluşturma amacına hizmet etmektedir. Baltacıoğlu özellikle 1945’li yıllardan sonra, daha muhafazakâr yaklaşımlar sergilemiştir.

Türk modernleşmesinin temel hedefleri arasında yer alan teknolojik yetersizliğin giderilmesi, Kemalist devrimcilerin tüm çabalarına rağmen yabancı kültürün ũlkeye girmesine engel olamamıştır. Teknoloji ithalatının peşinden yabancı kültürü de getiriyor olması, dönemin aydınları arasında tedirginliğe sebep olmuştur.

Bu noktada kültürel kaygı yaşayanlardan ve ithal kültüre karşı çıkan isimlerden birisi olan Baltacıoğlu, Batı muhafazakârlığının etkisi dolayısıyla böyle bir yaklaşım sergilemektedir (Karagöz, 2009: 26). Medeniyet ve kültür kavramlarının birbiriyle karıştırılmaması gerektiğini savunan Baltacıoğlu, bir toplum için bunun felaket sonuçlar doğuracağını şiddetle ifade etmektedir.

Klasik Batı muhafazakrlarından farklı olarak devrim karşıtlığı yapmayan Baltacıoğlu, Cumhuriyet devrimleri ile geleneği bir araya getirmeye çalışmış; Kemalist devrimlere, kadim Türk geleneğini ekleyerek bir ‘‘nc yol’’ oluşturma çabalarına girişmiştir (Karagöz, 2009: 38). Necip Fazıl Kısakürek, Baltacıoğlu’ndan bahsederken: ‘‘Büyük Doğu’’ hareketini takdirle karşılamış ancak büyük bir hamle ve fikir inşasına gücü yetememiş birisi olarak bahsetmektedir (Kısakürek, 2014: 36).

Gelenek, ahlak, din, Türk harsı gibi kavramlar düşüncesinde her zaman yer almasına rağmen asıl hedef olarak, hep Batı’yı göstermiştir. Yani onun asıl amacı, geleneksel olanı modernleştirmektir. Yetişme tarzı, Arapçayı oldukça iyi derecede bilmesi, yaptığı Kur’an tercümesi ve yazdığı Büyük Tefsir ile muhafazakâr tarafını her zaman koruyacaktır.

2.2.7. Ali Fuat Başgil (1899-1967)

Ali Fuat Başgil, akademik kimliğiyle ön plana çıkan muhafazakâr bir düşünürdür. Demokrasi, milliyetçilik ve laiklik ile ilgili düşüncelerini, yaşadığı dönemden günümüze aktarmayı başaran bir aydın olup, muhafazakâr-liberal kimliğiyle ön plana çıkmaktadır.

Modern Türk muhafazakâr düşüncesi; değişimi reddederek, sınırlı bir yenileşme düşüncesini içerisinde barındırır. Bu modelin eleştirisi ise, Türk muhafazakârlığının liberal versiyonunu oluşturmaktadır (Yetim, 2014: 62). Ali Fuat Başgil, Cumhuriyet Dönemi muhafazakâr-liberal yazarların başında gelmektedir (Safi, 2007:189). Bu bağlamda Başgil'in asıl hedefi; ruh ve irade terbiyesine sahip bir toplumda hayat bulabilecek bir demokrasinin konumlandırılması olmuştur (Önder, 2006: 291).

Başgil'in milliyetçiliğine baktığımızda, maneviyatın yoğun bir şekilde hayat bulduğu, muhafazakârlıkla beslenen bir milliyetçilik anlayışı olmuştur. Millet olgusu onda ne sadece soy, dil, ülke gibi objektif faktörlerle; ne de sadece ortak tarih, inanç gibi sübjektif faktörlerle açıklanabilir. Millet'in oluşumu tüm bu faktörleri içine alan bir döngü gibidir ve ancak millet, her şeyden öte bir ruh ve gönül birliğidir (Safi, 2007:191). O halde milliyetçilikle ilgili yaklaşımları, Başgil'i dönemin aydınlarından farklı kılmaktadır. Onun bu temaya yaklaşımı, radikal ya da kafatası milliyetçiliğinden ziyade "ılımlı" bir milliyetçilik olarak ifade edilebilir.

Başgil'i muhafazakâr düşüncede farklı kılan; siyasi, kültürel ve toplumsal konulardaki tutum ve davranış tarzıyla Türk modernleşmesini, Batılılaşma ekseninde ele alarak, ona üstü kapalı eleştiriler getirmesidir. Diğer yandan, Türkiye'deki buhranın temel sebeplerinden birisi olarak gördüğü "yanlış Batılılaşmaya" yönelik eleştirileri, topyekûn Batılılaşmayı öngören II. Meşrutiyet Batıcılığı ile onun uzantısı sayılan Cumhuriyet dönemi monolitik medeniyet anlayışına getirdiği ince bir eleştiridir (Yetim, 2014: 65).

Diğer yandan Ali Fuat Başgil'in liberal muhafazakârlığı, kendini en iyi şekilde din ve laiklik ile ilgili fikirlerinde göstermektedir. Dinin asıl fonksiyonu; temiz bir toplumun teminatı olmasıdır ve Allah sevgisinin insanlarda oluşturduğu irade ve ahlak, iyi bir toplum için hayati önem taşımaktadır. Ayrıca Başgil'e göre laiklik din düşmanlığı olmayıp; dinin birey vicdanına, devletin de siyaset ve idareye üstünlük sağladığı bir ayrıştırma olarak görülmelidir (Önder, 2006: 299). Dini, yalnızca inanç olarak değerlendirmeyen Başgil, onu bünyesinde emirler ve yasaklar barındıran bir kanun sistemi olarak görmektedir. O halde dinin emir ve yasaklarına uyulması gerekmektedir. Başgil, dine itaat edildiği takdirde devlete de itaatin gerçekleşeceğini düşünmektedir (Başgil, 2005: 188).

Sonuç olarak Başgil'in Türk düşünce tarihi içindeki önemi, muhafazakârlık ve liberalizmi ahlaki bir düzen arayışı içerisinde kaynaştırmasından gelmektedir. O, manevi bir düzen peşindedir ve liberal muhafazakârlık da böyle bir ahlakilik içermektedir. Geçmiş ile geleceğin, modern durum içerisinde karışımının kolay olduğuna inanmaktadır (Safi, 2007: 192). Tek Parti döneminde devrimci izlerin görüldüğü Başgil, Çok Partili siyasi hayatla birlikte daha demokratik izler taşımıştır. Demokrasiyi toplum için en uygun yönetim sistemi olarak görmüş, demokrasiye ahlaki anlamlar da yüklemiştir. Türkiye'nin modernleşmesini tam anlamıyla kendine özgün bir yapıda görmemiş, geçmiş ve geleceği en iyi şekilde harmanlayan toplumlar olarak İngiltere ve Japonya'yı örnek göstermiştir. Laiklik hususunda ortaya koyduğu düşünceler, Türkiye'de uzun yıllar laiklik sistemin sert savunucularına karşı, hamle niteliği taşımıştır.

2.2.8. Ahmet Hamdi Tanpınar (1901-1962)

Ahmet Hamdi Tanpınar, ülkemizin yetiştirdiği ve “Türkiye modernleşmesinin trajedisini en iyi anlatan” (Dellaloğlu, 2014: 113) düşünür ve yazarlarımızdan birisidir. Yaşadığı döneme baktığımızda tam bir geçiş dönemi yazarı olan Tanpınar, Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküşüne ve Yeni Türk devletinin kuruluşuna şahitlik etmiş bir isimdir.

Ahmet Hamdi Tanpınar gibi bir üstada, gelenek ve modernlik arasında kurduğu yaklaşımla başlamak faydalı olacaktır. Tanpınar, Huzur adlı eserinde şu ifadeleri kullanmaktadır (Tanpınar, 155):

Yeni bir hayat lazım. [...] Fakat sıçrayabilmek, ufuk değiştirmek için dahi bir yere basmak lazım. Bir hüviyet lazım. Bu hüviyeti her millet kendi mazisinden alıyor.

Tanpınar'ı özel kılan; geçmiş ile bugün arasında yaşananları iyi analiz eden, başarılı bir gözlemci olmasıdır. O, yeni olan ile ilişkisini mazi üzerine kurmaktadır fakat bu mazi yeni olanı anlamsız kılmaz (Türk, 2004: 61); tersine yeni olanı kendi içerisinde harmanlar ve yok etmez. Onun tüm çabası, toplumun başına ne geldiğinin anlaşılması üzerine inşa edilmiştir. “Anlamak” üzerine verdiği uğraş, gösterdiği tüm çabalar, onu salt muhafazakâr bir kimlikten arındırarak; toplumda yaşanan süreçlerin, toplumu meydana getiren unsurların, geçmişi nasıl algıladığıyla ilgili verdiği bir çabaya dönüşmüştür.

Bir taraftan tarihi mecburiyetlerden güç alan bir irade ile Türkiye'nin Batı'ya yönelmesi, diğer yandan kulak tıkayamayacağımız bir maziye sahip olmamız, Tanpınar'a göre Türk modernleşmesinin trajedisidir (Tanpınar, 2000: 40). Tanpınar, bu durumu yalnızca Türk Milleti'ne has bir durum olarak görmekte ve farklı coğrafyalarda meydana gelen uyanış, reform ve restorasyon hareketlerinde bile bu durumun yaşanmadığını düşünmektedir. Tanpınar'a göre bu durum, bize has bir zenginliktir.

Ancak Tanpınar, düşüncelerinde yalnızca mazinin zenginliği üzerinde durmamıştır. Bu konuda Türk milletinin asıl zenginliğini şöyle ifade etmektedir: “Bizim için asıl olan miras, ne mazidedir, ne de Garp'tadır; önümüzde çözülmemiş bir yumak gibi duran hayatımızdır” (Tanpınar, 2000: 43).

Batı ile yakın ilişkiler içerisinde olan toplumlar için modernleşme kaçınılmaz bir olgudur. Tanpınar da Avrupa'nın peşinden gitmeyi bir zorunluluk olarak görmüş ve Türk medeniyeti için iki seçenek olan; Batılılaşmak ya da ölmek kavramlarından birinin seçilmesi zorunluluk olmuştur. Yani Türk cemiyeti ölmek için Batılılaşma

yolunu seçmiştir (Dellaloğlu, 2014: 115). Muhafazakâr çizgi üzerinde ilerleyen birçok aydın, modernleşme kavramını sert bir dille eleştirmiş ve meseleye hiçbir zaman zorunluluk, gereklilik olarak bakmamıştır. İşte tam da bu noktada Tanpınar'ın muhafazakârlık algısı ortaya çıkmakta ve modernleşmeyi; Türk milleti için zaruri bir ihtiyaç olarak görmektedir. Onun muhafazakârlığı, modernleşmenin muhafazakârlık içerisinde dengeli bir karışımıdır.

2.2.9. Necip Fazıl Kısakürek (1904-1983)

Necip Fazıl Kısakürek, Türk siyaseti ve düşünce tarihi açısından bir kanaat önderi kabul edilen, özellikle sağ kesimin fikri yaşantısını şekillendiren, muhafazakâr siyasal kültürü temsil eden farklı çevrelerce lider kabul edilen ve İslamcılık, Muhafazakârlık ve Milliyetçilik ideolojilerini harmanlayarak farklı siyasi kesimlerce “üstat” olarak anılan bir isimdir. Necip Fazıl'ın bu fikri ve siyasi mücadelesinin başarılı olmasının en büyük sebebi; Cumhuriyet'in ilk yıllarında yeni rejimin ötelediği muhafazakâr çevrelerin milli ve dini değerlerini, cesurca dile getirerek, bir taraf olmasıdır. Ağırlıklı olarak ideolojisinde siyasal İslam'ın etkileri görülse de, Türkiye'de özellikle muhafazakâr kesimin fikri ve siyasi yaşantısını şekillendirdiği için ayrıntılı olmasa da bu çalışmada incelenmesi faydalı olacaktır.

İslamcı kimliğiyle birlikte Türkiye'de sağ kesimin özellikle de muhafazakârların, Kısakürek'in görüşlerine çok fazla değer vermesinin temelinde onun asla sarsılmayacak olan CHP, İsmet İnönü, Batılılaşma ve komünizm karşıtlığı yatmaktadır. Batılılaşma karşıtlığı onun karakterine o kadar sinmiştir ki kendisiyle özdeşleşen dergisinin adı bile “Büyük Doğu” olmuştur (Güzel, 2006: 335). Kısakürek'in 1943 yılında çıkardığı Büyük Doğu dergisi İslam'ı, bir ideoloji olarak sunmaktadır (Duran, 2005: 132). Kısakürek, kendisine yakın ve uzak bulduğu kişileri, kurumları, düşünce ve sembolleri net bir şekilde belirleyerek onlara karşı mesafesini belirlemiş ve korumuştur (Akın, 2014: 35). Kısacası o, muhafazakâr kesime ne olduklarını, nereden geldiklerini, amaçlarının neler olduğunu, neler yapmaları ve nelere karşı çıkmaları gerektiğini hatırlatarak, bunları muhafaza etmelerini öğütleyen bir aydın olmuştur.

Batılılaşmanın kaybettiği İslami değerlerin muhafaza edilmesi ya da yeniden keşfedilmesi gerektiği zorunluluğu, Necip Fazıl'ı muhafazakâr bir ruh haline bürümüştür. Batılılaşmaya yönelik eleştiriler üzerine başlayan muhafazakârlık, Necip Fazıl'da keskin ve katı bir hal almıştır. Kemalist devrimlere yönelik tepkileri ve Osmanlı'yı sahiplenmesi, II. Meşrutiyet İslamcılarının liberal yaklaşımlarından hiçbir eser taşımaz (Duran, 2005: 132-133). Necip Fazıl özellikle II. Meşrutiyet döneminde, İslam'da içtihat yapılmasını savunan düşünürlere karşı şiddetle karşı çıkmaktadır.

Entelektüel açıdan bakıldığında Necip Fazıl, Müslümanca düşünmenin Cumhuriyet dönemindeki ilk örneği ve kendi geleneğinin başlatıcısı olmuştur. Çünkü o, Müslümanca yaşam tarzının terk edildiği, İslam'la olan bağın kopma noktasına geldiği bir dönemde bu bağı tekrar geliştirme mücadelesine girmiş bir şahsiyettir (Özdenören, 2005: 143). Kemalizm'in ne bir ideoloji ne de bir dünya görüşü oluşturamadığını savunarak, totaliter rejime dayalı bir İslam devleti öngörmektedir (Duran, 2005: 135). Ancak savunduğu bu düşünceler, Necip Fazıl'ın muhafazakâr kimliğini aşarak İslamcı ideolojisini ön plana çıkarmaktadır.

Necip Fazıl, dinin reformist ve radikal algılamalarının karşısında dik bir şekilde durarak; Türkiye'deki dini ve geleneksel muhafazakâr çevrelere, İslam'ın olduğu gibi kabul edilmesi gerektiğini öğütlemektedir. Ona göre İslam, ilk olarak Türkiye'ye düşmüş ve bu sebeple il olarak Türkiye'de ayağa kalkacaktır. İslam Türk milletinin yaşama zevkidir ve İslam'ın Türk milleti tarafından kabul edilmesinden itibaren, onun en önemli ve en keskin kılıcı olma lütfuna kavuşmuştur (Güzel, 2006: 340 -341). Öte yandan, İslamcılarının muhafazakârlık durağındaki eklemlesinin sıkıntılı bir macera olduğu vakıadır. Muhafazakârlık, batılı reformlar karşısında İslamcılığa imkân sağlamıştır ve muhafazakâr-İslami bir direnişe temel teşkil etmiştir. Ancak Necip Fazıl dahi bu imkân karşısında bir hayli zorlanmıştır (Duran, 2005: 135).

Son olarak, siyaseten DP ve MHP gibi sağ partilerle yakın ilişkiler kurması, ya da 12 Eylülü devleti ve milleti kurtaran bir hareket olarak tasvip etmesi muhafazakâr duruşunun örneklerini oluşturmaktadır (Duran, 2005: 135). Özellikle, 12 Eylül'e karşı olumsuz bir yaklaşım sergilememesi ve olumlu tavrının arkasında, ülkede baş gösteren komünizm tehlikesi yatmaktadır. Askeri darbeler yoluyla yönetimin değiştirilmesine asla sıcak bakmayan muhafazakârlar için Necip Fazıl'ın duruşu, kötünün içerisinde iyiyi tercih etmek olarak değerlendirilebilir. Bu tavrı onu, statüko savunucusu olarak nitelendirmeye uygun değildir.

2.2.10. Nurettin Topçu (1909-1975)

Nurettin Topçu, Türkiye'nin yaşamış olduğu modernleşme sürecinde meydana gelen değişimlere eleştirel bir bakış açısı sergileyerek, toplumun modernleşme karşısında sergilemiş olduğu yabancı tutumu tespit ederek, bu yabancılaşmanın üstesinden gelmeye çalışmış bir fikir adamıdır. Topçu, bu amaç doğrultusunda Anadolu'nun ruhunu besleyen kaynaklardan yola çıkan bir rönesansın peşine düşmüştür. Topçu'nun rönesanstan kastı ise, bireyden topluma doğru yayılarak ilerleyen bir ahlak inkılabı olmuştur (Akın ve Meşe, 2013: 141). Onun muhafazakârlığa bakışı, gelenekçi bir bakışın da ötesinde, kültürel ve dini köklerimizden belirli bir bilinç ile eleştirilerek ilerlemesini ifade etmektedir.

Topçu, "Anadolucu" (Doğan, 2005: 438) olarak anılan bir aydın olmuştur. O, tüm hayatı boyunca Anadolu Türkleri tarihini esas alarak; kendi döneminin sosyal, siyasi, ekonomik, dini ve ahlaki zeminini anlamlandırmaya çalışmıştır. Sosyalizmi ise, Anadolu milliyetçiliğinin doğal bir sonucu olarak görmüş ve Anadolu Türkçülüğü ile İslam'ı sentezlemeye çalışmıştır (Vural, 2011: 157).

Topçu'nun devlet algısı ise birçok düşünürden farklı bir yapıdadır. Ona göre devlet; dokunulamaz bir şey değildir ve erdemli olmayan, millet sayesinde sahip olduğu iradeyi Allah'a ulaşmakta kullanmayan devlet; işlevsiz, kötü ve yıkılmaya mahkûm olacaktır. İradesini, fertlerin ve zümrelerin istek ve menfaatleri uğruna tüketen devlet; güçsüzleşecek ve sonunda yok olacaktır. Ancak, tüm bunların aksine devlet, fertlerin ve zümrelerin etkisinden kurtulursa; artık ferdi vicdanların üzerine

ilahi bir kubbe gibi gerileceğini ve kaynaklarından birinin de ilahi olacağını ifade etmektedir (Doğan, 2011: 222). Böyle bir devlet tasavvuru ile devlette yaşayan fertler, derinden etkilenerek devletin kendilerini çevrelemiş olduğunu hissedeceklerdir. Yani devlet, fertler ile Allah arasından görünmez bir bağ oluşturmuş olacaktır.

Nurettin Topçu Batı'ya karşı mesafeli bir tavır sergilemiş ve Batı'ya hiçe sıcak bakmamıştır. Ona göre Batıcı medeniyet anlayışı, taklitçilikten öteye gidememiş ve kendi kültürümüzün dönüşmesine sebep olmuştur. Bundan ötürü Nurettin Topçu, Tanzimat'tan itibaren Türkiye'nin modernleşme sürecinde karşı karşıya kaldığı milli kültürü dönüştürme çabası içerisinde olanların, karşısında yer almıştır. Ayrıca, Türkiye'de uygulandığı şekliyle inkılapçılığın da karşısında yer alarak bir düşünce ve siyaset hareketi olan muhafazakârlığın Türkiye'deki yerinin belirlenmesine katkı sağlamıştır (Akın ve Meşe, 2013: 143).

2.3. Çok Partili Siyasi Hayatla Birlikte Türkiye'de Muhafazakârlık

Türkiye'de muhafazakârlığın söylem ve eylemlerini harekete geçirebilmesi açısından, Demokrat Parti'nin iktidara gelmesi oldukça önemli bir yer tutmaktadır. Tek Parti Dönemi içerisinde sindirilmeye çalışılan muhafazakârlar, bu dönemde seslerini daha gür çıkarmaya başlamışlardır.

Demokrat Parti'nin ardından iktidara gelen Adalet Partisi de muhafazakâr olarak nitelendirilebilecek bir siyasi partidir. Milliyetçi-muhafazakâr eğilimler sergileyen Adalet Partisi, dini ve geleneksel değerleri koruyucu politikalar izlemeye çalışmıştır. 1980'li yıllarda yükselişe geçen “yeni-sağ” olarak tanımlanan liberal-muhafazakâr siyasetin Türkiye'deki temsilci Anavatan Partisi olmuştur. Anavatan Partisi'nin ekonomideki liberal politikaları ve kültürel anlamda muhafazakâr eğilimleri, onu Türk siyasi hayatında farklı kılmaktadır. Son olarak Milli Görüş hareketi de muhafazakârlıkla ilişkilendirilebilecek bir hareket özelliği taşımaktadır. Ancak Milli Görüş hareketinin siyasal kimliğinin asıl temelini “Siyasal İslam” oluşturmaktadır.

2.3.1. Demokrat Parti ve Siyasi Muhafazakârlık

1946 yılı Türkiye için önemli bir tarihi ifade etmekte olup bu tarih, Türkiye'nin çok partili siyasi hayata geçişinin başlangıcıdır. Demokrat Parti (DP), 7 Ocak 1946 tarihinde kurulmuştur. Celal Bayar, Adnan Menderes, Fuat Köprülü ve Refik Koraltan tarafından kurulan partinin genel başkanlığına, Celal Bayar getirilmiştir (Akşin, 2011: 244).

Partinin kuruluşunu kısaca açıklamak gerekirse: 1945 yılında, Büyük Millet Meclisi'nde toprak reformu yasası görüşülürken, DP'nin Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) içerisindeki önderleri muhalif bir görüş sergilemeye başlamışlardır. Bu kişiler, aynı ay içerisinde gerçekleştirilen bütçe tartışmaları sırasında da muhalif tutumlarını devam ettirmişlerdir. Böylece, başta Celal Bayar olmak üzere Adnan Menderes, Fuat Köprülü gibi isimler yeni bir partinin temelini Meclis'teki tartışmalar sırasında atmışlardır (Kongar, 2005: 145). Bu isimler hükümetin başta ekonomi politikası olmak üzere, birçok politikasını sert bir dille eleştirmiş, özellikle “Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu”na başta Aydınlı büyük bir toprak sahibi olarak Adnan Menderes karşı çıkmıştır (Zürcher, 2000: 306). Bu kanunun çıkmasından kısa bir süre sonra, 12 Haziran 1945 tarihinde, CHP'li dört milletvekili Celal Bayar, Adnan Menderes, Refik Koraltan ve Fuat Köprülü sonraları “dörtlü tavrı” adıyla anılacak olan önergeyi partinin meclis grubuna vermişlerdir. Bu önerge siyasal düzenin demokratikleşme zamanının artık geldiğini gösteren bir belgedir. Ancak önerge grupta reddedilerek, Fuat Köprülü ve Adnan Menderes partiden ihraç edilmişlerdir. Sonrasında, Refik Koraltan da aynı akıbete uğramış, Celal Bayar ise önce milletvekilliğinden daha sonra da partisinden istifa etmiştir (Kongar, 2005: 145-146).

Tüm bu gelişmelerin ardından, bu isimler programlarında demokratikleşme ve liberalizm olan yeni bir parti, DP, kurmuşlardır. Üç yıllık muhalefetin ardından, 1950 seçimlerini kazanarak iktidara gelmişlerdir. DP'yi Osmanlı-Türk siyasal tarihinde önemli kılan özelliklerinden biri, ilk defa seçimle iktidara gelebilen muhalefet partisi olmasıdır. Öte yandan bu önemli rol; geniş halk desteği ve seçimle iktidara gelen DP'nin, bir süre sonra askeri darbeye iktidardan uzaklaştırılması ile devam etmiştir (Sunar, 1983: 2076).

Parti, kuruluşunun ilk yıllarında alanını geniş tutarak, gücünü üniversite profesörlerinden köylü kesime kadar bütün toplumsal grupları içerisinde barındıran halk kitlelerinden almıştır. DP'nin bu kadar geniş bir alana rahat bir şekilde ulaşmasının sebepleri arasında, bu kitlelerin CHP'ye muhalif olmaları, bunun yanında DP'nin tüm toplumsal grupları memnun edebilecek yeni bir siyasi yapılanma geliştirebileceğine olan inançtan kaynaklanmıştır. Kuruluşundan sonra partinin gelişmesi ve geniş kitlelere yayılması çok hızlı olmuş, kurulduktan on bir ay sonra partinin üye sayısının bir milyonu aştığı ileri sürülmüştür (Karpat, 2010: 489).

Bu gelişmelerden sonra Türkiye'de genel seçim tarihi, CHP tarafından bir yıl öne alınarak, seçim tarihi 21 Temmuz 1946 olarak belirlenmiştir. Burada amaçlanan şey; CHP'nin, yeni kurulan parti karşısında seçimleri kazanmayı güvence altına almak istemesidir. Böylece kuruluşundan tam altı ay sonra DP, genel seçimlere katılmak zorunda bırakılmıştır. Seçim sonucu, CHP için beklenmedik bir şekilde sonuçlanmış ve tek parti düzenine karşı birikmiş olan bıkkınlık, DP için büyük bir desteğe dönüşmüştür. Ancak seçimler neticesinde, seçimlerin dürüst yapılmadığı ile ilgili söylentiler Meclis içerisinde ve Meclis dışında giderek yayılmıştır (Kongar, 2005: 147).

14 Mayıs 1950'de CHP için kaçınılmaz son sandığa yansımıştır ve DP yerel örgütlenmesini tamamlar tamamlamaz kitlesel ölçekte bir ilgiyle karşılaşmış; tek parti yönetimine muhalif hemen hemen bütün unsurları bir araya getirmeyi başararak, iktidara gelmiştir (Akarçay, 2008: 77). Kurallara uygun olarak yapılan bu seçimler yoluyla, hükümet değişikliği Türkiye'ye genel bir siyasi istikrar ve güven duygusu getirmiştir (Karpat, 2010: 496).

DP, iktidarı döneminde kendisini “milli iradenin temsilcisi” olarak görmüş ve ülkeyi değiştirme görevini kendisine yüklemiştir. Türkiye gibi bir ülkede dikkate değer bir modernleşme hamlesinin; ancak tarımdan başlanarak gerçekleştirilebileceğine inanmışlardır. Menderes'in yönlendirmesiyle, Türk tarihinde ilk kez çiftçinin çıkarlarını korumak amaçlanmış ve çiftçiye ucuz kredi sağlanmıştır (Zürcher, 2000: 326). DP iktidarındaki yenilikler, Türkçe ezan uygulamasına son verilerek, ezanın Arapça okunması yönündeki bir kararla devam etmiştir. Dini alandaki bu değişiklik,

özellikle kırsal ve halk tarafından olumlu karşılanmıştır (Karpat, 2010: 495). DP'nin gelenek ve dine bağlılığı açısından son derece önemli olan bu hamleler, DP'nin "muhafazakâr kimliğini" ön plana çıkarmaktadır.

Geçmiş tasfiye yönünde hızla adımlar atan DP, Arapça ezan yasağının kaldırılmasından sonra ikinci önemli adım olarak, Halk Parti döneminde işlenen tüm suçlar affedilerek "Genel Af" çıkarmıştır (Eroğul, 1990: 58). DP'nin bu hamleleri kısa sürede Cumhuriyet dönemi uygulamalarına bir nevi, tasfiye getirdiği şeklinde yorumlanmıştır.

Kongar'a göre Batı ile bütünleşmeyi ülkenin bütün sorunlarını çözecek bir yol olarak gören DP, bu amaç uğruna her bedeli ödemeye razı olmuştur. NATO'ya kabul edilebilmek için Kore'ye asker yollaması, bu yöndeki amaçlara örnek teşkil etmektedir. Tüm bunların yanında Kongar, DP'yi Atatürk devrimlerine karşı olumsuz tutum sergileyen bir siyasi parti olarak nitelendirmektedir. Bu durumun sebebini, DP'ye olan desteğin ağırlıklı olarak "gelenekçi-liberal" cepheden gelmesi olarak gösteren Kongar, 1950'den sonra Anayasa'nın dilinin değiştirilmesini ise DP'nin dil devrimine açıkça karşı çıktığını gösteren bir girişim olarak değerlendirmektedir (Kongar, 2005: 150). Ancak, DP iktidarı döneminde "Anıtkabir'in inşası" ve "Atatürk'ü Koruma Kanunu'nun" tedavüle sokulması (Çiğdem, 2005: 29) topyekûn bir Kemalist karşıtlığın olmadığını göstermektedir. Daha doğrusu bu durum DP'nin bir yandan Kemalist devrimleri esnetmesi, diğer yandan da Atatürkçü bir tavır takınması şeklinde yorumlanabilir. Ancak DP'nin Atatürkçülüğü yalnızca şekli bir Atatürkçülüktür, onun fikirlerini koruyan ya da onun fikirlerini pratiğe döken, hayata geçiren bir Atatürkçülük değildir. Bu durum yalnızca DP'ye has bir durum olmayıp, Türk siyasetinde zamanla kendisini muhafazakâr kimlikle tanımlayan siyasi partilerde de görülen bir durumdur. Belki de siyasi partileri bu tarz politika ya da söylem üretmeye yönelten ana sebep, Atatürk ilke ve inkılaplarını koruma görevini üstlenen "asker" in tepkisini çekmemek ya da tepkileri en aza indirmek olabilir.

Diğer yandan bu dönemde, örgütlü gericilik akımlarının dinsel alanda ortaya çıkmasına pek izin verilmemekle birlikte, dine karşı tutum da önceki dönemlere oranla daha yumuşak olmuştur. DP'nin gerçek başarısının altında yatan niteliklerden bir diğeri ise, halkla olan bütünleşmesidir. Cumhuriyet döneminin siyasal tarihinde ilk kez halk ve özellikle de köylü, iktidar üzerinde bir güç olduğunun farkına varmış ve hükümet ile özdeşleşebilmiştir (Kongar, 2005: 151). DP her ne kadar dine karşı yaklaşımında dengeli bir tavır sergilemek istese de, zamanla teokratik yaklaşımlar içerisine girmiştir. 1952 yılında gerçekleştirilen Ankara İl Kongresi'nde; ihtiyacı olmayan kadın memurların çalıştırılmamaları, Pazar günleri Ankara Hacı Bayram camiinde vaaz veren Ömer Bilen'in vaazlarının radyoda da yayınlanması, köy okullarına din derslerinin konulması ve Ayasofya'nın cami haline getirilmesi dilekleri arasında yer almıştır. DP milletvekili Fehmi Ustaoglu'nun bir yazısında; Milli Mücadele'nin din için yapıldığını ancak sonrasında gerçekleştirilen devrimlerin yararsız olduğunu ifade etmesi, bu duruma örnek teşkil etmektedir (Eroğul, 1990: 80-81).

Türkiye'de, Cumhuriyet'in ilanından sonra İslamcı ya da muhafazakâr kesim, yalnızca Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası ve Serbest Cumhuriyet Fırka hareketleri altında kendilerini ifade edebilecekleri bir ortama sahip olmuşlardır. Ancak DP'nin kurulmasıyla birlikte, demokrasiye İmparatorluğun yıkılışından beri mesafeli duran muhafazakârlar, kendilerini yeniden devlete yakın hissetmişlerdir (Tekin ve Akgül, 2005: 655). Aslında DP'nin kurulması yalnızca muhafazakârlar açısından değil; 23 yıllık bir tek parti dönemi yaşanan, İslam'ın son Hilafet merkezi olan Türkiye'de halkın siyasal sisteme katılması açısından oldukça önemlidir (Bulaç, 2005: 65).

2.3.2. Adalet Partisi ve Siyasi Muhafazakârlık

27 Mayıs 1960 askeri darbesi sonrasında, mahkeme kararıyla kapatılmış olan DP'nin oylarına sahip çıkmak amacıyla, Adalet Partisi (AP) kurulmuştur. İşte bu süreçte, Türk siyasi hayatı açısından oldukça önemli bir yere sahip olan AP'nin siyasal yaklaşımları ve programları, muhafazakâr düşünce ekseninde açıklanmaya çalışılacaktır. Özellikle AP'yi; milli iradeyi öncelik edinen, ekonomide liberal, bir takım politikalarında ise muhafazakâr olarak tanımlayabiliriz.

Demokrat Parti (DP) zamanında inşa edilen “siyasi imkân alanı” yönetici kadroların laik ve Kemalist çizgisine rağmen, İslami söylemlerin daha rahat bir şekilde yayılmasına ve örgütlenmesine olanak sağlamıştır. DP’nin toplumun özlemine duyduğu din temelli reformları hayata geçirmesi, CHP destekli askeri darbe ile yönetimden uzaklaşmasıyla sona ermiştir. Bu durum, Müslüman kesimin sisteme daha fazla tepki göstermesine ve AP çatısı altında toplanmalarına neden olmuştur (Yavuz, 2005: 592).

Demokrat Parti kadroları tarafından 11 Şubat 1961 tarihinde kurulan AP, bir nevi Demokrat Parti’nin devamı niteliği taşıyan siyasi bir partidir. Hatta Zürcher, AP’nin temel amacını emekli subayların ve tutuklu Demokratların, eski konumlarına tam iadesi olarak ifade ederken hem kendi taraftarları hem de rakipleri tarafından DP’nin devamı olarak görüldüğünü ifade etmektedir (Zürcher, 2000: 358). Partinin kurucusu, bir dönem Genelkurmay Başkanlığı görevini de icra eden Org. Ragıp Gümüşpala’dır. AP; 1965-1971 ve 1979-1980 yılları arasında tek başına iktidar, 1961-1962 ve 1965 (Şubat ve Ekim ayları) yıllarında küçük koalisyon ortağı, 1975 ve 1978 yılları arasında da büyük koalisyon ortağı olarak, Türk siyasetine damga vurmuştur. AP, iktidardan uzak kaldığı 8 yıl boyunca da ana muhalefet partisi sorumluluğunu üstlenmiştir.

AP’nin kuruluşunu, 27 Mayıs askeri darbesine duyulan tepkiler tetiklerken, Demokrat Partililere yapılanlardan hoşnut olmadıklarını partinin başına “adalet” kavramını getirerek göstermişlerdir (Demirel, 2004: 28). 1960’lı yıllar boyunca da, liberal demokrat rejimi yeniden inşa etmek, AP’nin esas görevi olmuştur (Demirel, 2005: 548). Bu bağlamda AP, Kemalist modernleşme programlarına karşıt bir yol izlemiş, sol ve komünizm karşıt propagandacılığı, partinin öne çıkan temel özellikleri olmuştur.

Süleyman Demirel’in başında olduğu AP, 1965 ve 1969 seçimlerinin kazananı olmuştur. AP’nin uyguladığı bazı politika ve söylemler, onun DP’nin devamı olarak nitelendirilmesine neden olmuştur. AP’nin özellikle CHP ve sol görüşlerle yaşadığı kutuplaşma, onu DP’nin sürdürücüsü olduğu görüşünü destekleyici niteliktedir (Akşin, 2011: 66-67). DP’nin 1950 seçimlerindeki oy

ihtilalinden sonra, 27 Mayıs ihtilalinin beş yıl sonrasında, Adnan Menderes'in sürüklediği akım yeniden egemen olmuştur (Arcayürek, 1992: 13).

Arcayürek'e göre Süleyman Demirel, insan haklarının ülkeye yerleşmesine inanan bir siyasetçidir. İktidarları boyunca kendisine ağır eleştirilerde bulunan ve kişilik haklarını zedeleyen söylemler karşısında dahi, Adalet Bakanlığı'nın dava açmak istemesine rağmen, müsaade etmemiştir. Fikri ya da ideolojisi ne olursa olsun kitap, dergi ve gazetelerin susturulmasına karşı çıkmıştır. Doğası, eğilim ve uygulamalarıyla birlikte tipik bir "batılı demokrat"tır (Arcayürek, 1992: 14-15). Demirel, miting alanlarındaki söylemlerinde kendisini bu memleketin çocuğu olarak tanımlamakta, halkın içinden çıkmış birisi olduğunu sürekli vurgulamaktadır. Bu söylemler, halk nezdinde kabul görecektir, Demirel halkın kahramanı olacaktır.

1970'li yıllarda ise AP'nin milliyetçi-muhafazakâr bir görüşü temsil ettiği görülmektedir. Muhafazakârlık anlamında, dini ve geleneksel değerlere saygılı olma vurgusu ön planda yer alırken, milliyetçi söylemin temelini Türk Devleti'ni komünizm tehdidine karşı savunmak oluşturmaktadır. Parti, dine dayalı toplumsal ve siyasal bir düzen özlemi içerisinde olan İslamcılarını, aşırı Türk milliyetçilerini, Türk-İslam sentezcilerini, demokrasiyi milletin haklarını koruma amacından dolayı hedefe ulaşmada en uygun araç olarak gören liberal demokrat eğilimlileri, kısacası sağın tüm renklerini bünyesinde barındırmıştır (Demirel, 2005: 548).

AP'de, klasik muhafazakârlıktan farklı olarak "ancien regime" yani "eski rejime" karşı bir özlem söz konusu değildir. Bu bağlamda klasik muhafazakârlığın temel savunusundan bir noktada AP'nin ayrıldığını görmekteyiz. Öte yandan AP; geleneğe önem veren, organik devlet ve toplum anlayışını savunan, millet-devlet bütünleşmesinden yana olan ve dine karşı olumsuz bir yaklaşım sergilemeyen bir siyasi partidir (Demirel, 2004: 343).

AP, milli egemenliğe dayanan, milli iradeyi esas alan bir çizgide siyaset izlemiştir. Süleyman Demirel izlemiş oldukları politikayı şu şekilde ifade etmektedir: "Kışla, okul ve caminin siyasete bulaşmadığı [...] vatandaşın dinine, inanç ve ibadetine saygılı bir Türkiye istiyoruz." (Yılmaz M, 2005: 635). Ancak, 1960'lı

yıllarda İslamcılarının geniş oy potansiyellerini göz önünde tutan Süleyman Demirel, İslamcıları AP’de aksesuar olarak tutmuştur (Tekin ve Akgül, 2005: 658).

2.3.3. Anavatan Partisi ve Siyasi Muhafazakârlık

Birçok yerli ve yabancı çalışma, Türkiye Cumhuriyeti’nin siyasi tarihini üç döneme ayırmaktadır. Her bir dönem birinci, ikinci ve üçüncü Cumhuriyet dönemi olarak adlandırılırken bu dönemler askeri darbeleri (1960, 1971 ve 1980) ve ardından gerçekleştirilen anayasa çalışmalarını ifade etmektedir (Akt. Ataman, 2000: 53). Bu bağlamda üçüncü Cumhuriyet dönemi ise, Turgut Özal’ın Genel Başkanlığı’nı yaptığı Anavatan Partisi (ANAP) dönemiyle başlamaktadır (Lewis, 2007: 20).

1980 askeri müdahalesinden sonra, 6 Kasım 1983 tarihinde yapılan genel seçimler sonucunda Turgut Özal’ın Genel Başkanı olduğu Anavatan Partisi (ANAP), yüzde 45 oy alarak 211 milletvekili çıkarmış ve seçimleri kazanmıştır (Kongar, 2005: 219).

İrem’e göre ANAP, kendi siyasi oluşumunu liberal-muhafazakâr-milliyetçi koalisyon olarak tanımlamış ve muhafazakârlık kavramının ifade ettiği fikir ve siyasi tercihler, Türk düşünce hayatında geçmişle mukayese edilemeyecek derecede büyük bir ilgi ile karşılanmıştır. ANAP’ın meydana getirdiği bu koalisyonun muhafazakâr tanımlaması, “gelişmeci ve teknokratik” büyüme modelinin kültür ve sosyal politika tercihlerine yöneliktir (İrem, 1997: 52).

1980 askeri darbesi sonrasında sivil siyasetin yeniden tesis edilmesine önyak olan ANAP, Türkiye tarihinde bir döneme damgasını vurmuştur. ANAP, ilk olarak ekonomik anlamda 24 Ocak Kararları ile belirlenmiş olan ithal ikameci kalkınma modelinden, ihracata dayalı ekonomik büyüme modelini benimsemiş ve liberal ekonomi politikalarını uygulayarak bir denge oluşturmuştur. Siyasal anlamda ise, liberal ekonominin gerektirdiği ölçüde liberal ve buna ek olarak muhafazakâr bir anlayışı benimsemiştir. Kültürel açıdan bakıldığında ise muhafazakâr siyasetin Türk-İslam sentezi ekseninde parti tarafından uygulanması önemli bir oluşum olmuştur (Akarçay, 2008: 117).

Özal'ın söylem ve eylemleri, düşünsel açıdan yeni muhafazakârlık ile örtüşmektedir. Onun projesi, ekonomik alanda serbest piyasa ekonomisine aralıksız bir geçiş, devlet bürokrasisinin nicel ve nitel ağırlığının azaltılmasını ve tüm bunlarla birlikte toplumsal alanda İslami değerler ile piyasa ekonomisini harmanlamayı amaç edinmiştir (Sidal, 2010: 88- 89) . Türk siyasetinde CHP'ye alternatif olarak kurulan sağ siyasi partilerin birçoğu, genellikle kendilerini ekonomide liberal, siyasi ideolojide muhafazakâr olarak tanımlamışlardır. TpCF, DP, AP ve ANAP da benzer yaklaşımlar sergilemişlerdir. Yeni sağ olarak tanımlanan liberal-muhafazakâr siyaset, 80'li yıllarda ABD'de R. Reagan, İngiltere'de Margaret Thatcher, Türkiye'de ise ANAP'lı Turgut Özal tarafından uygulanmıştır.

Yeni-Sağ politikaların önemli özelliklerinde birisi de güçlü liderliktir. Siyasi olarak güçlü lider ile reformist kararların alınması ve uygulanması daha kolay olmaktadır ve sosyal olarak bu lidere hegemonik güç ve korumacılık teslim edilmektedir. Reagan ve Thatcher gibi Özal'ın kişiliği de Yeni-Sağ'ın uygulamaları açısından önem arz etmektedir. Özal'ın farklı kişilik yapısı ve geleneksel devlet anlayışına göre yadırganan siyaset tarzı literatüre “Özalizm” olarak geçmiş ve böylece, Cumhuriyet Türkiye'sinde “Kemalizm”in dışında ilk kez bir lider-izm'e rastlanmıştır. ANAP'ın halen Özal ile özdeş tutulması ve adının birlikte anılmasında lider-merkezli Yeni-Sağ parti retoriğini ifade etmektedir (Safı, 2007: 269).

29 Kasım 1987 yılında gerçekleştirilen seçimlerde, ANAP yüzde 36,3 oranında oy alarak, iktidarını korumuştur. 26 Mart 1989 yerel seçimlerinde ise büyük bir oy kaybı yaşayan ANAP, yüzde 22 oranında oy alarak seçimden üçüncü parti olarak çıkmıştır. Böylece Özallı ANAP dönemi son bulmuştur. Özal, 31 Ekim 1989 tarihinde sekizinci cumhurbaşkanı seçilmiş ve Özal'ın yerine TBMM başkanı olan Yıldırım Akbulut getirilmiştir. Daha sonraki süreçte ise 15 Ocak 1991 tarihinde toplanan ANAP kongresinde Mesut Yılmaz genel başkan seçilmiştir (Akşin, 2011: 283- 285). Turgut Özal'dan sonra partinin başına gelen isimler, Özal'ın ekonomi, toplum ve kültür alanındaki atılımlarını yakalayamamışlardır.

2.3.4. Milli Görüş Hareketi ve Siyasi Muhafazakârlık

1970'li yılların başında Türk siyasetinde din-siyaset ilişkisi bakımından dikkate değer en önemli oluşum, dini değerleri siyasetinin merkezine yerleştirmiş, "İslamcı" bir hareket olan Milli Görüş Hareketi (MGH) ve bu geleneğin ilk partisi Milli Nizam Partisi (MNP) olmuştur. Parti kuruluşunu izleyen yıllarda sağ seçmen için önemli bir alternatif haline gelmiştir. MNP kurulmadan önce din, merkez sağ siyasetinin bir alt sistemi olarak değerlendirilmekteyken, MNP ile Necmettin Erbakan'ın liderliğinde din ilk kez ayrı bir siyasi hareket olarak kendini göstermeye başlamıştır (Eser, 2013: 214).

Milli Görüş hareketi bünyesinde sırasıyla; Milli Nizam Partisi (MNP), Milli Selamet Partisi (MSP), Refah Partisi (RP), Fazilet Partisi (FP) ve Saadet Partisi (SP) kurulmuştur. MNP'nin Kuruluş Beyannamesi'nde belirttiği söylemden Çakır şu çıkarımı yapmaktadır: MNP İstanbul'un Fethi ve Viyana Kuşatması ile Osmanlıcı; Kurtuluş savaşı ile milli bağımsızlıkçı; Hakka bağlılık ile İslamcı ve baraj ve füze gibi projelerle modernist bir siyasi partidir (Çakır, 2005: 546). Milli Görüş hareketinin beş ana hedefi; İç Barış, Devlet-Millet Kaynaşması, Yeniden Büyük Türkiye Meş'alesi, Manevi Kalkınma ve Maddi Kalkınmadır (Sarıbay, 2005: 581).

MNP hiçbir seçime katılmadan, 12 Mart 1971 darbesinin ardından, Kemalist ideolojinin ilkelerinin sınırlarını çizmiş olduğu siyasal sistem içerisinde, "sisteminin üstünde" bir çatışmaya yöneldiği gerekçesiyle, Anayasa Mahkemesi tarafından kapatılmıştır (Sarıbay, 2004: 579). O dönemdeki bunalımdan kurtuluşun tek yolu olarak Kemalist ideolojinin görülüyor olması, MNP gibi İslami söylemleri ön plana çıkaran bir partinin bazı kesimleri rahatsız etmesi, doğal bir durumdur.

Partinin kapatılmasının ardından 11 Ekim 1972 tarihinde, MSP kurulmuş ve İsviçre'den gelen Necmettin Erbakan MSP Genel Başkanlığına getirilmiştir. 1973 seçimlerinden MSP büyük bir zaferle çıkmış ve Milli Görüş'ün siyaset sahnesindeki resmi duruşunu iki slogan üzerine temellendirmiştir. İlk slogan "Önce ahlak ve maneviyat" sloganı muhafazakâr/İslamcı bir perspektif içermektedir. İkinci slogan ise "Ağır sanayi hamlesi" olup, bu slogan ulusal kalkınmacı bir vizyona tekabül

etmektedir. Aynı zamanda MSP; maneviyatçı duruşuyla sağ partilerle, ekonomide devletçiliği savunması nedeniyle sol partilerle bir rekabete girmiştir. Çakır'a göre MSP, girdiği tüm koalisyonlarda bürokrasi ve teknokraside olabildiğince dindar bir kadrolaşmaya gitmiş, Diyanet İşleri Başkanlığı'nı işlev ve icra bakımından güçlendirmeye ve tekelci sermayeye karşı dev boyutlu devlet yatırımları gerçekleştirmeye çalışmıştır (Çakır, 2005: 547).

1970'li yılların sonlarına doğru tüm İslam dünyasında ve Türkiye'de radikal İslami hareketler gelişmiştir. MSP'nin Konya'da düzenlemiş olduğu Kudüs Mitingi, bu radikal hareketlerden biri olarak siyasi tarihimizdeki yerini almıştır. Konya'da düzenlenen bu mitingden kısa bir süre sonra, 12 Eylül 1980 tarihinde ordu yönetime el koymuş ve Konya Mitingi öne sürülerek MSP yöneticileri sıkıyönetim mahkemesinde yargılanmıştır. MSP bu dönemde, 12 Eylül cuntacıları tarafından diğer siyasi partiler gibi kapatılmıştır. Tüm bu olanların ardından, 12 Eylül cuntasının siyasi partilere izin vermesiyle Avukat Ali Türkmen'in başkanlığında 19 Temmuz 1983 tarihinde Refah Parti'si kurulmuştur (Çakır, 2005: 548). RP ile MSP arasında temelde bazı farklılıklar görülmüştür. RP; dini söylemleri daha az dile getiren, daha demokrat ve daha sivil toplumcu söyleme sahip bir parti olarak faaliyet göstermiştir (Yavuz, 2005: 596). Daha az dinsel kavramlara yer veren ve daha fazla demokratik söylemlere sahip olan RP'nin ideolojisi muhafazakâr milliyetçi söylemin İslami kavramlarla kurgulanmasıdır (Özdemir, 2015: 169-170). RP; aileyi milletin temeli olarak görmüş ve ailenin güçlendirilmesi için her türlü tedbirlerin alınması gerektiğini temel prensip olarak kabul etmiştir (Refah Partisi, 1986: 8-9).

Fakat RP' de çok uzun ömürlü olamamış, 1997 yılında Laik Cumhuriyet ilkesine aykırı eylemler sergilediği gerekçesiyle kapatılmıştır. Daha sonra kurulan Fazilet Partisi ise 2001 yılında kapatılmıştır ve halen faaliyetini sürdüren Saadet Partisi kurulmuştur. FP döneminde "Gelenekçiler" ve "Yenilikçiler" ayrımı olmuş ve FP kapatıldıktan sonra Yenilikçiler Adalet ve Kalkınma Partisi'ni kurmuşlar, Gelenekçiler ise Saadet Partisi çevresinde toplanmışlardır (Eser, 2013: 219).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AK PARTİ VE MUHAFAZAKÂR DEMOKRAT SİYASİ KİMLİĞİ

Batılı devletler tarafından Osmanlı Devleti'ne “hasta adam” yakıştırılmalarının yapıldığı zamandan bugüne, doğu toplumları özellikle de İslami ülkeler kendi içine kapanık, sıçrama yapamayan batılı gelişmiş toplumlar nezdinde ise aciz toplumlar olarak görülmüştür. Türkiye’de AK Parti’nin iktidara gelmesiyle birlikte bu algı yavaş yavaş kırılmış, en azından Türkiye Cumhuriyeti dünyaya başkaldırı yapabilen, kendi iç meselelerini önemli ölçüde halleden, doğu toplumları ve İslam ülkelerinin sesi konumuna gelmiştir.

AK Parti’nin Kurucu Genel Başkanı Recep Tayyip Erdoğan’ın Davos’ta gerçekleştirilen Dünya Ekonomik Forumu’nda yaptığı “one minute” çıkışı; hasta adamın artık iyileştiği, dünyaya bizde varız mesajının verildiği önemli bir çıkıştır. Bu bağlamda 2002 yılından beri iktidarı elinde bulunduran AK Parti, önce Türkiye’de önemli restorasyon hamleleri gerçekleştirmiş, ardından Türkiye’nin bölgesel ve küresel bir güç olduğunu dünyaya kabul ettirmiştir. Şüphesiz Türkiye’nin bu başarısı, kendi içine kapalı doğu toplumları ve İslam ülkeleri açısından da örnek teşkil edecek bir gelişme mahiyetindedir.

3.1. Demokrasi ve Muhafazakârlık İlişkisi

“Demokrasi” kelimesi çok eski kökenlere sahip, geçmişten beri tartışılmış olan ve günümüzde de konuşulmaya devam eden bir kavramdır. Williams’a göre demokrasi kavramı; İngilizceye 16. yüzyılda girmiş, Fransızca yakın kök olan “democratie” den aktarılmış ve bu sözcükte Latince “democratia”dan gelmiştir. Sözcüğün kökü olan “demos” halk, “kratos” yönetim demektir. Bir diyalog rejimi olan demokrasi, kısaca ifade etmek gerekirse: Halkın kendi kendisini yönetmesi; halkın halk tarafından idare edilmesi manalarına gelmektedir (Aydın, 2008: 46).

Demokrasi, iktidarın halkın elinde olmasına vurgu yapan bir kavramdır. Abraham Lincoln 1864 yılında verdiği bir söylevde demokrasiyi “halkın, halk tarafından, halk için yönetimi” olarak tanımlamıştır (İba, 2008: 81).

Demokrasi ilk olarak Antik Yunan'da, Atina'da uygulanmıştır. Aydınlanma ile birlikte, 19. yüzyılda Avrupa'da modern şekli ile uygulanmaya devam etmiştir. İngiltere'de, 1832 ve 1867 yıllarındaki uygulanan seçim yasasında, yalnızca mülk sahibi olanlara oy kullanma hakkı verilmiştir. Kadınlar ve diğer insanlar ise oy kullanamamışlardır. 1884 yılında oy kullanma hakkı, üniversite mezunlarına; 1918 yılında, 21 yaşın üzerindeki erkeklere ve 30 yaş üzerindeki kadınlara; 1928 yılında ise 21 yaş üzerindeki kadınlara, bu hak verilmiştir (Akdoğan, 2004: 63) .

Dahl, demokratik sürecin bazı ölçütleri olduğunu belirterek bunları şu şekilde sıralamıştır (A. Dahl, 2001: 39):

Bunlardan ilki olan “etkin katılım”; bir politikanın birlik tarafından kabul edilmeden önce, bütün üyelerin bu politikanın ne olması gerektiği ile ilgili görüşlerini diğer üyelerle paylaşabilmek için, eşit ve etkin imkânlarla sahip olmaları gerekmektedir. İkincisi; bir politikanın ne olacağı ile ilgili karar verildiğinde, tüm üyelerin oy vermek için eşit ve etkin hakkı olmalı ve bütün oylar eşit değerde olmalıdır. Üçüncü ilke olan “bilinçli anlayış”; her bir üyenin ilgili alternatif politikalar ve bu politikaların muhtemel sonuçları hakkında bilgi edinmeleri için, eşit ve etkin imkânlarla sahip olmaları gerekmektedir. Dördüncü olarak “gündemin kontrolü” ise; üyelerin gündeme konulacak olan maddelerin nasıl ve hangi maddeler olacağı yönünde karar verebilme haklarının olmasıdır. Beşinci ve son olarak “erişkinlerin dâhil olması” kriteri ise şunu ifade etmektedir; bir ülkede sürekli olarak ikamet eden yetişkinler, bundan önceki dört kıstas tarafından ortaya konulan vatandaşlık haklarına sahip olmalıdır.

Demokrasi bir “dünya görüşü” ya da “ideoloji” demek değildir aksine, demokrasi siyasi bir yönetim biçimi ve ortak siyasi karar alma yöntemidir. Tüm bunlarla birlikte demokrasi kavramını sığ bir mekanizma olarak görmek yanlıştır, çünkü demokrasi yaşayan bir kültürdür. Hayatın farklı alanlarında, demokratik kültürün etkilerini görmek, ideal bir demokratik yönetim için bu kavramı toplumsal tabana yayarak alışkanlık haline gelmesini sağlamak, bir gerekliliktir (Akdoğan, 2004: 62-63).

Demokrasinin var olabilmesi için gerekli toplumsal koşulların oluşması gerektiğini ifade eden Kışlalı'ya göre bu koşullar şöyle sıralanabilir: (Kışlalı, 1987: 395).

1. Ulusal bütünlük sağlanmış olmalıdır.
2. Hiçbir toplumsal sınıfın bir diğerinin üzerinde kesin bir üstünlük ve hâkimiyeti bulunmamalıdır.
3. Toplumsal sınıflar arsında geçiş akışkanlığı yüksek olmalıdır.
4. Toplumun büyük bir bölümü, kitle iletişim araçlarını izleyebilecek bir eğitim seviyesinde olmalıdır.
5. İnsanların eşitlik ve özgürlüğüne, hoşgörü ve uzlaşmayla bütünleşmiş bir değerler sisteminin toplumda egemen olması gerekmektedir.

Türk toplumu, Osmanlı'nın son iki yüzyılında ve Cumhuriyet'in ilanından bu yana hızla ve köklü bir değişim yaşamıştır. Bu değişimleri yaşatan müdahalelerin bir kısmı dışarıdan gelmiş ve bunlar Türkiye'nin kültürü, tarihi, kimliği ve siyasi tecrübesiyle şekillenmiş ve yerleşerek Türkiye'nin kendisinin olmuştur. Tüm bu gelişmelere rağmen Türkiye'de demokrasi, tam anlamıyla yerleşmemiş ancak tutunmuştur ve daha da kökleşecektir (Karpat, 2010: 9).

Türkiye'de demokrasinin gelişimini kısaca özetlemek gerekirse, 1950 yılının Mayıs ayında gerçekleştirilen genel seçimler; muhalefetin zaferi (DP), ülkeyi yirmi yedi yıldır yöneten CHP'nin ise mağlubiyeti ile sonuçlanmıştır. Bir hükümet için seçim kaybetmek, muhalefet ile yer değiştirmek; demokrasisi oturmuş toplumlarda sıradan bir durum olmalıdır. DP, 1954 yılında ikinci seçim zaferini kazanırken sonraki dönemde, muhalefeti sindirmeye yönelik bazı baskıcı hamlelerde bulunmuştur. 1960 yılında siyasi tansiyonun arttığı bir dönemde, DP'nin muhalefeti kanun yetkisiyle soruşturması ve hükümet partisine ait meclis komitesi oluşturması bardağı taşıran son damla olmuştur. 27 Mayıs'ta hükümet, askeri darbe ile devrilirken benzer müdahaleler 1971, 1980 ve 1997 yıllarında da gerçekleşmiştir. Bu müdahalelerden sonra, ordu sisteme müdahale etmeyi bırakarak demokratik sistemin işlemesine izin vermiştir (Lewis, 2007: 10- 28). Ancak 2000'li yıllardan sonra da

post-modern darbe ya da e-muhtıra olarak adlandırılan gelişmeler yaşanmış, askeri vesayet yıkılarak demokrasinin Türkiye'deki gelişimi hız kazanmıştır.

Hiç şüphesiz demokratik kuruluşların kök saldığı ve büyük bir gelişme gösterdiği ülkelerden birisi de Türkiye'dir. Bu ülkeler kendi tarihleri içerisinde, kendi gelenek ve deneyimleri ile değerlendirilmelidirler. Sadece birkaç ülkenin demokrasisinin eski ve yerli olduğunu düşünenecek olursak, çoğu ülkenin demokrasisinin yeni ve ithal edilmiş olduğunu unutmamalıyız. Bu ülkelerde demokratik kuruluşlar; ya ülkeyi terk eden emperyalist güçler tarafından miras bırakılmış ya da galip gelen düşmanlar tarafından dayatılmıştır. Ancak Türk demokrasisi, Türklerin özgür demokrasisini temsil etmektedir (Lewis,2007: 29). Demokrasinin dünyada ve Türkiye'deki seyri incelendikten sonra, muhafazakâr demokrasi kavramına bakmak faydalı olacaktır.

Muhafazakârlık; demokrasiyi güçleştiren, diğer yönden onu destekleyen bazı yönlerle sahiptir. Demokrasinin siyasal iktidarın barışçıl olarak el değiştirmesi fonksiyonunda, muhafazakârlık demokrasiyi olumlayan, katılımı esas alan ve onun halk egemenliği boyutunu öne çıkaran bir yaklaşım sergilemektedir. Diğer anlamlarıyla ele alındığında ise, demokrasiye mesafeli bir duruş sergileyebildiği görölmektedir. Farklı bir pencereden bakılacak olursa, muhafazakârlığın; din, ahlak, gelenek gibi toplumda var olan ilkelere siyasi ilkelerden daha fazla değer ve önem atfetmesi, aslında geleneksel değerlerin korunması ve geleceğe aktarılması hususunda büyük katkılar sağlamıştır. Genel olarak muhafazakârlığın demokrasiyle sorunlu bir ilişkiye sahip olduğu düşünülse de muhafazakârlığın; aşırı özgürlüklere ve sınırsız otoriteye karşı çıkması, bir nevi demokrasiyi dengelediğinin göstergesidir. Dünyada tek bir muhafazakârlık modeli olmadığından yerel ve geleneksek değerlerin korunması ve güçlendirilmesi sayesinde siyasette zenginlik mümkün olabilmektedir (Safi, 2007: 94-97).

3.2. AK Parti'nin Kuruluşu ve Kısa Tarihi

AK Parti, kuruluş sürecini tamamlamadan ve henüz birinci olağan kongresini yapmadan iktidar olmuş bir partidir. Aynı zamanda Türk siyasi hayatında örneğine ender rastlanan türden, büyük bir oy oranıyla ve hem ulusal hem uluslararası destek ile iktidara gelmiş bir yapılanmadır (Altun, 2005: 42). 14 Ağustos 2001 tarihinde Recep Tayyip Erdoğan liderliğinde kurulan Adalet ve Kalkınma Partisi (AK Parti), Türk siyasi hayatına damga vurmuş bir partidir. Kurulduğu ilk dönemlerde partinin uzun dönem Milli Görüş hareketi ile ilişkisi sorgulanmış, Siyasal İslam'ın devamı niteliğinde olup olmayacağı sürekli bir tartışma konusu olmuştur. Bu bağlamda AK Parti'nin kurulduğu dönemi ve dönemin şartlarını kısaca açıklamakta fayda vardır.

Ancak partinin kısaltılmış adına ilişkin, yapılan çalışmalarda farklı kullanımların olduğu görülmektedir. Adalet ve Kalkınma Partisi Tüzüğü 3. Maddesine göre partinin kısaltılmış adı "AK Parti" (AK Parti, 2002a: 18) olarak belirlenmiştir. Bu çalışma kapsamında da partinin kısaltması, tüzüğe bağlı olarak "AK Parti" şeklinde ifade edilecektir.

Recep Tayyip Erdoğan, özellikle Milli Görüş hareketi içerisinde kabul görmüş, siyasetin tabanında aktif görevler icra etmiş, entelektüel bilgi birikimi yerinde, güçlü bir hatip ve siyasi kişiliktir. Bu özellikleri Erdoğan'ı, 27 Mart 1994 tarihinde gerçekleştirilen yerel seçimlerde, İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığı'na taşımıştır.

Erdoğan'ın Refah Partisi, 16 Ocak 1998 tarihinde "laiklik ilkesine aykırı eylemlerin odağı haline gelmek" suçlamasıyla Anayasa Mahkemesi tarafından kapatılmıştır. Mahkeme sürecinde Refah Partisi'nin kapatılma ihtimaline karşı, 17 Aralık 1997 tarihinde Fazilet Partisi kurulmuştur.

Sonrasında Erdoğan 6 Aralık 1997 tarihinde, Refah Partisi milletvekilleri ve Müstakil Sanayici ve İş Adamları Derneği (MÜSİAD) üyesi 20 kişiyle birlikte gittikleri eşi Emine Erdoğan'ın memleketi Siirt'te, halka hitap etmiş ve Siirt'te okumuş olduğu bir şiir nedeniyle, 21 Nisan 1998 tarihinde bir yıl hapis cezasına mahkûm edilmiştir.

Erdoğan; 26 Mart 1999 tarihinde, cezasını çekmek için Pınarhisar cezaevine girerken, Fazilet Partisi'nde ise “yenilikçiler” ve “gelenekçiler” olarak adlandırılan iki grup arasındaki gerilim giderek tırmanmıştır (Akdoğan, 2004: 9).

Yenilikçi kanat, 14 Mayıs 2000 tarihinde gerçekleştirilen Fazilet Partisi 1. Kongresi'nde Necmettin Erbakan'ın adayı Recai Kutan'ın karşısına Abdullah Gül'ü aday olarak çıkarırken, Gül kongreyi az bir farkla kaybetmiştir. Ancak, Gül'ün delegelerden almış olduğu 521 oy, parti içerisinde değişim isteyenlerin sayısının hiçte azımsanmayacak ölçüde olduğunu göstermiştir. Partiyle yenilikçi grubun ipleri koparıp koparmayacağı merak edilirken, Fazilet Partisi 22 Haziran 2001 tarihinde laik cumhuriyet ilkesine aykırı eylemlerin odağı haline geldiği gerekçesiyle, Anayasa Mahkemesi tarafından kapatılmıştır (Turhan, 2002: 31).

Devam eden süreçte, gelenekçiler 20 Temmuz 2001'de Saadet Partisi'ni kurarken, yenilikçiler ise farklı bir siyasi parti kurulması yönünde çalışmalar yürütmüş ve 14 Ağustos 2001 tarihinde, AK Parti'nin partileşme çalışmaları neticelenmiştir. Türk siyasi hayatında, 39. siyasal parti olarak yerini alan AK Parti; geniş bir siyasal tabandan farklı kişileri bir araya getirmiştir (Akdoğan, 2004: 9). Özellikle partinin kuruluş döneminde; muhafazakâr, milliyetçi, liberal ve sosyal demokrat kimliğiyle bilinen farklı kişiler bir arada yer almıştır.

AK Parti'nin ilk seçim sınavı 3 Kasım 2002 tarihinde gerçekleştirilen milletvekili genel seçimleri olmuştur. Siyasi yasaklı olması nedeniyle, seçimlerde milletvekili adayı olamayan Erdoğan'ın Genel Başkanlık görevini yürüttüğü AK Parti; seçimlerden % 34,28 oy alarak birinci parti olarak çıkmış ve 363 milletvekiliyle mecliste güçlü bir temsil hakkı elde etmiştir. Seçim sonuçları, AK Parti'ye tek başına iktidar kapısını açarken, iki partili oluşan mecliste CHP'ye ise ana muhalefet görevi yüklemiştir. Bu tarihi başarının ardından 58. Cumhuriyet Hükümeti, Kayseri Milletvekili Abdullah Gül'ün Başbakanlığında kurularak güvenoyu almıştır.

Meclis çalışmaları başladıktan sonra, AK Parti'nin ilk icraatlarından birisi, Erdoğan'ın siyasi yasağını kaldıracak olan bir anayasa değişikliği teklifi olmuştur. Dönemin CHP Genel Başkanı, Deniz Baykal'ın demokrat tutumuyla birlikte teklifin tümü 440 oyla kabul edilmiştir. Dönemin Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer; değişikliği ilk önüne geldiğinde veto ederken, CHP'nin ikinci kez destek vermesiyle birlikte (Hoşgör, 2011), değişikliği onaylamak zorunda kalmıştır.

Sonrasında AK Parti, Siirt'te 3 Kasım milletvekili seçimlerinde usulüne uygun oluşturulmayan sandık kurullarına itiraz etmiş, Yüksek Seçim Kurulu (YSK), AK Parti'nin itirazını haklı bularak seçimlerin yenilenmesine karar vermiştir. AK Parti'nin Siirt'te birinci sıra milletvekili adayı Genel Başkan Erdoğan olurken (Doğan, 2003), 9 Mart 2003 tarihinde tekrar edilen seçimler sonucunda Erdoğan milletvekili seçilmiştir. 58. Hükümetin istifa etmesi üzerine Erdoğan, 59. Hükümeti kurarak Başbakan olmuştur.

AK Parti'nin 2002 yılından sonra milletvekili genel seçimlerinden elde ettiği zaferler; 22 Temmuz 2007 milletvekili genel seçimleri %46,58 oy, 12 Haziran 2011 milletvekili genel seçimleri %49,83 oy, 7 Haziran 2015 milletvekili genel seçimleri %40,87 oy ve 1 Kasım 2015 milletvekili genel seçimleri %49,50 şeklinde sıralanabilir. 10 Ağustos 2014 tarihinde gerçekleştirilen Cumhurbaşkanlığı seçimlerinin ardından Recep Tayyip Erdoğan, Türkiye Cumhuriyeti'nin 12. Cumhurbaşkanı seçilmiştir. AK Parti Genel Başkanlığı ve Başbakanlık görevine ise Prof. Dr. Ahmet Davutoğlu gelmiş olup, o tarihten bu yana görevini icra etmektedir.

3.3. AK Parti'nin Muhafazakâr Demokrat Kimliği

AK Parti, kendisini siyasetin merkezinde konumlandıran “*muhafazakâr-demokrat*” bir siyasi kitle partisi olarak tanımlamaktadır. Partinin geliştirdiği muhafazakâr-demokrat siyasi kimlik zamanla toplumda kabul görmüş, farklı coğrafyalardaki siyasi partiler için de örnek teşkil edecek bir ilham kaynağı haline gelmiştir (AK Parti, 2012: 4). Bu bağlamda Tunus'taki NAHDA (Rönesans-Yeniden Doğuş) Partisi ve Libya Müslüman Kardeşler Hareketi tarafından kurulan Adalet ve

Kalkınma Partisi de farklı coğrafyalarda AK Parti'den önemli ölçüde etkilenildiğini göstermektedir.

Ancak kendisini “muhafazakâr demokrat” bir siyasi parti olarak tanımlayan AK Parti'nin, kuruluş sürecinde siyasi kimliğine dair ciddi tartışmalar yürütülmüştür. Toplumda bazı isimler AK Parti'nin, muhafazakâr-demokrat söylem geliştirerek asıl kimliği olan, Milli Görüş hareketiyle bütünleşen “Siyasal İslam”ı gizlemeye çalıştığını iddia etmişlerdir.

Bu tartışmalar ekseninde Genel Başkan Recep Tayyip Erdoğan, AK Parti'nin kuruluş sürecinde partisinin Milli Görüş hareketinin devamı niteliğinde olup olmayacağı yönündeki sorulara şöyle cevap vermiştir (Özköylü, 2002):

"Şu anda bizim bu noktada AK Parti olarak böyle bir markaya ihtiyacımız yok. Biz şu anda farklı bir markanın peşindeyiz bunu oluşturmanın gayreti içindeyiz. Bu da nedir "muhafazakâr demokrasi" diyoruz. Kimlik olarak bizim markamız bu, bizim kimliğimiz bu. Biz de bu kimlik içerisinde bu kimlik altında geleceğe yönelik yürüyeceğiz ve bu çalışmanın neticesinde biz de bir marka oluşturacağız siyasette. Ha 'bunun adı ne olur?' bunu zaman gösterecek ama şu anda bir muhafazakâr demokrat kimlikle yürüyoruz."

AK Parti, özellikle kuruluşunun ilk yıllarında net ve açık bir siyasi kimlik ortaya koymaktan kaçınmıştır. Tıpkı Erdoğan'ın yukarıda ifade ettiği gibi, bu durum zamana bırakılmıştır. Ancak net olan bir şey varsa o da partinin artık Milli Görüş hareketinden farklı olacağı; Milli Görüş'ün devamı niteliğinde olmayacağıdır.

AK Parti'de siyasi kimlik çalışmalarıyla ilgili ilk ciddi çalışma Yalçın Akdoğan tarafından 2003 yılında kaleme alınan *Muhafazakâr Demokrasi* kitabıdır. Kitapta Batı muhafazakârlığı temelinde hem yerli hem de evrensel söylemlere bir arada yer verilmiştir. ABD'de muhafazakârlığın önemli temsilcilerinden Başkan Ronald Reagan ve Birleşik Krallık'ta Margaret Thatcher'in açtığı yeni-muhafazakâr ve liberal-muhafazakâr düşünceden de bahsedilmektedir. Erdoğan kitabın önsözüne bir yazı yazmış ve “Ak Parti kendi düşünce geleneğimizden hareketle, yerli ve köklü

değerler sistemimizi evrensel standarttaki muhafazakâr siyaset çizgisiyle yeniden üretmek amacındadır” ifadelerine yer vermiştir (Akdoğan, 2003: 6).

Partinin muhafazakâr demokrat kimliğinin oluşturulmasına yönelik çalışmalar çerçevesinde; 10-11 Ocak 2004 tarihinde Liberal Düşünce Topluluğu’nun entelektüel organizasyon danışmanlığında “Uluslararası Muhafazakârlık ve Demokrasi Sempozyumu” organize edilmiştir (Yayla, 2013: 252). Sempozyumda konuşan Recep Tayyip Erdoğan şu ifadelere yer vermiştir: (R.T. Erdoğan, 2004)

[...] AK Parti Türk siyasal yaşamında yeni bir siyaset tarzını, yeni bir anlayışı temsil ediyor. Muhafazakâr Demokrasi olarak ifade ettiğimiz siyasal kimlik altında ortaya koyduğumuz siyaset üslubu, siyaset tarzı ve siyaset kültürü sadece Türkiye açısından değil, dünya siyaseti açısından da çok önemli bir açılımdır [...] Biz AK Parti olarak Muhafazakâr Demokrasi anlayışına önem atfediyoruz, çünkü bu çabanın siyasetin yenilenmesi ve güçlenmesi açısından ne anlam ifade ettiğini çok iyi biliyoruz. [...] AK Parti, Yeni Muhafazakâr Demokrat çizgiyi muhafazakârlığın genlerine ve tarihi kodlarına uygun şekilde, ama siyaset yaptığı coğrafyanın toplumsal ve kültürel geleneklerine yaslanarak ortaya koymaktadır. [...] Muhafazakâr Demokrasiye göre “siyaset” bir uzlaşma alanıdır; toplumsal ve kültürel çeşitlilikler demokratik çoğulculuğun üreteceği tolerans ve hoşgörü zemininde siyasete bir renklilik olarak katılırlar. [...] Muhafazakâr Demokrasiye göre sınırlandırılmayan, keyfiliğe ve hukuksuzluğa olanak sağlayan, katılımı ve temsili önemsemeyen, bireysel ve kollektif hak ve özgürlükleri hiçe sayan totaliter ve otoriter anlayışlar sivil ve demokratik siyasetin en büyük düşmanlarıdır. [...] Muhafazakâr demokrasi kimliğimiz, her türlü toplumsal ve siyasal mühendisliğe karşıdır.

Erdoğan’ın sempozyum açılışında gerçekleştirdiği konuşma, partisinin siyasi kimliğini ortaya koymakla birlikte, uzun yıllar Türk siyasetine damga vuracak AK Parti hareketinin adeta siyasi kodlarını açıklar niteliktedir. Aile, gelenek, tarih, değişim, siyaset, din ve birçok farklı konuda partisinin temel yaklaşımlarının nasıl olacağını burada ifade etmektedir.

AK Parti'nin muhafazakâr demokrat kimliğini oluşturma sürecinde Bulaç; partinin Ahmet Hamdi Tanpınar, Yahya Kemal, Mümtaz Turhan, Peyami Safa gibi isimlere yönelmemesi gerektiğini savunmuştur. Bu isimlerden milliyetçi, muhafazakâr ya da sağ görüşlü siyasetler çıkabileceğini fakat 3 Kasım 2002 tarihinde gerçekleştirilen seçimlerde merkez sağın halk tarafından tasfiye edildiğini, AK Parti'nin bu durumdan kaçınması gerektiğini tavsiye etmektedir (Bulaç, 2007). Bulaç, muhtemelen Yalçın Akdoğan'ın Muhafazakâr Demokrasi adlı kitabında bu isimlere atıfta bulunmasından kaynaklı olarak, uzak durulmasını tavsiye etmektedir.

Bu zamana kadar Parti çatısı altında önemli görevler yürüten Ömer Çelik de, AK Parti'nin kimliğiyle ilgili farklı yaklaşımlar sergilemiştir. Çelik'e göre, günümüzde siyasi akımlar arasındaki geçişkenlik, hiç olmadığı kadar kolay gerçekleşmektedir. Hatta farklı bir siyasi akımdan kendisini geçirmeyen, bir siyasi akım günümüzde yoktur. Muhafazakâr ideoloji için de benzer durumun geçerli olduğunu söyleyen Çelik, özellikle muhafazakârlıkla liberalizm arasındaki yakınlığa dikkat çekmektedir. "Muhafazakâr demokrasi" kavramını, muhafazakâr siyasi yaklaşımların liberalizmle çatışmamasını, siyasal alana liberal değerlerin yerleşmesine destekleyici bir işlev doğurmasını anlatmak bakımından önemli görmektedir. Çelik'e göre, muhafazakârlık ve statükoculuk yanlış bir şekilde özdeş tutulmaktadır. Muhafazakâr demokratlık, siyasal değişimi desteklemenin çerçevesini oluşturmaktadır ve toplumun derinliği ve değişimini organik bir biçimde buluşturan siyasal bir tutumdur (Çelik, 2004).

AK Parti'nin siyasi kimliğiyle ilgili görüş ve değerlendirmeleri uzatmak mümkündür. Ancak bu çalışmada asıl amaçlanan; AK Parti'nin siyasi kimliğini söylemler ve uyguladığı politikalarla ortaya koymaya çalışmaktır. Bu zamana kadar yapılan çalışmalarda böyle bir yaklaşım "pek sık" görülmemiş olup, bu tarz bir metot izlemenin bu çalışmayı farklı kılabacağı düşünülmektedir.

3.3.1. AK Parti'nin Gelenek ve Tarih Anlayışı

AK Parti kurulduğu günden bu zamana, gelenek ve tarihe özel olarak önem vermiş bir siyasi partidir. Geçmişini inkâr etmeyen AK Parti, bu konuda Yahya Kemal'in ifade ettiği gibi kendisini “Kökü mazide olan ati” olarak tanımlamaktadır. Partinin lider kadrosu tarafından da Selçuklu Medeniyeti ve Osmanlı Devleti'ne sürekli atıfların yapıldığı görülmektedir. Bu bağlamda AK Parti için yalnızca İslam Medeniyeti değil, Türk Kültür ve Medeniyeti de oldukça özel bir yere sahiptir.

Muhafazakâr ideolojinin tarih ve geleneğe bakış açısı; geçmişin tecrübelerinden faydalanmak, geçmişe saygı duymak ve geçmişle bugünü harmanlayarak geleceği şekillendirmektir. AK Parti de kurulduğu günden bu zamana muhafazakâr düşüncenin tarih ve gelenekle ilgili temel yaklaşımlarına bağlı kalmış ve bu alanda birçok söylem ve icraatı hayata geçirmiştir.

AK Parti, Türkiye Cumhuriyeti'ni; Osmanlı Devleti, Selçuklu Devleti, hatta bunun çok daha ötesine giden kadim bir medeniyetin son halkası olarak görmektedir (AK Parti, 2015b: 96). Bu bağlamda partinin yaklaşımı, Türkiye Cumhuriyeti'ni yalnızca 1923 yılından beri var etmez, aksine köklü devlet geleneğini temellendirme amacı taşır.

AK Parti farklı alanlarda oluşturduğu politikalarda ilham aldığı kaynağı; tarihi tecrübe, kadim medeniyet birikimi ve insanı yücelten manevi değerlere bağlamaktadır (AK Parti, 2015b: 16). 2002 yılında ilan edilen “Kalkınma ve Demokratikleşme Programı”nda Parti'nin politika zemini geçmiş birikimlere oturtulmakta ve şu ifadelere yer verilmektedir (AK Parti, 2002c: 6-7):

Partimiz, geleneğin ve geçmişin birikimiyle ülkemizin sorunlarına, dünya gerçekleriyle paralel biçimde, özgün ve kalıcı çözümler sunmayı hedefleyen, topluma hizmet etmeyi esas alan, ideolojik platformlarda değil, çağdaş demokratik değerler platformunda siyaset yapmayı benimseyen bir partidir.

AK Parti, Türk milletinin geçmişini; gurur duyulan ve övünç kaynağı olan bir unsur olarak görmektedir. Geçmişten alınan güçle, geleceğe daha sağlam adım atılabileceğine inanmaktadır. Bu bağlamda, 2014 yılında Başbakan Ahmet Davutoğlu: “Biz, köklü tarihimizden ve medeniyetimizden aldığımız özgüvenle hareket ettik ve insanımızın özgüvenini pekiştirdik. Ülkemizin sahip olduğu muazzam potansiyeli harekete geçirmek üzere şeffaf, ülke gerçekleri ile tutarlı ve güven verici politikalarla milletimizin huzuruna çıkmayı en önemli ilke olarak benimsedik” (Davutoğlu, 2014: 12) ifadelerine yer vermiştir.

Yine Başbakan Ahmet Davutoğlu 62. Hükümet Programı’nda, “Tarihi ve kültürel mirasımızı korumak, bizi biz yapan, bizi başkalarından ayıran, bize has özelliklerimizi ve güzelliklerimizi bizden sonraki nesillere aktarmak çok önem verdiğimiz bir meseledir” (Davutoğlu, 2014: 63) sözleriyle adeta muhafazakâr ideolojinin geleneğe bakış açısını özetlemiştir.

Geleneğin önemini vurguladığı bir başka konuşmasında Davutoğlu: “Güçlü bir toplum; güçlü düşünceler, işler, ürünler ve değerler demektir. Değerleri olmayan, geleneği bulunmayan, geleneğini gününe taşıyıp yeniden üretemeyen bir toplum dünyaya söz söyleyemez, geleceğe anlam katamaz” (Davutoğlu, 2014: 63) ifadelerine yer vermiştir.

Muhafazakârlığın üzerinde önemle durduğu konulardan birisi de modernleşme olgusudur. Radikal değişim ve dönüşümlerden ziyade, evrimci ya da tedrici değişimleri muhafazakârlık daha makul görmektedir. AK Parti’nin siyasi bilinç ve devlet ahlakının temelini oluşturan Şeyh Edebali’nin ‘insanı yaşat ki devlet yaşasın’ ilkesinin çağdaş siyasetteki karşılığı Davutoğlu’na göre gelenek ve çağdaşlığın aynı temel üzerinde ilerlediğinin göstergesidir (Davutoğlu, 2015: 9).

2002 yılında AK Parti, Kalkınma ve Demokratikleşme Programı’nda bir takım hedefler belirlemiştir. Bu hedeflerden birisi de “Türkiye'nin tarihsel ve kültürel birikimini gün ışığına çıkartacak, sosyolojik gerçeklerini araştırarak, sosyal ve siyasal derinliğini artıracak, Türkiye'ye özgü sosyal, kültürel ve ekonomik politikaları araştırarak çalışmalar da en azından bilim ve teknoloji araştırmaları kadar

desteklenecektir” (AK Parti, 2002c: 99) şeklinde ifade edilmiştir. Bu doğrultuda, atıl vaziyette olan çeşitli kurum ve kuruluşlar yeniden canlandırılmaya çalışılmış ya da yeni kamu kurum ve kuruluşları oluşturulmuştur. Türkiye'nin tarih misyonunu icra etmesi amacıyla yeniden ayağa kaldırılan kurumların başında ise Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı (TİKA) gelmektedir.

1992 yılında Dışişleri Bakanlığı'na bağlı olarak kurulan TİKA, AK Parti hükümetleriyle birlikte aktif Türk dış politikasının en önemli araçlarından birisi haline gelmiştir. 2002 yılında 12 olan TİKA Program Koordinasyon Ofisi sayısı, bugün 48 ülkede 50 ofise yükselmiştir. TİKA, hem bulunduğu ülkelerde farklı alanlarda teknik altyapı çalışmaları yürütmekte, hem de ülkemizin prestijini ve ikili ilişkilerini geliştirmektedir (Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı, 2016). Ecdat yadigârı birçok sanat eseri restore edilmekte ve Türk ve İslam kültürüne sahip çıkılmaktadır.

Erdoğan 60. Hükümet Programı'nda Türk ve akraba topluluklara yardımlar götürüldüğünü bunun sonucunda sürdürülebilir ve profesyonel ilişkiler geliştirildiğini ifade etmiştir. Yapılan icraatları şu şekilde sıralamıştır (Erdoğan, 2007):

Kırım Tatarlarına, Gagavuz Türklerine, Afganistan Özbek ve Türkmenlerine, Gürcistan Azeri ve Karakalpak Türklerine, Moğolistan Kazaklarına, Kosova Türklerine, Makedonya Türklerine, Batı Trakya ve Bulgaristan Türklerine, Kuzey Irak Türkmenlerine ve Ahıska Türklerine kalkınma desteği verilmiş, tarihi ve kültürel değerlerine sahip çıkmaları sağlanmıştır. Ayrıca, Kırım Türkleri için söz verilen bin konut alınıp teslim edilmiş ve Türk tarihinin en eski yazılı kaynağı kabul edilen Orhun Abidelerine ulaşımı sağlayan Karakurum-Abideler arası 50 kilometrelik kara yolunun yapımı tamamlanmıştır.

AK Parti döneminde tarihten gelen köklü ilişkilerimizi yeniden inşa etmek amacıyla kurulan bir diğer kurum ise, 6 Nisan 2010 tarihinde kurulan, Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı (YTB)'dir. YTB; yurtdışında yaşayan vatandaşlarımız, soydaş ve akraba topluluklarımız ile ilişkilerimizi güçlendirmek ekonomik, sosyal ve kültürel olarak daha yakın ilişkiler kurmak amacıyla kurulmuş bir kamu kurumudur (Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı, 2016).

AK Parti'nin önem verdiği konulardan birisi de köklü tarihimizin anlam bulduğu vakıf ve vakıf kültürüdür. Medeniyet değerlerimizin kurumsal taşıyıcısı olan vakıf geleneğimizi geliştirerek yaşatmak ve yaygınlaştırmak AK Parti'nin başlıca misyonlarından birisi olmuştur.

2011 yılında TBMM'de 61. Hükümet Programı'nı açıklayan Başbakan Erdoğan, Türkiye'nin güçlü bir vakıf geleneğine sahip olduğunu belirtmiş ve tarihi vakıfları ve vakıf eserlerini yaşatmak için dev hizmetler gerçekleştirdiklerini, 2002-2011 yılları arasında onarılan eser sayısını 70 kat arttırdıklarını ifade etmiştir (Erdoğan, 2011). Ayrıca, yine aynı programda tarihimizin ünlü şahsiyetleriyle ilgili yapılan çalışmalara da yer verilmiştir. Bu bağlamda, Nazım Hikmet'ten Necip Fazıl Kısakürek'e, Evliya Çelebi'den Ahmed-i Hani'ye ve Şeyh Bedrettin'e kadar bu toprakların bütün değerlerini yansıtan yayınlar hazırlanmıştır (AK İcraatlar 1, 2016).

Tarihimizde, milli birlik ve beraberliğimizin en güzel örneklerinden birisi olan Çanakkale Savaşları'nın itibar ve önemini korumaya yönelik, AK Parti döneminde önemli bir takım çalışmalar yürütülmüştür. Bu bağlamda Çanakkale Savaşları'nın 100. Yıl dönümü; sempozyumlar, paneller, konferanslar, sergiler, konserler, tiyatro oyunları ve kültürel etkinliklerle anılarak, bu tarihi hadisenin tarih ve kültür dünyamızdaki yeri ortaya koyulmaya çalışılmıştır (AK Parti, 2015b: 99).

AK Parti döneminde, kültürel ve tarihi mirasın korunmasına yönelik olarak, yurtdışına kaçırılan tarihi eserlerin iadesi sağlanmıştır. Diğer yandan yine AK Parti döneminde, Türk gelenek ve kültürünü tanıtmak amacıyla 30 farklı ülkede 38 adet Yunus Emre Türk Kültür Merkezi açılmıştır (Davutoğlu, 2014: 64).

Gerek seçim beyannameleri gerekse de hükümet programlarından görüldüğü üzere AK Parti, Türk milletinin tarihi ve geleneğine sahip çıkan bir partidir. Ne Osmanlı Devleti'nin mirasını reddetmekte ne de geçmişin ücra köşelerinde yaşamaya yüz tutmaktadır. Geçmişten aldığı tecrübeyi, farklı alanlarda uyguladığı politikalara harmonize etmektedir. Türkiye'de Tek Partili siyasi hayatın baş faktörü CHP'nin; İslami kurumları hor gören, Osmanlı Devleti'ni kötüleyen, toplumu ötekileştiren uygulamalarının aksine, AK Parti tüm bu kurum ve geleneklere sahip çıkmaktadır.

3.3.2. AK Parti'nin Aile Anlayışı

Muhafazakâr düşünce, en kötü düzeni bile düzensizliğe tercih eder ve toplumda kaosun olmasını istemez. Toplumun en temel birimi olarak aileyi gören muhafazakârlık, toplumsal düzenin sağlanmasında aile kurumunu ön plana çıkartır. Bu yaklaşımıyla, bireyciliği ön plana çıkaran liberalizmden ayrılmaktadır. Devletin mutlak otoritesini savunan muhafazakârlık, devletin aileye müdahale ettiği noktada, devlete karşı çıkan “dur” diyen bir yaklaşım sergiler. Diğer yandan muhafazakâr düşünce için oldukça önemli bir yere sahip olan aile, otoritenin de ilk öğrenildiği yerdir. Ebeveynlerin, çocukları üzerinde oluşturduğu otorite bu duruma örnek olarak gösterilebilir. Muhafazakâr düşünce, aileyi toplumsallaşmanın en temel birimi olarak görmektedir. Gelenek ve değerlerin farklı nesillere aktarılmasında “aile” önemli bir işleve sahiptir.

AK Parti'nin muhafazakârlık anlayışı içerisinde aile, geniş ve önemli bir yere sahiptir. Geleneğin ve toplumsal değerlerin geleceğe aktarımı hususunda aileye büyük sorumluluklar yükleyen AK Parti, ailenin korunmasına yönelik politikalara partinin muhafazakâr yapısıyla uyumlu olacak şekilde ayrı bir değer atfederek tüzüğünde şu ifadelerle yer vermiştir: “AK Parti; aileyi Türk toplumunun temeli kabul eder. Geçmişle gelecek arasında köprü görevini yerine getiren aile kurumunun; milli değerlerimizin, duygularımızın, düşüncelerimizin ve ülkemize has adet ve geleneklerimizin yeni kuşaklara aktarılmasında en temel, en vazgeçilmez sosyal bir kurum olduğuna inanır” (Ak Parti, 2002a: 21).

Aileyi, güçlü bir sosyal güvenlik kurumuna benzeten AK Parti, toplum olarak yaşadığımız ekonomik sıkıntılar karşısında ayakta kalmamızı; Türk toplumunun sahip olduğu, sağlam aile yapısına bağlamaktadır. 2002 yılı seçim beyannamesinde AK Parti, ailenin güçlendirilmesiyle ilgili hedeflerini şöyle belirtmiştir (AK Parti, 2002b: 84):

Aile yapısı, özellikleri, durum ve sorunlarının tespiti ile ilgili araştırmalar desteklenecek, ailelerle ilgili istatistiki verilerin alınabileceği veri tabanları oluşturulacak, bu alanda görev yapan kurumlar arasında iletişim ağı tesis edilecektir. Görsel, yazılı medya ve internet yoluyla yapılan ve özellikle genç

nüfusa yönelik olan yayınların Türk aile yapısını koruyucu özellikte olması özendirilecektir. Aileye yönelik hizmet veren kuruluşların teşkilat yapıları yenilenecek, personel ihtiyaçları karşılanacak, mevzuatları şartlara uygun hale getirilecektir. Eşlerin her ikisinin de çalıştığı ailelerde çocukların bakımına ilişkin hizmetler geliştirilecektir. Yerel yönetimlerin aile ile ilgili politikaların uygulanmasına katılımını sağlayacak düzenlemeler yapılacaktır.

Toplumun çekirdeği olan ‐aile‐ye her defasında vurgu yapan ve Türk ailesinin bütünlüğünü korumak ve kalkındırmak için birçok yeniliği hayata geçiren AK Parti, iktidarında aile merkezli politikalar izlemiştir. 2007 yılı seçim beyannamesinde de güçlü birey, güçlü aile, güçlü toplum inşasına yönelik bu politikaların kararlılıkla sürdürüleceği belirtilmiştir (AK Parti, 2007: 107).

Yine kadınlara karşı ayrımcılıkla mücadeleyi, kız çocuklarının eğitimi ve muhafazakâr düşüncenin bir vurgusu olarak gördüğü; toplumu oluşturan temel birim aile kurumunu güçlendirmeyi öncelik olarak gören AK Parti, 2007 tarihli seçim beyannamesinde yapılanları şöyle sıralamıştır (AK Parti, 2007: 108):

Aileye yönelik hizmet veren kuruluşların teşkilat yapıları yenilenmiş, personel ihtiyaçları karşılanmış ve mevzuatları şartlara uygun hale getirilmiştir. Bu doğrultuda Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü ile Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü'nün teşkilat yasaları çıkartılmıştır. Anayasa'nın 10. ve 90. maddeleri ile Yeni İş Kanunu, Yeni Ceza Kanunu ve Ailenin Korunmasına Dair kanunlarda yapılan değişikliklerle kadın-erkek eşitliği ve istihdamında önemli yasal düzenlemeler yapılmıştır.

AK Parti'nin Cumhuriyet'in 100. yılına vurgu yaptığı 2011 Seçim Beyannamesi'nde, güçlü aile-güçlü toplum vizyonu ile ilgili şu ifadeler yer almıştır: (Ak Parti, 2011: 129).

Temel ihtiyaçları dünya standartlarının üzerinde verilen hizmetlerle karşılanmış, kendini güvende hisseden, ait olduğu toplumla gurur duyan, toplum ve çevresiyle bütünleşmiş, aile ve sosyal çevresinde mutlu ve huzurlu bir hayat süren, eğitilmiş, sağlıklı, donanımlı ve özgüvenli insanlardan oluşan güçlü bir toplum hedefliyoruz. Bu güçlü toplum vizyonumuzla, Cumhuriyetimizin 100.

yılında insan kalitesi ve toplumsal bütünlüğü ile dünyada model olarak gösterilen bir Türkiye hedefliyoruz.

Uluslararası düzeyde karşılık bulan AK Parti'nin güçlü aile-güçlü toplum anlayışı, 2009 yılında Türkiye'nin "Dünya Aile Zirvesi" ne ev sahipliği yapmasına olanak sağlamıştır (AK Parti, 2011: 155). Bu bağlamda AK Parti'nin muhafazakâr düşünce ekseninde, aile ve topluma dair hayata geçirmiş olduğu, önem arz eden bazı politikalarına değinmekte fayda vardır.

AK Parti, çocukların alışılmış koğuş tipi yurtlardan, aile ortamını yakından hissedebilmeleri amacıyla Sevgi ve Çocuk Evleri'ne taşınmalarını başlatmıştır (AK Parti, 2007: 109).

2011 yılında, aile ve topluma yönelik yürütülen politika ve faaliyetlerin daha etkin ve koordineli bir şekilde yürütülebilmesi amacıyla "Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı" kurulmuştur. Bakanlığın vizyonu ise şu şekilde belirtilmektedir: "Türkiye'nin 2023'e doğru tarihsel yürüyüşünde, mutlu birey ve güçlü ailelerden oluşan müreffeh bir toplum için, zamanın ruhunu yakalayan, değişimi yönetebilen ve buna yönelik dönüşümü gerçekleştiren, sosyal riskleri önleyici sosyal politikalar geliştiren ve uygulayan bir bakanlık olmak" (Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 2016).

Başbakan Ahmet Davutoğlu, ülkemizin kanayan yarası olan kadına karşı şiddete yönelik; aile içi şiddetin, töre ve namus cinayetlerinin engellenmesine yönelik hukuki düzenlemeler yaptıklarını ve yine bu amaca yönelik olarak "Avrupa Konseyi Sözleşmesini (İstanbul Sözleşmesi)" çekincesiz olarak imzalayan ilk ülkenin Türkiye olduğunu (Ak Parti, 2015a: 110) ifade etmiştir.

Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın Başbakan olduğu dönemde de sürekli olarak vurguladığı üç çocuk söylemi hakkında, 64. Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti Başbakanı Prof. Dr. Ahmet Davutoğlu, aile kurumuna vurgu yaparak şu ifadeleri paylaşmıştır (Davutoğlu, 2015: 48):

64. Hükümet olarak, aile kurumunu güçlendirmeyi, çocuklarımızın sayısını artırarak nitelikli bir biçimde yetişmelerini sağlamayı insan merkezli kalkınma politikalarımızın ana eksenini olarak kabul ediyoruz. Sahip olduğumuz güçlü aile yapımızı diğer toplumlara göre önemli bir fark ve avantaj olarak görüyoruz. Ailelerimizi, kültürel değerlerimizin taşıyıcıları ve bireyi topluma, toplumu bireye bağlayan önemli birer köprü olarak değerlendiriyoruz. Geleceğimizin teminatı çocuklarımız kaliteli bir aile ortamında büyürken, ruhen ve bedenen sağlıklı bir biçimde yetişecekler ve topluma dinamizm kazandıran nesiller oluşturacaklardır.

Aile Sosyal Destek Programı (ASDEP); aile ve bireylerin sosyal yardım ve sosyal hizmetlere olan ihtiyaçlarının tespiti, ihtiyaca göre sosyal yardım ve sosyal hizmet modelinin planlanması ve uygulanması, gerektiğinde diğer kamu hizmetlerinden yararlanılmasının sağlanması, rehberlik ve danışmanlık hizmetlerinin sunulması, yaşam koşullarının iyileştirilmesi amacıyla oluşturulan bir programdır. Başbakan Davutoğlu, sosyal yardım veya sosyal hizmete ihtiyacı olan bütün dezavantajlı vatandaşlara ulaşacak olan ASDEP'in alt yapısını tamamlayarak ve yeterli sayıda nitelikli personel istihdam edilerek programı aşamalı olarak hayata geçireceklerini ifade etmiştir (Davutoğlu, 2015: 48).

Ayrıca AK Parti, iktidarı boyunca aileye yönelik şu hizmet ve politikaları hayata geçirmiştir:

- 24 Mart 2009 tarihinde TBMM çatısı altında Kadın-Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu kurulmuştur (AK İcraatlar 3, 2016).
- Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı tarafından suç mağduru, suça sürüklenen, sokakta risk altında bulunan 11-18 yaş arası çocuklara özgü Çocuk Destek Merkezleri oluşturulmaktadır. Ayrıca bu çocukların yaşadıkları risk ve travmaların tedavisine yönelik ANKA Psiko-sosyal destek programı geliştirilmiş ve uygulamaya başlanılmıştır (AK İcraatlar 4, 2016).
- Aileye Dönüş Projesi kapsamında, 2002 yılında kurum bakımından aile bakımına dönen çocuk sayısı 268 iken, 2014 Aralık itibarıyla 10.526 çocuk ailesinin yanına döndürülmüştür (AK İcraatlar 5, 2016).

- Evlilik çağına gelmiş ve aile kurmak amacıyla bir araya gelen çiftlerin evlilik hayatına hazırlanmalarını amaçlayan Evlilik Öncesi Eğitim Programı uygulanmaktadır (AK İcraatlar 6, 2016).

AK Parti, iktidarları döneminde “aile” kurumunu güçlendirmeye yönelik birçok yeniliği hayata geçirmesine rağmen, bu alanda AK Parti’nin mutlak bir başarı sağlayamadığı da ifade edilebilir. Günümüzde giderek artan toplumsal çözümlerin kaynağı, toplumun en temel organı olan ailede başlamaktadır. Artan boşanma oranları, kadın cinayetleri, aile içi şiddet, ahlaki çöküntüler; toplum olarak Türkiye’nin çokta iyi bir noktada olmadığını göstermektedir. Bu bağlamda aile kurumunun çözülmesinin, toplumsal çözülmeye neden olacağı gerçeğiyle, daha etkin kamu politikalarına ihtiyaç duyulmaktadır.

3.3.3. AK Parti’nin Din Anlayışı

Muhafazakâr düşünce, kutsal olanın gerekliliğine inanmaktadır. Nasıl ki Aydınlanma düşüncesinin temelinde, dine ve dini kurumlara yapılan sistematik bir saldırı söz konusuysa, muhafazakârlığın temelinde de toplumun bir dinden ayrı olamayacağı gerçeği yatmaktadır. Muhafazakârlık için oldukça önemli bir yere sahip olan din, bireyin inanç sistemine kattıklarının yanında, aynı zamanda toplumda ahlaklı bireylerin yetişmesine de yardımcı olmaktadır.

AK Parti açısından din; üzerinde hassasiyetle durulması gereken, insanlığın en önemli kurumlarından birisidir. Kuruluş sürecinde “din” ile birlikte “laiklik” kavramına da vurgu yapan AK Parti, laikliği ise “din ve vicdan hürriyetinin teminatı” olarak görmektedir (AK Parti, 2002c: 14). Ancak AK Parti’nin dine verdiği önemin yanında, laiklik ilkesine bağlılığı “din düşmanlığı” şeklinde yorumlanmamalıdır. Aksine laikliğe bakış açısı, farklı dinlerden olan bireylerin ibadetlerini daha rahat yerine getirebilmelerine ve “devletin güvencesi altında inanmış oldukları dini hayatı” yaşayabilmelerine olanak sağlamaktadır. Doğal olarak laiklik, toplumsal huzurun oluşması açısından önemli bir sistem olarak görülmektedir.

Muhafazakâr-demokrat bir siyasi parti olarak AK Parti'nin dine bakış açısı incelenirken, kısaca kurulduğu dönemde Türkiye'deki din ve laiklik tartışmalarına değinmekte fayda vardır. Bilindiği üzere AK Parti kurulduğu dönemde, laiklik konusunda hassas olan çevreler ciddi tedirginlikler yaşamıştır. Şöyle ki AK Parti kurucu ve lider kadrolarının zamanında "Milli Görüş" hareketi içerisinde siyaset yapmış olmaları ve bu partilerin irticai faaliyet yürütmek suçlamasından dolayı kapatılması, laik çevrelerce bu tedirginliklerin sebebini oluşturmuştur. Ancak, AK Parti'nin kendisini muhafazakâr-demokrat bir siyasi parti olarak tanımlaması, Siyasal İslam'dan uzak durması ve laiklik vurgusu; bir nevi siyaset, ordu, yargı ve akademik camiada bulunan laik kesimin aşırı tepkilerini frenlemiştir. Burada AK Parti, hamasi bir siyasetten ziyade real bir siyaset tarzı benimsemiş, dini hususta yapmak istediği reformları tam anlamıyla muktedir olacağı zamana ertelemiştir.

Diğer yandan AK Parti, kutsal gördüğü "dinin" siyasete malzeme edilmesine karşı çıkmaktadır. Bir kişinin dini yaşantısından dolayı rencide edilmesini ve farklı muamelelere tabi tutulmasını demokrasi karşıtı, insan hak ve özgürlüklerine aykırı bulmaktadır (AK Parti, 2002c: 15). Biraz önce ifade edildiği gibi AK Parti, dini reformları hayata geçirirken kimi çevreleri çok fazla rahatsız etse de genel itibarıyla çok ciddi tepkilerle karşılaşmamıştır, en azından Türkiye'deki sağ kesim, bu politikalardan rahatsız olduklarını dile getirmemiştir. Bu durumun ana sebebi, din siyasete alet edilmemiş ve adeta sessiz bir devrim gerçekleştirilmiştir. Dini reformlar hayata geçirildikten sonra, toplumsal uzlaşuya bir zarar verilmediği farklı çevrelerce daha sonra anlaşılmıştır.

Öte yandan 2002 yılında açıklanan Kalkınma ve Demokratikleşme Programı'nda din eğitimi ve öğretimi konusunda anayasanın 24. maddesine bağlı kalınacağı; özellikle isteğe bağlı din eğitimi ihtiyacı, eksiksiz düzeyde karşılanarak elverişsiz koşullarda ve ehliyetsiz kişiler eliyle yürütülen sağlıklı ve denetim dışı din eğitimi uygulamalarına imkân verilmeyeceği belirtilmiştir (AK Parti, 2002c: 77).

AK Parti tıpkı muhafazakâr ideolojinin yaklaşımı gibi, din hizmetlerini; ahlaki ve manevi değerlerin yaşatılması ve milli dayanışma ve bütünleşmenin sağlanması için önemli bir alan olarak görmektedir (AK Parti, 2007: 121). Bu bağlamda dini hizmetlerin, etkin ve verimli bir şekilde yürütülebilmesi açısından Diyanet İşleri Başkanlığı'na her türlü destek sağlanmıştır. Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından, “toplumu din konusunda aydınlatma” görevini yerine getirmek amacıyla çocuklara, gençlere, aileye ve halka yönelik basılı ve görsel eserler hazırlanmıştır.

AK Parti'nin dini alandaki en önemli reformlarından birisi; öğretim elemanları, öğretmenler ile yükseköğretim ve ortaöğretim öğrencilerine başörtüsü serbestisi getirilmesi olmuştur (AK Parti 2015b: 62). 28 Şubat sürecinin kanayan yarası, demokrasi ve çağ dışı uygulama olan **başörtüsü yasağı**'nın kaldırılması, gerek insan hakları gerekse dini özgürlükler açısından son derece önemli bir adım olmuştur. 2013 yılında Demokratikleşme Paketi içerisinde yer alan kamuda başörtüsü yasağının kaldırılmasını içeren düzenlemenin hayata geçirilmesiyle birlikte uzun yıllar Türkiye'nin gündemini meşgul eden bir sorun tamamen sona ermiştir.

Yine 28 Şubat sürecinin haksız uygulamalarından birisi olan, özellikle İmam Hatip Liseleri mezunlarının üniversitelere girişini engellemek amacıyla oluşturulan **katsayı problemi**, AK Parti döneminde kaldırılmıştır (AK Parti, 2015b: 62). Hz. Muhammed (s.a.v)'in Hayatı, Kur'an-ı Kerim ve Temel Dini Bilgiler dersleri, isteğe bağlı seçmeli dersler olarak eğitim müfredatına AK Parti döneminde dâhil edilmiştir (AK Parti 2015b: 63). Alevi vatandaşların kimliklerini gizlemek zorunda kalmadığı AK Parti döneminde, gayrimüslim cemaat vakıflarının mallarının iadesi de sağlanmaya başlanmıştır (Davutoğlu, 2014: 21).

3.3.4. AK Parti'nin Devlet ve Otorite Anlayışı

Muhafazakâr ideoloji, devletin otoritesine saygı duyan bir ideolojidir. Devleti; “toplumun huzur ve barışını temin eden” canlı bir organizma olarak görmektedir. Ancak devlete duyulan saygı, şüpheyi de içerisinde barındırmaktadır. Bu bağlamda iktidarın sınırlı olmasını savunan muhafazakârlık devletin; toplum ve ailenin kutsallarına ve doğallığına zarar vermemesini arzular. Muhafazakârlıkta

herhangi bir sözleşmeden doğmamış olan “otorite”, aksine kurumların kültüründe olan bir kavramdır. Aile içerisinde ebeveynlerin, çocukları üzerinde kurdukları otorite bu duruma örnek olarak gösterilebilir. Liberaller topluma, maddi ve geniş özgürlükler tanımlarken; muhafazakârlar Allah’ın yarattığı toplumda, toplumsal yaşantının amacı olarak otoritenin sağlanmasını görmektedirler.

Bu noktada AK Parti’nin muhafazakârlık anlayışı; “siyasal otoriteyi, hukukî ve siyasî meşruluğun ötesinde bir meşruluk temeline oturtmakta ve siyasal iktidarın var olan toplumu tanıyarak, işlevlerini onun irade ve değerlerine uygun olarak yürütmesi gerektiği” (Erdoğan, 2003) üzerine kurulur. Bu anlayış toplumu tanıyan, toplumun talep ve beklentilerini bilen ve milli iradeyi esas alan bir anlayıştır.

Ayrıca, muhafazakârlığın temel argümanlarından olan sınırsız otorite anlayışından ziyade AK Parti, siyasal otoritenin sınırlandırılması düşüncesine sahiptir. 59. Hükümet Programı’nda Başbakan Erdoğan, siyasal otoritenin sınırlandırılmasıyla ilgili düşüncelerini şu şekilde paylaşmıştır (Erdoğan, 2003):

Bize göre, sınırlandırılmayan, keyfiliğe ve hukuksuzluğa olanak sağlayan, katılımı ve temsili önemsemeyen, bireysel ve kolektif hak ve özgürlükleri hiçe sayan totaliter ve otoriter anlayışlar, sivil ve demokratik siyasetin en büyük düşmanlarıdır. AK Parti iktidarı, her türlü dayatmacı, buyurgan, tek tipçi, toplum mühendisliğine dayanan yaklaşımları sağlıklı bir demokratik sistem için engel olarak görür. Muhafazakâr demokrat siyasî kimliğimizin genel tutumu, kanun hâkimiyeti yoluyla sınırlı devleti savunmak, doktriner ve dogmatik olandan hoşlanmamak olarak özetlenebilir.

İktidarın sınırlandırılması, AK Parti’ye göre hukuk devletinin bir gereği olup, yasal çerçeveye, siyasi iktidar ve kurumların sınırlandırılmasıdır. Erdoğan, yine 59. Hükümet Programı’nda siyasi iktidarı sınırlandırmanın çizgilerini şu şekilde belirtmektedir (Erdoğan, 2003):

Bu çerçevede hükümetin rolü, topluma tercihler empoze etme gücünü ele geçirmek olmayıp, barışı, anayasal düzeni ve adaleti korumakla sınırlıdır. Bize göre, hukuk devletinin gereği, siyasal iktidarı ve tüm kurumları yasal çerçeveye sınırlamaktır. Ayrıca, devletin ideolojik bir tercihle kendisini dogmatik bir alan

olarak tanımlaması, savunulmaması gereken bir durumdur. Aslı fonksiyonlarına çekilmiş, küçük ama dinamik ve etkili bir devlet, vatandaşını tanımlayan, biçimlendiren, ona tercihler dayatan değil, vatandaşın tanımladığı, denetlediği ve şekillendirdiği bir devlettir.

Ayrıca AK Parti, devlet yönetiminde “Anayasal Devlet” anlayışının egemen olmasını, devletin sahip olduğu güç ve yetkileri yalnızca anayasa çerçevesinde kullanması gerektiğine inanmaktadır (AK Parti, 2002c: 59). AK Parti, devletin bir asayiş devletine ya da otoriter devlete dönüşmesine karşıdır. Bununla birlikte AK Parti güvenlik kavramını; bir devletin en aslı ve vazgeçilmez işlevi olarak görmektedir (Erdoğan, 2003).

AK Parti; milli birlik ve beraberliği, ülkenin bölünmez bütünlüğünü, devletin bekasını ve üniter yapısını korumasını, en büyük öncelik olarak görmektedir. Ulusal güvenliğe, ülkenin bölünmez bütünlüğüne ve üniter devlet yapısına kastedecek her türlü oluşuma tavizsiz karşı çıkılacağı, 2007 seçim beyannamesinde belirtilmiştir (AK Parti, 2007: 32). Partinin mücadele alanlarını ise; toplumları ve devletleri tahrip eden yozlaşma, yolsuzluk, usulsüzlük, çıkarıcılık, iltimas, hukuk önünde ve fırsat açısından eşitsizlik, ırkçılık, partizanlık ve despotluk gibi olumsuzluklar (AK Parti, 2002c: 8) oluşturmaktadır.

Mevzuattaki yasakçı hükümler nedeniyle, 2002 yılındaki Kalkınma ve Demokratikleşme Paketi’nde, Türkiye’nin hukuk devletinden ziyade kanun devleti görüntüsü verdiği, "Devletin Hukuku" yerine "Hukuk Devleti" anlayışının esas olması gerektiği (AK Parti, 2002c: 21) vurgulanmıştır.

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası 2. maddesine göre, Türkiye Cumhuriyeti; demokratik, laik ve sosyal bir hukuk devletidir (Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, 1982). AK Parti, 2002 yılında iktidarı devraldığı günden bu zamana, Anayasa’nın bu temel ilkesine sadık kalmış ve politikalarını bu ekseninde şekillendirmiştir.

AK Parti, sürekli olağanüstü dönemlerle adı anılan, bağımsızlığı tartışılan ve Devlet’in yargıdaki otoriter eli olarak yorumlanan Devlet Güvenlik Mahkemeleri (DGM) ile ilgili olarak bir takım çalışmalar yapılacağına sinyalini 2002 yılında

vermiştir. AK Parti, 2002 seçim beyannamesinde, bu mahkemelerin kaldırılarak görev ve yetkilerinin, örgütlü suçlar ve terör konusunda ihtisaslaşmış ceza mahkemelerine devredileceğini (AK Parti, 2002b: 27) halka vadetmiştir. AK Parti 2004 yılında bu vaadini yerini getirmiş ve DGM'leri Türk hukuk sisteminden çıkarmıştır (Ak Parti, 2011: 25).

Yine 2002 yılı seçim beyannamesinde “Kamu yönetiminin denetlenmesinde ve insan haklarının korunmasında kamu denetçisi (ombudsman) yöntemi, hukuki alt yapısı oluşturularak, etkili bir şekilde kullanılacak ve yerel düzeyde de ombudsman uygulaması getirilecektir” (AK Parti, 2002b: 35) ifadelerine yer verilmiştir. Bu seçim vaadi doğrultusunda, 29 Haziran 2012 tarihinde, idarenin her türlü eylem ve işlemleri ile tutum ve davranışlarını; insan haklarına dayalı adalet anlayışı içinde, hukuka ve hakkaniyete uygunluk yönlerinden incelemek, araştırmak ve önerilerde bulunmak üzere Kamu Denetçiliği Kurumu kurulmuştur. Kurum, 29 Mart 2013 tarihi itibarıyla şikâyet başvurularını almaya başlamış (Kamu Denetçiliği Kurumu, 2016) olup, vatandaşa bir nevi hesap sorma hakkı tanımıştır.

AK Parti, kurulduğu günden bu zamana sürekli olarak ülkenin “Yeni Anayasa” ihtiyacını dile getiren bir siyasi partidir. 1982 Anayasası AK Parti'ye göre; vesayetçi, otoriter ve yasadışı bir anayasadır (Ak Parti, 2015a: 33). 1982 Anayasası, Türkiye'de zaman zaman siyasi sistemin kilitlenmesine sebep olmuştur. Özellikle, 2007 yılında AK Parti'nin Cumhurbaşkanı adayı Abdullah Gül'ün seçilmesini istemeyen çevrelerin, 1982 Anayasa'sını bir maşa olarak kullanıp, siyasi sistemi kilitlemeleri bu ülkenin acı bir gerçeğidir. Bu bağlamda, demokratikleşme anlamında 1982 Anayasa'sını tasfiye edebilmek amacıyla, Anayasa'da 13 yıl boyunca birçok değişiklik yapılmıştır. 2007 ve 2010 yıllarında gerçekleştirilen Anayasa Değişiklikleri referanduma götürülmüş ve halkın desteğini almayı başarmıştır.

“Devlet, millete hizmet için vardır” ilkesiyle hareket eden AK Parti (Ak Parti, 2007: 163), 2002 yılından bu zamana gerçekleştirilen tüm seçimlerden birinci parti olarak çıkmayı başarmıştır. Ancak bu başarıyı hazmedemeyen bazı iç ve dış aktörler, demokrasi dışı eylemlere soyunmuş, milletin AK Parti'ye verdiği iradeyi kabullenmekte direnmişlerdir. 27 Nisan 2007 tarihli e-muhtıra, 2008 yılında AK

Parti'yi kapatma teşebbüsü, 2013 yılında Taksim Gezi Park'ında başlayan eylemler, 17-25 Aralık 2013 tarihli "Paralel Devlet Yapılanması"nın darbe teşebbüsleri, birer "millet iradesi"ne ambargo koymaya yönelik girişimler olmuştur.

Bu darbe teşebbüslerine AK Parti; "Kimden kaynaklanırsa kaynaklansın, hangi niyetle olursa olsun, devlet otoritesinin parçalanmasına yönelik hiçbir faaliyete asla izin vermeyeceğiz. Milletimizin iradesini, egemenliğini ve geleceğini kimsenin tekeline terk etmeyeceğiz" diyerek (Davutoğlu, 2015b: 41) milli iradeye her zaman sahip çıkacağını beyan etmiştir.

Devlet otoritesinin güçlendirilmesine yönelik birçok yenilik AK Parti iktidarlarında hayata geçirilirken, sosyal ve hukuk devleti gereksinimleri de asla göz ardı edilmemiştir. Bu bağlamda yapılan yeniliklerden bazılarını şöyle sıralayabiliriz: 2002 yılında Olağanüstü Hal (OHAL)'in kaldırılması, 2006 yılında Başbakanlık İletişim Merkezi (BİMER)'nin açılması, 2008 yılında Genel Sağlık Sigortası'nın uygulamaya koyulması, 2008 tarihinde e-devlet hizmetinin başlatılması, 2010 yılında Kamu Güvenliği Müsteşarlığı'nın kurulması.

3.3.5. AK Parti'nin Toplum ve Ara Kurumlara Bakışı

Muhafazakârlık, toplumu doğal bir sürecin içerisinde yaşayan canlı bir organizma olarak görmektedir. Bu yüzden her türlü toplum mühendisliğine, örnekler üzerinden toplumun şekillendirilmesine karşı çıkmaktadır. Aydınlanma aklının insana atfettiği mükemmel özellikler karşısında, muhafazakârlara göre insan sınırlı bir varlıktır ve hiçbir zaman mükemmel olamayacaktır. Ancak insan; tarih, gelenek, din ve "ara kurumlar" sayesinde daha "güçlü" bir varlık olabilecektir.

AK Parti; toplum, aile, okul, mülkiyet, din ve ahlak gibi köklü kurumları, kendi doğal süreçleri içerisinde yenilenen canlı birer organizma olarak görmektedir. Bu yüzden toplum tarafından üretilen kurum ve kültüre, devletin müdahale etmesini doğru bulmamaktadır. AK Parti topluma müdahale edildiği takdirde, toplumda kargaşa ve huzursuzluk meydana geleceğini savunmaktadır. Bu yüzden AK Parti; maceraperest siyasetçilerin toplumsal gerçeklerin uzağında, ideolojik projelerle sivil-demokratik kazanımları tahrip etmeleri karşısında, kendisini bu değerleri koruyacak

bir teminat olarak görmektedir (AK Parti, 2002b: 12). Toplumsal alandaki çeşitlilik ve farklılıkları, doğal bir durum ve zenginlik olarak gören AK Parti, bu farklılıkların siyasi alanda temsilinin, katılımcı demokrasiye katkı sağlayacağına inanmaktadır (Erdoğan, 2003).

Toplum ve toplumsal değerlerin muhafaza edilmesi gerektiğini savunan AK Parti tarafından, Başbakan Erdoğan'ın açıkladığı 59. Hükümet Programı'nda birey ve toplumla ilgili şu ifadeler yer verilmiştir (Erdoğan, 2003):

Bizim muhafazakâr kimliğimizin temel felsefi ve siyasal kaygısı, bireyi koruyabilecek bir aile olan toplumsal organizmayı sağlıklı ve bir arada tutabilmektir. Bize göre bireysel özgürlüğün tam olarak tesis edilebilmesi, bireyi soyut, silik ve siyasal iktidar karşısında korumasız kılmaktan değil, onu toplumsal alan içinde sivil ve sosyal oluşumlarla teçhiz etmekten geçmektedir. Toplumun ve toplumsal değerlerin korunması temel olmalıdır.

62. Hükümet Programı'nda Başbakan Davutoğlu, Türkiye'deki demokrasi açığının ana sebebini; devleti yönetenlerin geçmişte kimlik dayatmaları ve toplum mühendisliğine soyunmaları olarak açıklamış, bu durumun Türk demokrasisini "ayıplı", devlet ve toplum ilişkilerini ise "sorunlu" bir hale getirdiğini belirtmiştir. Bu bağlamda, AK Parti hükümetlerinin hiçbir zaman topluma kimlik dayatmadığını; aksine vesayetçi ve diktacı kesimlerle sonuna kadar mücadele edildiğini vurgulamıştır (Davutoğlu, 2014: 20).

Her türlü kimlik dayatmaya, toplumsal değerlere müdahale etmeye ve toplum mühendisliğine karşı olan AK Parti, toplumsal değerlerin ve köklü kurumların gelecek nesillere aktarılması açısından sivil toplum kuruluşlarını önemsemektedir.

AK Parti; temsili demokrasinin çoğulcu, katılımcı ve yarışmacı niteliklerinin hayata geçirilmesinde ve verimli, kaliteli ve denetimli bir kamu yönetiminin kurulmasında ve sürdürülmesinde, sivil toplum kuruluşlarının önemine ve vazgeçilmezliğine inanmaktadır (AK Parti, 2002a: 22). AK Parti'nin 2002 yılı parti tüzüğünde bu ifadelerle sivil toplum kuruluşlarına bir rol biçmesi, Türkiye'de kamu yönetimi ve demokrasinin gelişimi açısından STK'lara yüklenen önemli bir misyon

olarak değerlendirilebilir. Yine 2003 yılında Başbakan Erdoğan tarafından açıklanan 59. Hükümet Programı'nda da, benzer ifadelerle demokrasi ve STK'lar ilişkisine şu ifadelerle yer verilmiştir (Erdoğan, 2003):

Bize göre, katılımcı demokrasiden yoksun siyasal davranışlar, devletin sahip olduğu denetim gücüyle ara kurumlarda geniş tahribat meydana getirmiş ve özgürlüğü büyük ölçüde kullanılamaz hale getirmiştir. Bize göre, demokratik bir toplumda sivil toplum örgütleri büyük önem taşırlar. Sivil ve özgürlükçü bir ortamın oluşabilmesi ve bireyin devlet karşısında korunabilmesi buna bağlıdır. AK Parti iktidarı, sivil siyaseti önemsemekte, siyasette sivil toplumun etkisine inanmaktadır.

Diğer yandan 2002 yılında açıklanan Demokratikleşme ve Kalkınma Programı'nda, temel hak ve özgürlüklerle ilgili olarak ortaya konan hedeflerin gerçekleştirilmesinde sivil toplum kuruluşlarına önem atfedilmiş, insan hakları alanında faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşlarının görüş ve önerilerinin dikkate alınacağı ve devlet organları ile bu kuruluşlar arasında sıkı bir işbirliği tesis edileceği belirtilmiştir (AK Parti, 2002c: 14). Bu bağlamda AK Parti'nin hazırlayacağı yasa ve kanun tekliflerinin, STK'ların görüşlerinin alınarak hazırlanacağı ifade edilmiştir (AK Parti, 2002c: 22). Günümüzde hazırlanan kanun ve yönetmeliklerde, ilgili kamu kurumları aracılığıyla TOBB, TÜSİAD, MÜSİAD, TİM, TİSK, TESK ve diğer ara kurumların görüş ve önerilerinin alındığı, STK'ların görüşleri ekseninde bu kanun ve yönetmeliklerin şekillendiği bilinmektedir.

Türkiye'de AK Parti hükümetleri boyunca, STK'lara yönelik önemli reformlar hayata geçirilmiştir. Gerek Türkiye'nin AB sürecinde önemli mesafeler kat etmesi, gerekse Türkiye'de katılımcı demokrasi modelinin giderek rayına oturması, bu durumun sebebini oluşturmaktadır. Bu bağlamda AK Parti iktidarı döneminde toplum ve ara kurumlara yönelik yapılan bazı yenilikleri incelemek, bu çalışmaya katkı sağlayacaktır.

İlk olarak AK Parti döneminde STK'lara yönelik önemli idari ve yasal düzenlemeler yapılarak, STK'ların örgütlenme hak ve özgürlüklerine daha fazla imkân sağlayan bir ortam oluşturulmuştur. Dernek ve vakıfları ilgilendiren mevzuat iyileştirilerek, kamu kesimi ile STK'lar arasındaki işbirliğinin gelişmesine ve etkinliğinin artırılmasına yönelik adımlar atılmıştır (AK Parti, 2015a: 23).

2006 yılında ise “Kent Konseyi Yönetmeliği” çıkarılmış ve STK'ların yerel yönetimlere katılımları sağlanmıştır (Resmi Gazete, 08.10.2006). Bu uygulama, Türkiye’de uzun yıllardır problem olan yönetim eksikliğinin giderilmesi açısından son derece önem arz etmektedir.

AB-Türkiye Sivil Toplum Diyaloğu Programları başlatılmış, sivil toplumun gelişmesine ve sivil toplum kuruluşlarının yerel düzeyde daha fazla tanınmasına katkı sağlanmıştır (AK Parti, 2015a: 24). Böylelikle Türkiye’de tüm vakıflar, dernekler, Oda ve Borsalar için hem bir kaynak oluşturulmuş hem de kültürel ve sosyal kalkınmalarına destek olunmuştur.

STK'lara, kamu yararı ve vergi muafiyeti çerçevesinde vergisel ayrıcalıklar tanınmış ve kamu kaynağı aktarılması sağlanmıştır. Kamu-STK işbirliklerinin kurulmasının önünü açılmıştır. Bu kapsamda, Cazibe Merkezlerini Destekleme Programı, Sosyal Destek Programı (SODES), Kalkınma Ajansları ve çeşitli Bakanlıklarca yürütülen hibe programlarıyla STK'lara kaynak oluşturulmuş ve ortak projeler gerçekleştirilmiştir (AK Parti, 2015a: 24).

Öte yandan sivil toplum kuruluşlarınca Gazze’ye insani yardım götürmek amacıyla yola çıkan konvoy, 31 Mayıs 2010 tarihinde, İsrail güvenlik güçleri tarafından saldırıya uğramış “Mavi Marmara” isimli gemide 1’i ABD vatandaşı, 10 Türk hayatını kaybetmiştir. Bu olay gergin olan Türkiye-İsrail ilişkilerini daha da kötüleştirmiş ve adeta kopma noktasına getirmiştir. 2011 yılı Hükümet Programında konuyla ilgili Başbakan Erdoğan şu ifadeleri paylaşmıştır: (Erdoğan, 2011).

Sivil toplum kuruluşları tarafından Gazze'ye insani yardım amacıyla gönderilen sivil konvoyla yapılan saldırının ilgili uluslararası platformlarda takipçisi olacağız. İsrail, uluslararası hukuka ve her türlü insani değerlere aykırı bu

yasadışı eylemden dolayı resmen özür dilemedikçe, Gazze'ye yönelik ambargoyu kaldırmadıkça ve bu menfur olayda hayatlarını kaybeden vatandaşlarımızın yakınlarına tazminat ödemedikçe, iki ülke arasında ilişkilerin normalleşmesi düşünülemez.

22 Mart 2013 tarihinde, İsrail Başbakanı Benjamin Netanyahu, Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan'ı telefonla arayarak, Mavi Marmara olayında hayatını kaybeden Türk aktivistler dolayısıyla resmi özür dilemiştir (Keinon, 2013). Türkiye-İsrail ilişkilerinin normalleşebilmesi için Türkiye'nin şart koştuğu mağdurların ailelerine tazminat ödenmesi de İsrail tarafından kabul edilmiştir (HaberTürk, 2013). Böylelikle Türkiye Cumhuriyeti adına özrü, Recep Tayyip Erdoğan kabul etmiş (Heller, 2013) ve Türkiye-İsrail ilişkilerinde normalleşme süreci başlamıştır. Mavi Marmara olayının ardından İsrail'in resmi olarak özür dilemesi, Türk dış politikası adına oldukça önemli bir başarı olarak değerlendirilmektedir. Bu olay dönemin Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan ve Dışişleri Bakanı Prof. Dr. Ahmet Davutoğlu'nun, dış politikada elde ettikleri büyük bir zafer olarak telakki edilmiştir.

3.3.6. AK Parti'nin Mülkiyet ve Ekonomi Anlayışı

Muhafazakârlığın üzerinde önemle durduğu kavramlardan birisi de mülkiyettir. Muhafazakârlık, özel mülkiyetin yaygınlaşmasını toplum için önemli görür ve özel mülkiyet yaygınlaştıkça toplumun daha "istikrarlı" ve "üretken" bir yapıya bürüneceğine inanır. Muhafazakâr düşünce yapısına sahip olanlara göre mülkiyet; insanların sorumluluk bilincinin artmasına ve insanların yaptığı işin süreklilik arz ettiğini görmesine katkı sağlamaktadır. İnsanların kendine ait bir şeylere sahip olması ve mülkiyetini kendinden sonraki kuşaklara bırakabilmesi, çok büyük kazanımlardır. Diğer yandan muhafazakârlığın mülkiyete bakış açısı onu, liberalizm ve komünizmden önemli ölçüde ayırmaktadır. Komünizmin özel mülkiyeti yok sayması ve liberalizmin de mülkiyeti bireysel tatmin amaçlı kullanılan bir hak olarak görmesi, bu farklılığın temelini oluşturmaktadır.

Muhafazakârlığın temel kavramlarından olan aile, toplum, din ve gelenek gibi “mülkiyet” de kendisini yenileyerek ve geliştirerek ilerleyen canlı bir organizmadır. Bu bağlamda özel mülkiyetin yaygınlaşması ve korunması gerektiğini savunan AK Parti, ilk olarak 2002 tarihli seçim beyannamesinde mülkiyet haklarının garanti altına alınacağını vurgulamıştır (AK Parti, 2002b: 58). Ayrıca yine aynı seçim beyannamesinde, mülkiyete dayalı olarak uygulanagelen “Doğrudan Gelir Desteği” sistemindeki aksaklıkların giderileceğine dair (AK Parti, 2002b: 70) seçmene söz verilmiştir.

Ülkemizin kanayan yarası olan gecekondulaşma ve çarpık kentleşme, AK Parti’nin hükümetleri boyunca yakından ilgilendiği sorunlar arasında yer almıştır. Garanti altına alınmış mülkiyet haklarını her defasında vurgulayan AK Parti, mülkiyet sorununu çözecek düzenlemelere de gerek parti programlarında gerekse seçim beyannamelerinde sürekli yer vermiş ve bu konuyla ilgili olarak çözüm odaklı faaliyetlerde bulunacaklarının vaadini vermekten hiçbir zaman çekinmemiştir. Nitekim, 2011 seçim beyannamesinde de bu konuyla ilgili, gecekondular bölgelelerinde ikamet eden vatandaşların kentsel dönüşüm programı neticesinde, mülkiyeti kendilerine ait güvenli, huzurlu ve sağlıklı yaşam alanlarına kavuşacaklarının müjdesi verilmiştir (AK Parti, 2011: 235).

Mülkiyetin yaygınlaştırılması kadar, mülkiyetin korunması yani “muhafaza edilmesi” de muhafazakârlığın temel yaklaşımlarındandır. Bu bağlamda mülkiyetin güvenliği doğrultusunda, özgürlük ve güvenlik arasındaki hassas dengeyi gözeterek insan haklarını ve evrensel değerleri esas alan bir asayiş ve güvenlik ortamı sağlamak, AK Parti’nin temel amaçlarından birisi olmuştur (Erdoğan, 2011).

AK Parti döneminde Toplu Konut İdaresi (TOKİ) vasıtasıyla, düşük ve orta gelirli vatandaşların özel mülkiyet sahibi olmaları, partiyi en başarılı olduğu alanlardan birisi konumuna taşımıştır. AK Parti iktidarları döneminde, Türkiye’nin 81 ilinde 650 bin konut inşa eden TOKİ, 531 bin konutun ise teslimatını gerçekleştirmiştir (AK İcraatlar 2, 2016). TOKİ’nin 2023 hedefleri arasında, toplamda 1 milyon konut inşa etme hedefi yer almaktadır.

Özel mülkiyeti destekleyen ve koruyan muhafazakârlık, devletçi ekonomi politikalarından ziyade serbest ekonomi modelini desteklemektedir. Her ne kadar muhafazakârlığın bu yaklaşımı, serbest piyasa ekonomisini benimseyen liberalizmle ortak olsa da iki ideoloji de keskin bir şekilde birbirinden ayrılmaktadır. Devletin ekonomiye zorunlu olmadıkça müdahale etmesini benimsemeyen muhafazakârlık, liberal düşüncenin bireyci ve maddeci yaklaşımlarını tasvip etmemektedir.

AK Parti, devletin ekonomideki temel rolünü; serbest piyasalarda serbest rekabet koşullarını sağlamak ve teşebbüs gücünün önündeki engelleri kaldırmak olarak belirlemiş ve hükümetin en önemli hedefini de devlete olan güveni yeniden inşa etmek olarak belirtmiştir (Gül, 2002). Kendisini, serbest piyasa ekonomisi ve dünya sistemiyle bütünleşen ve rekabetçi bir iktisadi anlayışı benimseyen bir parti olarak tanımlayan AK Parti, 2002 yılındaki tüzüğünde ekonomiye dair şu ifadelere yer vermiştir (AK Parti, 2002a: 21):

AK Parti; ekonomik gelişmenin kaynağı ve hedefi olarak insanı esas kabul eder. Piyasa ekonomisinin, tüm kurum ve kurallarıyla tesisini amaçlar. Devletin ekonomi içindeki rolünü, düzenleyici ve gözetici fonksiyonları ile tanımlar. Gelir dağılımındaki dengesizliği ve işsizliği, ülkemizin en önemli sosyoekonomik sorunu olarak görür. Küreselleşmenin meydana getirdiği fırsatlardan yararlanmak ve beraberinde getirdiği olumsuzluklardan korunmak amacıyla gereken yapısal dönüşümlerin gerçekleştirilmesini savunur.

AK Parti'ye göre kalkınma; devletin tek yanlı iradesini yansıtan bir toplum mühendisliği olmayıp, toplumun çoğulcu yapısına saygılı demokratik bir arayıştır. Bu bağlamda demokratikleşme ve kalkınma, birbirinin alternatifi olmaktan ziyade aynı anda yürümesi gereken ve birbirlerini destekleyen süreçlerdir. AK Parti, yapılan her yenilikte ve yürütülen her politikada, yönetişimci bir anlayış çerçevesinde devlet-toplum diyaloguna önem vermiştir. Devlet, piyasa ve toplumu birbirini tamamlayan kavramlar olarak gören AK Parti, bunların oluşturacağı sinerji ile sürdürülebilir ve hızlı kalkınma sağlanabileceğini savunmaktadır (AK Parti, 2002b: 22).

Türkiye’de birçok kesime göre AK Parti’nin en başarılı olduğu alanların başında, “ekonomi” gelmektedir. AK Parti döneminde yapılan düzenleme ve denetimlerle birlikte, serbest piyasa sisteminin işleyişindeki aksaklıklar giderilmiş, verimlilik artmış ve sistemin kötüye kullanımı engellenmiştir. Uygulanan şeffaf ekonomi politikaları, halka ve piyasalara güven getirmiştir. AK Parti’nin ekonomideki başarısı, 13 yılı aşkın süredir kendisini tek başına iktidara taşıyan en önemli argüman olarak değerlendirilebilir.

SONUÇ

Oldukça zengin bir felsefeye sahip olan muhafazakârlık, kökeni Fransız Devrimi'ne dayanan siyasi bir ideolojidir. Aynı zamanda, Fransız İhtilali'nin yıkıcı sonuçlarına verilen tepkiler sonucunda, reaksiyoner bir siyasi ideoloji olma özelliği taşımaktadır. Ancak muhafazakârlığı yalnızca Fransız Devrimi'ne indirgemek, tarihe yapılacak olan bir haksızlıktır. Aristo'nun ılımlı politik yaklaşımlar sergilemesi ve aşırılığa karşı oluşu, günümüz muhafazakâr düşünce sistemi açısından son derece önemli bir örnektir. Yine, Platon'un *Euthyphron* adlı eserinde Antik Yunan'daki muhafazakâr düşünce ya da muhafazakâr kimlik izlerine rastlamak mümkündür. O halde muhafazakârlık, eski çağlardan beri var olan ancak Fransız Devrimi ile birlikte olgunlaşan siyasi bir ideolojidir. Edmund Burke'ün *Reflections on the Revolution in France* (Fransa'daki Devrim Üzerine Düşünceler) adlı eseri, Fransız Devrimi'ne yönelik, en sert eleştiri olma niteliği taşımaktadır. Burke, Fransız Devrimi'nin jakoben uygulamalarını çok sert bir dille eleştirirken, devrimin insanlık tarihini felakete sürükleyeceğini vurgulamıştır. Burke, modern muhafazakâr ideolojinin kurucusu olarak kabul edilmektedir.

Genel itibarıyla muhafazakârlık; “dindar” kavramının yerine tercih edilen bir kavram olma özelliği taşımaktadır. Ancak muhafazakârlığı yalnızca dindar kavramıyla ilişkilendirmek, ya da yalnızca bir tavır, tutum, duruş ve mizaç gibi unsurlar olarak görmek, liberalizm ve sosyalizmle birlikte batıdaki temel siyasi ideolojilerden birisi olan muhafazakârlığı göz ardı etmek olacaktır. Muhafazakârlık, liberalizm ve sosyalizmle birlikte, batıdaki üç temel siyasi ideolojiden bir tanesidir. Gerek liberalizm gerekse muhafazakârlık Batı'da gelişmiş fikir akımlarıdır ve yaşam biçiminden ziyade, birer siyasi ideolojiye karşılık gelmektedirler.

Öte yandan muhafazakârlığın yalnızca dindar kişilere atfedilmesi düşüncenin sınırlandırılmasından başka bir işe yaramayacaktır. Çünkü muhafazakâr bir kimse Allah'a inanmayabilir ya da ekonomide liberal düşünceye sahip birisi; aile, gelenek, tarih, mülkiyet gibi unsurlara bir muhafazakâr kadar sıkıca bağlılık gösterebilir.

Muhafazakâr siyasi ideolojiyle ilgili olarak insanların kavramı net olarak tanımadıkları bir gerçektir. Muhafazakârların askeri vesayet, darbe, geleneğin yok edilmesi, laik devlet anlayışının bireyin dini özgürlüğünü kısıtlaması gibi konularda reaksiyoner bir duruş sergiledikleri bilinmektedir. Ancak, muhafazakârların neyin yanında yer aldıkları bu kadar net ifade edilememektedir. Bu noktada muhafazakârlığın yaptığı gelenek savunusu, otoriteye yani devlete biçtiği rol, sınırlandırılmış özgürlükleri savunması, bireysel mülkiyeti desteklemesi, toplumu bir arada tutan dinamikler olarak gelenek ve ailenin korunmasına önem vermesi, muhafazakârlığın çerçevesini belirlemektedir.

17. yüzyılın sonlarından itibaren insanlık tarihinde büyük değişimler ve kırılmalar meydana gelmiştir. Ortaçağ düzen ve değerleri, bu köklü değişikliklerin etkisinde kalmış krallıklar, kilise ve halk ciddi değişimlerle karşı karşıya kalmıştır. Aklın referans alındığı bu yeni düzende, Allah kavramı eleştirilmeye başlanmış, iktidarın kime ait olduğu tartışmalarının gölgesinde demokrasi; kendisini monarşi ve kilise ile ciddi bir savaşın içerisinde bulmuştur. Toplumsal hayatta meydana gelen değişiklikler; yaşam standartlarını ve tarzlarını değiştirmiş ve geleneksel toplumsal yapı gün geçtikçe farklılaşmaya ve özünden uzaklaşmaya başlamıştır. Değişimin taşıyıcı rolünü ise; burjuvazi, aydınlanma düşünürleri ve devrimin taraftarları üstlenmiştir. Bu süreçte güçlenen burjuvazi, kendisi için bir tehdit unsuru olarak gördüğü kilise ve aristokrasinin düşünsel ve dinsel engellerini aşmaya çalışarak her alanda bilimsel ve rasyonel temeller üzerine bireysel özgürlükleri genişletme çabasına girmiştir.

Mutlak monarşi döneminde ekonomik gücü elinde bulunduran burjuvazinin; siyasal iktidarı ele geçirecek yeni bir devlet meydana getirme çabası, öncelikle burjuva destekli aydınlanma düşünürleri tarafından teorik bir zemine oturtulmuştur. Aydınlanma Düşüncesinin teorikten pratiğe geçirilmiş hali ise Fransız Devrimi'dir. Fransız Devrimi aristokrasinin, burjuvazi karşısında siyasal iktidarını kaybetmesi olarak değerlendirilebilir. Ancak burjuvazinin önem kazanması, tüm ülkelerde aristokrasinin tamamen güç kaybettiği anlamına gelmemektedir. İngiltere'de burjuvazi ve aristokrasinin birbirlerini yok etmekten ziyade bir uzlaş

sergilediklerinden söz edilebilir. Avrupa tarihinde burjuvazi ile aristokrasi arasında yaşanan uzlaşma ya da çatışmalar siyasal ideolojileri de etkilemiştir. Daha çok aristokrat sınıfın fikirlerinin tezahür ettiği muhafazakârlık ile burjuvazinin fikirlerini yansıtan liberalizm de bu uzlaşma ve çatışmalardan birer ürünüdür.

Tarih, gelenek, süreklilik yani istikrar ve toplumsal kurumların muhafazası vurgularıyla diğer siyasal düşünce akımlarından ayrılan muhafazakârlık, Burke öncülüğünde tam da bu vurgulardan hareketle kral, aristokrasi, kilise ve burjuvazi işbirliği içerisinde, İngiliz toplumsal düzen anlayışını muhafaza etmeyi hedeflemiştir. Bugün bile bakıldığında İngiltere'nin en eski demokrasi geleneğini temsil ediyor olması, bununla birlikte siyasal sisteminde Taht, Kabine ve Parlamento üçlemesine birlikte yer vermesi muhafazakârların hedeflenenini gerçekleştirdikleri şeklinde yorumlanabilir. Muhafazakârlık ve liberalizm, “yeni sağ söylem” içerisinde özellikle II. Dünya Savaşı'ndan sonra bir birliktelik sergilemiştir. Yeni sağ söylemi, muhafazakârlık ve liberalizmin birbirine eklenmesi şeklinde tanımlanırsa; o halde İngiltere'nin bu eklenmeyi daha önceleri gerçekleştirdiği görülmektedir.

Tıpkı Fransız Devrimi sonrasında olduğu gibi, bugün de muhafazakârlık ve yeni sağ, Avrupa ve Amerika'da yükselişine devam etmektedir. Muhafazakârlık ve liberalizmin geçmişten gelen sıkı bağları, bugün daha iç içe geçmiş bir hal almıştır. Hatta günümüzde bu durum o kadar ileri boyutlara ulaşmıştır ki artık kişilerin siyasi kimliklerini “liberal muhafazakâr” ve “muhafazakâr liberal” olarak tanımladıkları da görülmektedir. İdeolojiler çağının sona ermeyeceği düşünülecek olursak, liberalizm ve muhafazakârlık arasındaki bu ilişkinin güçlenerek artması beklenmektedir.

Türkiye'de muhafazakârlık ise muhakkak daha geçmiş dönemlere götürülebilir ancak; genel itibarıyla modernleşme olgusu ekseninde Tanzimat Dönemi ile muhafazakârlığı başlatmak son derece rasyonel olacaktır. Gerek Tanzimat Dönemi'nin Türk siyasi tarihi içerisindeki “biricik” oluşu, gerek bu dönemin Osmanlı Devleti'nden Türkiye Cumhuriyeti Devleti'ne geçişte etkilerinin olması, bu tavrı destekleyecektir. Tepkici ve kültürel muhafazakâr yaklaşımların görüldüğü bu dönem, ağırlıklı olarak İslamcılık düşüncesinde anlam bulmaktadır.

Cumhuriyet'in ilanıyla birlikte başlayan radikal değişim ve dönüşüm süreci, muhafazakâr tepkileri de ortaya çıkarmıştır. Muhafazakârlar açısından oldukça sıkıntı olan bu dönem, sürekli bir tedirginliği de beraberinde getirmiştir. Kemalist Devrim, tıpkı Fransız Devrimi'nde olduğu gibi köklü kurumları yok etmeye çalışmış, toplum ve din arasındaki bağı koparma mücadelesi sergilemiştir. Fransız Devrimi'nin sembol kavramı giyotin, Yeni Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nde "darağacı" ve "İstiklal Mahkemeleri" olarak sembolleşmiştir. Doğal olarak böyle bir dönemde muhafazakâr düşünürler ve aydınlar, düşüncelerini çok net ve sert bir şekilde ifade edememişlerdir.

Tek Parti döneminde uygulanan toplum mühendisliği, 1071 yılından beri bu topraklarda hiçbir zaman görülmemiş bir "trajedi"dir. Özellikle, İslam'ın sancaktarlığını yapmış bir gelenekten gelen Anadolu halkının sindirilmeye çalışılması, devlete küskünlüğü de beraberinde getirmiştir. Türkiye, uzun yıllar boyunca sözde "elit" bir kesim tarafından yönetilmiş, halkın fikir ve düşünceleri önemsenmemiştir. Muhafazakâr düşünürlerin bu dönemde fikirlerini daha açık ifade edebilmek amacıyla ya gönüllü olarak yurtdışına gittiklerini ya da zorla sürgün edildiklerini söyleyebiliriz. O dönem Türkiye'den ayrılmayan düşünürler ise fikirlerini topluma bir türlü yansıtamamışlar, çekingen ve örtülü tavırlar sergilemişlerdir.

Demokrat Parti'nin kuruluşuyla birlikte Türkiye'de "öz"e dönüş başlamıştır. Muhafazakârlar yıllarca küs kaldıkları devletle kucaklaşmış ve artık kendilerini daha net ifade edecekleri bir siyasi alanla tanışmışlardır. Geleneksel değerlerin itibarının iade edilmesine yönelik çalışmalar hızlanmış, dini alanda yapılan reformlar Anadolu insanını ziyadesiyle memnun etmiştir. Ancak Türk siyasi hayatında ne zaman bir istikrar söz konusu olsa, anında "irtica" ve "yolsuzluk" gibi söylemler dile getirilmiş, bunun sonucunda da askeri darbeler ortaya çıkmıştır. Türkiye, demokrasi serüveninde Adnan Menderes, Fatin Rüştü Zorlu ve Hasan Polatkan gibi nice devlet ve siyaset adamlarını feda etmiştir. DP'nin başına gelen bu akıbet, sonrasında Türkiye'de muhafazakâr kimlikle örtüşen diğer partilerin de başına gelmiştir.

DP'nin siyasi sistemden uzaklaştırılmak istenmesi, Adalet Partisi'ni Türk siyasi hayatına kazandırmış, muhafazakâr eğilimler daha sonra Anavatan Partisi döneminde de devam etmiştir. Son olarak, özellikle Siyasal İslam'la özdeşleşen Milli Görüş hareketinin siyasi uzantılarının da irticai söylemlerle frenlenmesi, Türkiye'de yeni siyasi oluşumlara ihtiyaç duyulduğunu ortaya çıkarmıştır.

Adalet ve Kalkınma Partisi (AK Parti), Türkiye'de ekonomik istikrarın olmadığı ve toplumsal buhranın yaşandığı bir dönemde kurulmuştur. Kuruluşunda partinin “Siyasal İslam”dan uzak durması ve kadrolarında geniş ve farklı perspektiften siyasileri barındırması AK Parti'yi farklı kılmıştır. AK Parti siyasi kimliğini tanımlarken aceleci davranmadan, “muhafazakâr demokrat” kimliğinin oturmasını zamana bırakmıştır. Ancak bu süreçteki söylem ve politikalarında, muhafazakâr eğilimlerini sürekli devam ettirmiştir.

Bugünkü Türkiye'de AK Parti'nin muhafazakâr demokrat kimliği, Türk halkında bir karşılığa sahiptir. Ülkeyi istikrarlı bir şekilde 13 yıldan fazla bir süredir tek başına yöneten AK Parti; tarih, gelenek, aile, din vb. politikalarında muhafazakâr parti özelliği taşımaktadır. Toplum mühendisliğine karşı çıkıp toplumsal değerleri muhafaza etmesi, değişime karşı olmayıp tedrici bir değişimi savunması, toplumsal çatışmadan kaçınıp toplumsal uzlaşmayı benimsemesi, aile kurumunu güçlendirmesi, devlet otoritesini en üst mekanizma olarak görüp sınırsız iktidara karşı çıkması, toplumsal refahın artması için özel mülkiyeti desteklemesi ve güvence altında alması, dini kurum ve değerleri yüceltmesi ve din ve toplum arasındaki bağları politikalarıyla güçlendirmesi; AK Parti'yi muhafazakâr bir parti yapmaktadır.

Ancak muhafazakârlığın gelecek perspektifte AK Parti'ye nasıl kazanımlar sağlayacağı, merak edilen bir konudur. Muhafazakârlığın “muğlak yapısını” üzerinden atamaması, gerek “Siyaset Bilimi” açısından konumunda belirsizlik oluşturmakta, gerekse AK Parti'nin değişen toplumsal tabanındaki beklenti ve talepleri karşılayıp karşılayamayacağı yönündeki sorunları ortaya çıkarmaktadır.

Örneğin “aristokratların ideolojisi” olan muhafazakârlığın, AK Parti’deki karşılığı ele alınacak olursa; “toprak” ve “soyluluk” gibi kavramların AK Parti’de baskın bir şekilde işlenmiş olması gerekmektedir. Ancak bu kavramların günümüzde, AK Parti’den ziyade CHP tarafından benimsendiği görülmektedir. Öte yandan “burjuvazinin ideolojisi” olan liberalizmin ise, daha çok “sanayileşme” ve “ekonomik kalkınma” gibi kavramlarla ilişkili olduğu bilinmektedir. Türkiye’de bu değerlere baskın olarak sahip çıkan siyasi partinin ise; AK Parti olduğu görülmektedir. Liberalizm ve muhafazakârlığın bu denli iç içe geçmiş yapısı, muhafazakârlığın muğlak yapısından kurtulamamasına neden olmaktadır. Bu sebeplerden dolayı AK Parti için, “gelenekçi-liberal” değerleri savunan bir siyasi parti olduğu ifadesi de kullanılabilir.

Yıllarca “Kemalist devletin toplum mühendisliğinden” en çok çeken grubu oluşturan Müslümanlar için AK Parti’nin iktidara gelmesi, o günlerin geride kalması açısından bir umut olmuştur. Milli Görüş hareketinden ayrılarak kurulan AK Parti, ortaya attığı “muhafazakâr-demokrat” kimliğiyle “Siyasal İslam” partisi olmadığını, topluma deklare etmiştir. Ancak kimilerine göre AK Parti, İslamcı siyaset anlayışını asla terk etmemiştir. Aksine İslamcı anlayışını, muhafazakâr demokrat kimlik adı altında inşa etmeye devam etmiştir. Yani muhafazakâr kimliğini, siyasal İslam’a alan oluşturabilmek açısından bir “araç” olarak, ya da İslamcıları demokratik sistem içerisine mobilize etmek amacıyla kullanmak istemiştir. Böylelikle Türkiye’deki sistem içerisinde “Siyasal İslam”ı AK Parti, kabul edilebilir ve makul bir aktör haline dönüştürmeyi arzulamıştır.

AK Parti’nin her türlü vesayetle mücadele ederek demokratik kazanımlar elde etmesi, siyasi misyonunun bir sonucudur. Özellikle son yıllarda siyasi kimlik söylemine başvurmayan AK Parti, ilk günden beri siyasi misyonundan vazgeçmez bir tavır sergilemiştir. Toplumla arasında bağ kurarken, siyasi kimlikten ziyade siyasi misyonlarını devreye sokmuştur. Kimlik ihtiyacının hissedildiği dönemlerde de, siyasi misyonlarını ön plana çıkararak “siyasi kimlik” ve “siyasi misyon” arasında bir ikameci yaklaşım gerçekleştirmiştir. Bu durum hem kendi tabanına bir sorumluluk yüklemiş, hem de etki edebileceği siyasi alanın daralmasına fırsat vermemiştir.

Türkiye’de insanların büyük çoğunluğunun, yaşam şekilleri ve anlayışları açısından “muhafazakâr” olduğu bir gerçektir. Kurulduğu günden bu zamana AK Parti’ye büyük kazanımlar sağlayan “muhafazakârlık”, gelecek açısından bu güven ve garantiyi bir türlü oluşturamamaktadır. 7 Haziran 2015 tarihinde gerçekleştirilen milletvekili genel seçimleri, AK Parti açısından muhafazakâr kimliğin risklerini ortaya koymuştur. Çünkü kuruluş döneminde içi tamamen doldurulmadan, muğlak bir halde, sistematize edilmeden ve ileride içerisinin doldurulması amaçlanarak sahaya sürülen muhafazakâr-demokrat kimlik, bugün siyasi ve toplumsal şartlardan dolayı AK Parti’yi yeni bir kimlik arayışına itmektedir.

Bu bağlamda AK Parti’nin “Muhafazakâr-İslami” ekseninde yeni bir kimliğe ihtiyacı vardır. Oluşturulacak yeni kimlik Türkiye’deki çoğu stratejik grupları kapsayabilmeli, muhalefet partileri karşısında AK Parti’nin konumunu net olarak ortaya koymalı ve özellikle kendisini desteklemeyen insanların, AK Parti kimliğini algılamadaki sorunlarını ortadan kaldırmalıdır. Son olarak AK Parti’nin Ahmet Davutoğlu ile birlikte siyasi kimliğini yenileme ve kurumsallaşmasını gerçekleştirilebileceğine dair beklentiler oldukça yüksektir. Bu siyasi kimlik belki de Ortadoğu coğrafyasına, İslam ülkelerine, Afrika’ya ve Doğu toplumlarına yeni bir umut olabilecektir.

KAYNAKÇA

- ADALET VE KALKINMA PARTİSİ (AK Parti) (2002a). *AK Parti Tüzüğü*. Ankara: AK Parti Yayınları.
- ADALET VE KALKINMA PARTİSİ (AK Parti) (2002b). *3 Kasım 2002 Genel Seçimleri Seçim Beyannamesi*. Ankara: AK Parti Yayınları.
- ADALET VE KALKINMA PARTİSİ (AK Parti) (2002c). *Kalkınma ve Demokratikleşme Programı*. Ankara: AK Parti Yayınları.
- ADALET VE KALKINMA PARTİSİ (AK Parti) (2007). *2007 Genel Seçimleri Seçim Beyannamesi*. Ankara: AK Parti Yayınları.
- ADALET VE KALKINMA PARTİSİ (AK Parti) (2011). *2011 Genel Seçimleri Seçim Beyannamesi*. Ankara: AK Parti Yayınları.
- ADALET VE KALKINMA PARTİSİ (AK Parti). (2012). *2023 Siyasi Vizyon; Siyaset, Toplum, Dünya*. Ankara: AK Parti Yayınları.
- ADALET VE KALKINMA PARTİSİ (AK Parti) (2015a). *7 Haziran 2015 Genel Seçimleri Seçim Beyannamesi*. Ankara: AK Parti Yayınları.
- ADALET VE KALKINMA PARTİSİ (AK Parti) (2015b). *1 Kasım 2015 Genel Seçimleri Seçim Beyannamesi*. Ankara: AK Parti Yayınları.
- AİLE VE SOSYAL POLİTİKALAR BAKANLIĞI. www.aile.gov.tr, Erişim Tarihi: 31.01.2016
- AKARÇAY, Erhan (2008). *Bir Muhafazakârlaştırma Projesi Olarak Türk İslam Sentezi*, Yüksek Lisans Tezi, ANADOLU ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.
- AKDOĞAN, Yalçın (2003). *Muhafazakâr Demokrasi*, Ankara: AK Parti Yayınları.
- AKDOĞAN, Yalçın. (2004). *AK Parti ve Muhafazakâr Demokrasi* (2. Baskı). İstanbul: Alfa Yayınları.

AKIN, Mahmut H. (2012). Türkiye’de Muhafazakârlığın Direnme Odağı Olarak Aile. (Editör: Şenay Eray). *Muhafazakâr Düşünce Dergisi*, Sayı 31, Ankara: Kadim Yayınları, s. 3-20.

AKIN, Mahmut H. (2014). Muhafazakâr Siyasal Kültürde Bir Sembol Olarak Necip Fazıl Kısakürek. (Editör: S. Buhari Baytekin). *Muhafazakâr Düşünce Dergisi*, Sayı 39, Ankara: Kadim Yayınları, s. 31-43.

AKIN, Mahmut, MEŞE, Ertuğrul (2013). Türkiye’de Muhafazakârlığa Nurettin Topçu’nun Eleştirel Katkısı. (Editör: S. Buhari Baytekin). *Muhafazakâr Düşünce Dergisi*, Sayı 37, Ankara: Kadim Yayınları, s. 141-154.

AK İCRAATLAR 1 (2016). Kültür Zenginliğimize Sahip Çıkıyoruz. *AK İcraatlar*. www.akicraatlar.com/turkiye/icraat/kultur-zenginligimize-sahip-cikiyoruz/14511, Erişim Tarihi: 31.01.2016.

AK İCRAATLAR 2 (2016). 1 Milyon Konuta Doğru. *AK İcraatlar*. www.akicraatlar.com/turkiye/icraat/1-milyon-konuta-dogru/14151, Erişim Tarihi: 31.01.2016.

AK İCRAATLAR 3 (2016). Kadın- Erkek Eşitliğinde Gelişme Sağlandı. *AK İcraatlar*. www.akicraatlar.com/turkiye/icraat/kadin-erkek-esitliginde-gelisme-saglandi/22312, Erişim Tarihi: 31.01.2016.

AK İCRAATLAR 4 (2016). Çocuk Destek Merkezleri ve ANKA. *AK İcraatlar*. www.akicraatlar.com/turkiye/icraat/cocuk-destek-merkezleri-ve-anka/22310, Erişim Tarihi: 31.01.2016.

AK İCRAATLAR 5 (2016). Aileye Dönüş Projesi. *AK İcraatlar*. www.akicraatlar.com/turkiye/icraat/aile-bakimina-donen-cocuk-sayisi-34-kat-artti/13855, Erişim Tarihi: 31.01.2016.

- AK İCRAATLAR 6 (2016). Evlilik Öncesi Eğitim Programı Yaygınlaşıyor. *AK İcraatlar*. www.akicraatlar.com/turkiye/icraat/evlilik-oncesi-egitim-programi-yayginlasiyor/13847, Erişim Tarihi: 31.01.2016.
- AKKAŞ, Hasan H. (2000). *İngiliz Siyasal Muhafazakâr Düşüncesi ve Edmund Burke*, Doktora Tezi, DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- AKKAŞ, Hasan H. (2004). *İngiliz Muhafazakâr Düşüncesi ve Edmund Burke* (1. Baskı). Ankara: Kadim Yayınları.
- AKŞİN, Sina. (2011). *Kısa Türkiye Tarihi* (12. Baskı). İstanbul: Yaylacık Matbaacılık.
- AKTAŞLI, Hasan U. (2011). Türk Muhafazakârlığı ve Kemalizm: Diyalektik Bir İlişki. (Editör: C. Özge Özmen). *Doğu-Batı Dergisi*, Sayı 58, Ankara: Doğu Batı Yayınları, s. 147-162.
- ALPKAYA, Faruk (2006). Kazım Karabekir. (Editörler: Tanıl Bora ve Murat Gültekingil). *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Muhafazakârlık Cilt 5*. İstanbul: İletişim Yayınları, s. 44-49.
- ALTINTAŞ, Hayrani (1989). *Mustafa Şekip Tunç* (1.Baskı). Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- ALTUN, Fahrettin (2005). İslamcılığın Muhafazakâr Demokrasiyle İmtihanı. *Anlayış Dergisi*, Sayı 31.
- ARCAYÜREK, Cüneyt (1992). *Cüneyt Arcayürek Açıklıyor-5* (3. Basım). Ankara: Bilgi Yayınevi.
- ARGIN, Şükrü (2006). Nurettin Topçu’nun Ümitsiz İhya Arzusu ya da Siyasetin ‘Taşra’ında Taşranın Siyasetini Tahayyül Etmek. (Editörler: Tanıl Bora ve Murat Gültekingil). *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Muhafazakârlık Cilt 5*. İstanbul: İletişim Yayınları, s. 465-508.

- ATAMAN, Muhittin (2000). Özalizm: Türkiye’de Yeniden Yapılanma Teşebbüsü. *Liberte Dergisi*, Sayı 19, s. 53-63.
- AUERBACH, M. Morton (1959). *The Conservative Illusion*. New York: Columbia University Press.
- AYDIN, Hicret (2008). *Muhafazakâr Düşünce Temelinde Demokrasi Algısı ve Türkiye’de Adalet ve Kalkınma Partisi Örneği*, Yüksek Lisans Tezi, PAMUKKALE ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli.
- AYVAZOĞLU, Beşir (2006). Yahya Kemal. (Editörler: Tanıl Bora ve Murat Gültekingil). *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Muhafazakârlık Cilt 5*. İstanbul: İletişim Yayınları, s. 416-421.
- BAŞGİL, Ali Fuat (2005). Din Hürriyeti: Türk Anayasasınının 75. Maddesi Üzerinde Etüd. (Editör: Murat Yılmaz). *TÜRKİYE’DE DİN ve VİCDAN ÖZGÜRLÜĞÜ Çeşitlilik, Çoğulculuk, Barış*. Ankara: Liberal Düşünce Topluluğu.
- BENETON, Philippe (2011). *Muhafazakârlık* (1. Baskı). (Çeviren Cüneyt Akalın). İstanbul: İletişim Yayınları.
- BIDİK, Dinçer (2007). *Türkiye’de Muhafazakârlık ve Liberalizm*, Yüksek Lisans Tezi, MUĞLA ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Muğla.
- BORA, Tanıl (1997). Muhafazakârlığın Değişimi ve Türk Muhafazakârlığının Bazı Yol İzleri. *Toplum ve Bilim Dergisi*, Sayı 74, İstanbul: İletişim Yayınları, s.6–31.
- BORA, Tanıl (2003). *Türk Sağının Üç Hali Milliyetçilik, Muhafazakârlık, İslamcılık* (3. Baskı). İstanbul: Birikim Yayınları.
- BORA, Tanıl ve ONARAN, Burak (2006). Nostalji ve Muhafazakârlık: Mazi Cenneti. (Editörler: Tanıl Bora ve Murat Gültekingil). *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Muhafazakârlık Cilt 5*. İstanbul: İletişim Yayınları, s. 234-260.
- BOSTANCI, Naci (2005). Siyaset ve Gelenek. *Muhafazakâr Düşünce Dergisi*, Sayı 3, Ankara: Kadim Yayınları, s. 131-136.

- BRADNEY, Anthony (2004). 21. Yüzyılda Din, Sekülerizm ve Muhafazakâr Düşünce. *Uluslararası Muhafazakârlık ve Demokrasi Sempozyumu*. 10-11 Ocak 2004. Ankara: AK Parti Yayınları, s. 126-138.
- BULAÇ, Ali (2005). İslam'ın Üç Siyaset Tarzı veya İslamcıların Üç Nesli. (Editörler: Tanıl Bora ve Murat Gültekingil). *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce İslamcılık Cilt 6*. İstanbul: İletişim Yayınları, s. 48-67.
- BULAÇ, Ali (2007). AK Parti ve Muhafazakâr Demokrasi. *Köprü Dergisi*. www.koprudergisi.com/index.asp?Bolum=EskiSayilar&Goster=Yazi&YaziNo=824, Erişim Tarihi: 31.01.2016.
- BURKE, Edmund (2004). *Reflections on the Revolution in France*. England: Penguin Books Ltd.
- ÇAHA, Ömer (2001). *Dört Akım Dört Siyaset* (1. Baskı). İstanbul: Zaman Kitap.
- ÇAHA, Ömer (2004a). Muhafazakâr Düşüncede Toplum. *Liberal Düşünce Dergisi*, Sayı 34, Ankara: Liberte Yayınları, s.15- 17.
- ÇAHA, Ömer (2004b). Muhafazakâr Düşüncede Toplum. *Uluslararası Muhafazakârlık ve Demokrasi Sempozyumu*. 10-11 Ocak 2004. Ankara: Ak Parti, s. 66-79.
- ÇAKIR, Ruşen (2005). Milli Görüş Hareketi. (Editörler: Tanıl Bora ve Murat Gültekingil). *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce İslamcılık Cilt 6*. İstanbul: İletişim Yayınları, s. 544-548.
- ÇELİK, Ömer (11.01.2004). Muhafazakârlık ve Demokratlık. *Sabah Gazetesi*. <http://arsiv.sabah.com.tr/2004/01/12/yaz1000-10-111-20040111.html>, Erişim Tarihi: 31.01.2016.
- ÇETİN, Halis (2004). Muhafazakârlık: Kaosa Karşı Kozmos. *Muhafazakâr Düşünce Dergisi*, Sayı: 1, Ankara: Cantekin Matbaası, s. 87-119.

- ÇETİN, Halis (2005). Ezelden Ebede: Kadim Bilgeliğin Kutsal Yolculuğu: Gelenek. *Muhafazakâr Düşünce Dergisi*, Sayı 3, Ankara: Kadim Yayınları, s. 153-171.
- ÇETİNSAYA, Gökhan (2005). Muhafazakâr Bir Siyasi Düşünür Olarak Halide Edip Adivar, *Muhafazakâr Düşünce Dergisi*, Sayı 5, Ankara: Kadim Yayınları, s.157-163.
- ÇİĞDEM, Ahmet (1997). *Aydınlanma Düşüncesi* (2. Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.
- ÇİĞDEM, Ahmet (2005). İslamcılık ve Türkiye Üzerine Bazı Notlar. (Editörler: Tamlı Bora ve Murat Gültekingil). *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce İslamcılık Cilt 6* (2. Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları, s. 26-33.
- ÇUBUKÇU, İbrahim A. (1986). *Türk Düşünce Tarihinde Felsefe Hareketleri*. Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları.
- DAHL, Robert A. (2001). *Demokrasi Üstüne* (1. Baskı). (Çeviren: Betül Kadioğlu). Ankara: Phoenix Yayınevi.
- DAVUTOĞLU, Ahmet (2014). *62. Hükümet Programı*. Başbakan Sayın Ahmet Davutoğlu Tarafından TBMM’ye Sunulmuştur.
- DAVUTOĞLU, Ahmet (2015). *64. Hükümet Programı*. Başbakan Sayın Ahmet Davutoğlu Tarafından TBMM’ye Sunulmuştur.
- DELLALOĞLU, Besim (2014). Muhafazakârlıkla Modernleşmeciliğin Kavşağında Türkiye: Tanpınar ve Narmanlı Han. *Muhafazakâr Düşünce Dergisi*, Sayı 39, Ankara: Kadim Yayınları, s. 113- 127.
- DEMİREL, Tanel (2004). *Adalet Partisi İdeoloji ve Politika* (1. Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.
- DEMİREL, Tanel (2005). Adalet Partisi. (Editörler: Mustafa Erdoğan ve Murat Yılmaz). *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Liberalizm Cilt 7* (1. Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları, s. 548-583.

- DOĞAN, Mehmet (2005). Nurettin Topçu. (Editörler: Tanıl Bora ve Murat Gültekingil). *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce İslamcılık Cilt 6* (2. Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları, s.438-450.
- DOĞAN, Necmettin (2011). Türk Muhafazakârlığının Devlet Algısı: Nurettin Topçu Örneği. (Editör: Cansu Özge Özmen). *Doğu Batı Dergisi*, Sayı 58, Ankara: Cantekin Matbaacılık, s. 213-228.
- DOĞAN, Yalçın (04.02.2003). Siirt 70 yıldır bugünü bekliyor! *Hürriyet Gazetesi*. <http://webarsiv.hurriyet.com.tr/2003/02/04/244457.asp>, Erişim Tarihi: 31.01.2016
- DUBİEL, Helmut (2013). *Yeni Muhafazakârlık Nedir?* (2. Baskı). (Çeviren: Erol Özbek). (Editör: Tanıl Bora). İstanbul: İletişim Yayınları.
- DURAL, Baran (2005). Kemalist Gelenek Karşısında Ana-Damar Türk Muhafazakârlığının Tarihsel Seyri. *Muhafazakâr Düşünce Dergisi*, Sayı 4, Ankara: Kadim Yayınları, s. 195-214.
- DURAN, Burhanettin (2005). Cumhuriyet Dönemi İslamcılığı: İdeolojik Konumları, Dönüşümü ve Evreleri. (Editörler: Tanıl Bora ve Murat Gültekingil). *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce İslamcılık Cilt 6* (2. Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları, s. 129-135.
- DÜZOVA, Mesut (2010). *Türkiye’de 1980 Sonrası Muhafazakâr Milliyetçilik ve Modernite Projesi*, Yüksek Lisans Tezi, İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- EAGLETON, Terry (1996). *İdeoloji* (1.Baskı). (Çeviren: Muttalip Özcan). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- EMRE, İsmet (2014). Modernleşme ve Mehmet Akif Ersoy. *Muhafazakâr Düşünce Dergisi*, Sayı 39, Ankara: Kadim Yayınlar, s. 151-159.
- ERDOĞAN, Mustafa (1991). Liberalizm, Muhafazakârlık ve Türk Sağı. *Türkiye Günü Dergisi*, Sayı 16, s.52.

- ERDOĞAN, Mustafa (2004a). Muhafazakârlık: Ana Temalar. *Liberal Düşünce Dergisi*, Sayı 34, s. 4-9.
- ERDOĞAN, Mustafa (2004b). Muhafazakârlık: Ana Temalar. *Uluslararası Muhafazakârlık ve Demokrasi Sempozyumu Ak Parti Bildiriler Kitabı*. 10-11 Ocak 2004. İstanbul: AK Parti, s. 26-33.
- ERDOĞAN, Recep T. (2003). *59. Hükümet Programı*. Başbakan Sayın Recep Tayyip Erdoğan Tarafından TBMM'ye Sunulmuştur.
- ERDOĞAN, Recep T. (10.01.2004). *Uluslararası Muhafazakârlık ve Demokrasi Sempozyumu Açılış Konuşması*. www.akparti.org.tr/site/haberler/muhafazakârlık-ve-demokrasi-sempozyumu-basbakan-erdogan-ak-parti-siyaseti-r/3173#1, Erişim Tarihi: 31.01.2016.
- ERDOĞAN, Recep T. (2007). *60. Hükümet Programı*. Başbakan Sayın Recep Tayyip Erdoğan Tarafından TBMM'ye Sunulmuştur.
- ERDOĞAN, Recep T. (2011). *61. Hükümet Programı*. Başbakan Sayın Recep Tayyip Erdoğan Tarafından TBMM'ye Sunulmuştur.
- EREN, Emrah K. (2012). *Muhafazakâr Siyaset Anlayışı ve Demokrasi*, Doktora Tezi, GAZİ ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- ERGİL, Doğu (1986). Muhafazakâr Düşüncenin Temelleri “Muhafazakârlık ve Yeni- Muhafazakârlık”. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Cilt: 41, No: 1 / 4, s. 269.
- EROĞUL, Cem (1990). *Demokrat Parti 'Tarihi ve İdeolojisi'* (2.Baskı). Ankara: İmge Kitabevi.
- ESER, Bahadır H.(2013). “Türk Siyasal Kültürü İçerisinde Dinin Rolü Üzerine Bir Açıklama Çabası: Milli Görüş Hareketi ve Milli Nizam Partisi”. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt:18 ,Sayı: 3, s. 201-224.

- EWALD, Oskar (2013). *Fransız Aydınlanma Felsefesi* (2. Baskı). (Çeviren: Gürsel Aytaç). Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- FUKUYAMA, Francis (1999). *Tarihin Sonu ve Son İnsan*. (Çeviren: Zülfü Dicleli). İstanbul: Gün Yayınları.
- FURET, François (2013). *Devrim'in Yorumu Fransız Devrimi'ne Üç Yaklaşım Biçimi* (2. Baskı). (Çeviren: Ahmet Kuyaş). İstanbul: Doğu Batı Yayınları.
- GEERTZ, Clifford (1965). *Ideology and Discontent*. (Der. David E. Apter). New York: The Free Press of Glencoe, , s. 671.
- GÖRAL, Vural (2006). İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu. (Editörler: Tanıl Bora ve Murat Gültekingil). *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce Muhafazakârlık Cilt 5* (3. Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları, s. 608-611.
- GREGORİOS, Paulos (1992). *A Light too Bright The Enlightenment Today*, New York: State University of New York Press.
- GUSFIELD, Joseph R. (2005). Toplumsal Değişim Araştırmalarında Yersiz Kutuplaşma: Gelenek ve Modernite. *Muhafazakâr Düşünce Dergisi*, Sayı 3, Ankara: Kadım Yayınları, s. 55-72.
- GÜL, Abdullah (2002). 58. *Hükümet Programı*. Başbakan Sayın Abdullah Gül Tarafından TBMM'ye Sunulmuştur.
- GÜLER, İlhami (2005). Tarih ve “Tarih-Dışı” Arasında Gelenek. *Muhafazakâr Düşünce Dergisi*, Sayı 3, Ankara: Kadım Yayınları, s. 123-130.
- GÜNGÖRMEZ, Bengül (2003). Muhafazakârlığın Sosyolog Havarisi: Robert Nisbet. *Doğu Batı Dergisi*, Sayı: 25, Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- GÜNGÖRMEZ, Bengül (2004). Muhafazakâr Paradigma: ‘Dogma’ ve ‘Önyargı’ . *Muhafazakâr Düşünce Dergisi*, Sayı 1, s. 11-30.

- GÜZEL, Murat (2006). Necip Fazıl Kısakürek. (Editörler: Tanıl Bora ve Murat Gültekingil). *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Muhafazakârlık Cilt 5* (3. Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları, s. 334-341.
- HABERTÜRK (22.03.2013). İsrail Özür Diledi. *HaberTürk Gazetesi*. www.haberturk.com/dunya/haber/829812-israil-ozur-diledi, Erişim Tarihi: 31.01.2016.
- HARRİES, Owen (2004). Muhafazakârlığın Anlamı. (Çeviren: Metin Boşnak). *Liberal Düşünce Dergisi*, Sayı: 34, Ankara: Liberte Yayınları.
- HELLER, Jeffrey (22.03.2013). Obama Brokers Israel-Turkey Rapprochement. *Reuters News Agency*. www.reuters.com/article/us-israel-turkey-obama-idUSBRE92L0RK20130322, Erişim Tarihi: 31.01.2016.
- HEYD, Uriel (1980). *Ziya Gökalp Türk Milliyetçiliğinin Temelleri* (1. Baskı). (Çeviren: Cemil Meriç). İstanbul: Sebil Yayınevi.
- HEYWOOD, Andrew (2011). *Siyasi İdeolojiler* (3. Baskı). (Çevirenler: Ahmet Kemal Bayram, Özgür Tüfekçi, Hüsamettin İnaç, Şeyma Akın, Buğra Kalkan). Ankara: Adres Yayınları.
- HİRSCHMAN, Albert (1994). *Gericiliğin Retoriği*. (Çeviren: Yavuz Alogan). İstanbul: İletişim Yayınları.
- HOBSBAWM, E. (2003). *Sanayi ve İmparatorluk*. (Çeviren: Abdullah Ersoy). Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.
- HOFFMAN, John ve GRAHAM, Paul (2006). *Introduction to Political Theory*. Pearson Education Limited.
- HOŞGÖR, Şebnem (30.06.2011). 2002’de Erdoğan’ın Yolu Nasıl Açıldı? *Vatan Gazetesi*. www.gazetevatan.com/2002-de-erdogan-in-yolu-nasil-acildi--386242-siyaset, Erişim Tarihi: 31.01.2016.

- HUNTINGTON, Samuel P. (1957), Conservatism as an Ideology. *The American Political Science Review*, Sayı 51, s. 454-473.
- İBA, Şeref (2008). *Anayasa Hukuku ve Siyasal Kurumlar* (2. Baskı). Ankara: Turhan Kitabevi.
- İREM, Nazım (1997). Kemalist Modernizm ve Türk Gelenekçi Muhafazakârlığının Kökenleri. *Toplum ve Bilim Dergisi*, Sayı 74. Güz 1997, s.52.
- İREM, Nazım (2011). Türk Muhafazakâr Modernleşmesinin Sınırları: Kültürcü Özgünlük ve Eksik Liberalizm. *Doğu- Batı Dergisi*, Sayı 58, s. 27-36.
- KAMU DENETÇİLİĞİ KURUMU (2016). www.ombudsman.gov.tr, Erişim Tarihi: 31.01.2016.
- KARACA, Emrah (2012). *Muhafazakâr Siyaset Anlayışı ve Demokrasi*. Doktora Tezi, GAZİ ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- KARAGÖZ, Betül (2009). “Devrimci Cumhuriyet'in Muhafazakâr Yeni Adamı: İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu,” . *Düşünen Siyaset Dergisi*, Sayı 25, s. 71-112.
- KARPAT, Kemal (2010). *Türk Demokrasi Tarihi* (1. Baskı). İstanbul: Timaş Yayınları.
- KENT KONSEYİ YÖNETMELİĞİ (8 Ekim 2006). *Resmi Gazete*. Sayı: 26313.
- KIRK, Russell (2008a). Muhafazakârlığın On Prensibi. (Çevirenler: Okan Aslan ve Cemal Fedayi). *Muhafazakâr Düşünce Dergisi*, Sayı 16-17, s. 243-250.
- KIRK, Russell (2008b). *The Conservative Mind*. Lexington: BN Publishing.
- KISAKÜREK, Necip Fazıl (2014). *Kafa Kâğıdı*. Büyük Doğu Yayınları Basım Yayın Prodüksiyon Ltd. Şti. 7 Nis 2014.
- KIŞLALI, Ahmet T. (1987). *Siyaset Bilimi*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basın Yayın Yüksekokulu Yayınları.

- KONGAR, Emre (2005). *21. Yüzyılda Türkiye* (36. Baskı). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- LEWIS, Bernard (2007). *Demokrasinin Türkiye Serüveni* (3. Baskı). İstanbul: YKY Yayınları.
- MANNHEİM, Karl (2009). *İdeoloji ve Ütopya* (1. Baskı). (Çeviren: Mehmet Okyayuz). Ankara: De Ki Basım Yayım.
- MARDİN, Şerif (2012). *Din ve İdeoloji* (21. Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.
- MERİÇ, Cemil (2006). *Bütün Eserleri -7- Umrandan Uygarlığa* (12. Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.
- MEYER, Frank S. (2015). *What Is Conservatism?* (Foreword to the new edition by Jonah Goldberg).
- MOLLAER, Fırat (2004). Rasyonalist Düşünce Geleneği Karşısında Muhafazakârlık: Burke'ten Hayek'e. *Muhafazakâr Düşünce Dergisi*, Sayı 2, Ankara: Kadim Yayınları, s. 157-191.
- MOLLAER, Fırat (2005). Metodolojik Problemlerin Kısacasında Türk Muhafazakârlığı. *Muhafazakâr Düşünce Dergisi*, Sayı 4, Ankara: Kadim Yayınları, s. 171-194.
- MOLLAER, Fırat (2009). *Muhafazakârlığın İki Yüzü* (1. Baskı). İstanbul: Dergâh Yayınları.
- NİSBET, Robert (2011). *Muhafazakârlık Düş ve Gerçek* (2. Baskı). (Hazırlayan: Kudret Bülbül). Ankara: Kadim Yayınları.
- OAKESHOTT, Michel (2004). "Muhafazakâr Olmak Üzerine" (On Being Conservative). (Çev. İsmail Zeyrek). *Muhafazakâr Düşünce Dergisi*, Sayı 1, s. 55-78.

- ÖĞÜN, Süleyman Seyfi (2006). Türk Muhafazakârlığının Kültürel Politik Kökleri. (Editörler: Tanıl Bora Murat ve Gültekingil Ahmet Çiğdem). *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Muhafazakârlık Cilt 5* (3. Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları, s. 539-543.
- ÖNDER, Tuncay (2006). Ali Fuad Başgil. (Editörler: Tanıl Bora ve Murat Gültekingil). *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Muhafazakârlık Cilt 5* (3. Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları, s. 291-301.
- ÖRS, Birsen (Der.) (2008). *19.Yüzyıldan 20. Yüzyıla Modern Siyasal İdeolojiler*. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- ÖZCAN, Ufuk (2013). İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu’nun Eklektik Reformizmi: Geleneğin Modernleştirilmesi ve İnkılabın Konserve Edilmesi. (Editör: Serhat Buhari Baytekin). *Muhafazakâr Düşünce Dergisi*, Sayı.37, s.155-178.
- ÖZDEMİR, Hakan (2015). 28 Şubat Süreci Arifesinde ve Ertesinde İki Milli Görüş Partisi: Refah Partisi (RP)- Fazilet Partisi (FP) (Karşılaştırmalı Bir Analiz). *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, C.20, Sayı 2, s. 165-193.
- ÖZDENÖREN, Rasim (2005). Necip Fazıl Kısakürek. (Editörler: Tanıl Bora ve Murat Gültekingil). *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce İslamcılık Cilt 6* (2. Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları, s. 136-149.
- ÖZİPEK, Bekir Berat (2011). *Muhafazakârlık Akıl, Toplum, Siyaset* (4.Baskı). İstanbul: Timaş Yayınları.
- ÖZKÖYLÜ, Göksel (18.11.2002). Erdoğan Anlatıyor. *Radikal Gazetesi*. www.radikal.com.tr/politika/erdogan-anlatiyor-651686, Erişim Tarihi: 31.01.2016.
- ÖZYURT, Cevat (2013). Said Halim Paşa Düşüncesinde Değişim ve Süreklilik: Muhafazakâr - Reformcu İslâmcılığın Oluşumu. (Editör: Serhat Buhari Baytekin). *Muhafazakâr Düşünce Dergisi*, Sayı 37, s. 67-102.

- PARKİN, C. W. (2000). Burke ve Muhafazakâr Gelenek. *Siyasi Düşünce Tarihi*. (Haz. David Thompson). İstanbul: Şule Yayınları.
- REFAH PARTİSİ (1986). *Refah Partisi Programı*. Samsun: Eser Matbaası.
- SAFA, Peyami (1981). *Türk İnkılabına Bakışlar*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- SAFİ, İsmail (2007). *Türkiye’de Muhafazakâr Siyaset ve Yeni Arayışlar* (2. Baskı). Ankara: Lotus Yayınevi.
- SAKAR, Ekrem (2014). Yahya Kemal’in Muhafazakârlık Modeli. *Ayraç Dergisi*, Sayı 61, s. 47-50.
- SANDER, Oral (2011). *Siyasi Tarih İlk Çağlardan 1918’e* (21. Baskı). Ankara: İmge Kitabevi.
- SARIBAY, Ali Y. (2005). Milli Nizam Partisi’nin Kuruluşu ve Programının İçeriği. (Editörler: Tanıl Bora ve Murat Gültekingil). *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce İslamcılık Cilt 6* (2. Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları, s.576-590.
- SCRUTON, Roger (Ed.) (2001). *The Meaning of Conservatism* (3. Baskı). Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- SİDAL, Süleyman (2010). *Muhafazakâr Demokrasi ve Adalet ve Kalkınma Partisi*, Yüksek Lisans Tezi, İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- SÖĞÜTLÜ, İlyas (2009). Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Türkiye’de Modernleşme: Kırılmalar ve Süreklilikler. (Editör: Cemal Fedayi). *Muhafazakâr Düşünce Dergisi*, Sayı 18, s.33-54.
- SUNAR, İlkey (1983). *Demokrat Parti ve Popülizm. Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*. İstanbul: İletişim Yayınları, s. 2076- 2086.

- SÜTÇÜ, Tevfik (2013). Yeni Lisan Hareketi'nden Ölümüne Kadar Türk Basınında Ziya Gökalp. *Turkish Studies*. International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 8/9 Summer 2013, p. 2297-2311, Ankara.
- ŞAHİN, Kamil (2010). *Türkiye'de Gençliğin Muhafazakâr Eğilimleri*. Doktora Tezi, SAKARYA ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- ŞEYHANLIOĞLU, Hasan H. (2009). *Demokrat Parti ve Siyasal Muhafazakârlık*. Doktora Tezi, SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.
- TANFER, Vehbi (1990). İrtica Olayları Karşısında Atatürk. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*. Cilt VI, Sayı 17, s. 307-319.
- TANPINAR, Ahmet Hamdi (Yayın Yılı Yok). *Huzur*. Tercüman Gazetesi Armağanı.
- TANPINAR, Ahmet Hamdi (2000). *Yaşadığım Gibi*. (Hazırlayan: Prof. Dr. Birol Emil). İstanbul: Dergâh Yayınları.
- TEKİN, Yusuf ve AKGÜN, Birol (2005). İslamcılar-Demokrasi İlişkisinin Tarihi Seyri. (Editörler: Tanıl Bora ve Murat Gültekin). *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce İslamcılık Cilt 6* (2. Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları, s. 652-663.
- TEZEL, Yahya S. (2006). Tanzimat Sonrası İmparatorluk ve Cumhuriyet Türkiye'sinde "Muhafazakârlık" Sorunsalı: Devamlılıklar, Değişmeler ve Kırılmalar. (Editörler: Tanıl Bora Murat Gültekingil). *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce Muhafazakârlık Cilt 5* (3. Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları, s. 21-39.
- KEINON, Herb (22.03.2013). Netanyahu Apologizes to Turkey over Gaza Flotilla. *The Jerusalem Post*. www.jpost.com/International/Obama-Netanyahu-Erdogan-speak-by-phone-307423, Erişim Tarihi: 31.01.2016
- TOCQUEVILLE, Alexis de (2004). *Eski Rejim ve Devrim* (2. Baskı). (Çeviren: Turhan Ilgaz). Ankara: İmge Kitabevi.

- TOKLUOĞLU, Ceylan (2013). Ziya Gökalp ve Türkçülük. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt 68, No. 3, s. 113-139.
- TUNÇ, M. Şekip (2010). Liberallik ve Şuurlu Muhafazakârlık. (Editör: Vehbi Başer). *Muhafazakâr Düşünce Dergisi*, Sayı 25-26, s.99-104.
- TURHAN, Mehmet (2002). Anayasa Mahkemesi'nin Fazilet Partisi Kararı. (Editör: Mustafa Erdoğan). *Liberal Düşünce Dergisi*, Sayı 27, Ankara: Liberte Yayınları, s. 31-42.
- TÜRE, Fatih (2005). Muhafazakârlık, Yeni Sağ ve AKP. *Eğitim Bilim Toplum Dergisi*, Sayı 12, Cilt 3, s. 40-57.
- TÜRK, Bahadır (2004). Doğu Bahçelerinde Batılı Bir Bakışın Huzur(suzluk)u: A. H. Tanpınar ve Türk Muhafazakârlığı. *Liberal Düşünce Dergisi*, Sayı 34, s. 59-65.
- TÜRKİYE CUMHURİYETİ ANAYASASI (1982). *1982 Anayasası*.
www.tbmm.gov.tr/anayasa/anayasa82.htm, Erişim Tarihi: 31.01.2016.
- TÜRK DİL KURUMU (2016). www.tdk.gov.tr, Erişim Tarihi: 31.01.2016.
- TÜRK İŞBİRLİĞİ VE KOORDİNASYON AJANSI BAŞKANLIĞI (2016).
www.tika.gov.tr, Erişim Tarihi: 31.01.2016.
- ÜLKEN, Hilmi Z. (1992). *Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi*. İstanbul: Ülken Yayınları.
- ÜNAL, Mehmet Ali (2005). Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Türk Devlet ve Siyaset Geleneğinde Değişim Problemi. *Muhafazakâr Düşünce Dergisi*, Sayı 4, Ankara: Kadım Yayınları, s. 146-158.
- WALLERSTEİN, Immanuel (1998). *Liberalizmden Sonra* (1. Baskı). (Çeviren: Erol Öz). İstanbul: Metis Yayınları.
- VIERECK, Peter (1956). *Conservatism From John Adams to Churchill*. D. Van Nostrand Company: Canada

- VURAL, Mehmet (2011). *Siyaset Felsefesi Açısından Muhafazakârlık* (3. Baskı). Ankara: Elis Yayınları.
- YALÇIN, Fatih (2013). Modern Bir Muhafazakâr: Yahya Kemal. (Editör: Serhat Buhari Baytekin). *Muhafazakâr Düşünce Dergisi*, Sayı 37, Ankara: Kadim Yayınları, s. 47-66.
- YAVUZ, M. Hakan (2005). Milli Görüş Hareketi: Muhalif ve Modernist Gelenek. (Editörler: Tanıl Bora ve Murat Gültekin). *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce İslamcılık Cilt 6* (2. Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları, s.591-603.
- YAYLA, Oğuz T. (2013). 20 Yılda Liberal Düşünce Topluluğu: Bir Entelektüel Hareketin Kronolojisi: 1992–2012. *Özgürlüğün Peşinde Atilla Yayla* (1. Baskı), Hazırlayan: Özlem Çağlar-Yılmaz. Ankara: Liberte Yayınları.
- YETİM, Fahri(2014). Liberal Muhafazakârlık ve Düşünsel Tutarlılık Ekseninde Farklı Bir Türkiye Entelektüeli: Ali Fuat Başgil. (Editör: Serhat Buhari Baytekin). *Muhafazakâr Düşünce Dergisi*, Sayı 39, Ankara: Kadim Yayınları, s. 61-70.
- YILDIZ, Aytaç (2011). Kuruluş Sürecinde Cumhuriyet Muhafazakârlığı: Peyami Safa’nın Kemalizm Yorumu. (Editör: Cansu Özge Özmen). *Doğu Batı Dergisi*, Sayı 58, Ankara: Doğu Batı Yayınları, s. 191-212.
- YILDIZ, Yakup (2013). Mustafa Şekip Tunç’un Türk Muhafazakâr Düşüncesine Etkisi. (Editör: Serhat Buhari Baytekin). *Muhafazakâr Düşünce Dergisi*, Sayı.38, Ankara: Kadim Yayınları, s. 127-159.
- YILMAZ, Aytekin (2001). *Çağdaş Siyasal Akımlar*. Ankara: Vadi Yayınları.
- YILMAZ, Murat (2004). “Muhafazakâr Demokrat” Bir Politikanın Temel Özellikleri Neler Olabilir? *Muhafazakâr Düşünce Dergisi*, Sayı 1, Ankara: Cantekin Matbaası, s. 143-147.
- YILMAZ, Hüseyin (2005). Gelenek, Gelenekçilik, Gelenekselcilik. *Muhafazakâr Düşünce Dergisi*, Sayı 3, Ankara: Kadim Yayınları, s. 39-53.

- YILMAZ, Murat (2005). Darbeler ve İslamcılık. (Editörler: Tanıl Bora ve Murat Gültekin). *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce İslamcılık Cilt 6* (2. Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları, s.632-639.
- YILMAZ, Murat (2006). Mehmet Akif Ersoy. (Editörler: Tanıl Bora ve Murat Gültekingil). *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Muhafazakârlık Cilt 5* (3. Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları, s. 318-331.
- YURTDIŞI TÜRKLER VE AKRABA TOPLULUKLAR BAŞKANLIĞI (2016). www.ytb.gov.tr, Erişim Tarihi: 31.01.2016.
- ZÜRCHER, Eric Jan (2000). *Modernleşen Türkiye’nin Tarihi* (7. Baskı) (Çev. Yasemin Saner Gönen). İstanbul: İletişim Yayınları.
- ZÜRCHER, Eric Jan (2006). Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası ve Siyasal Muhafazakârlık. (Editörler: Tanıl Bora ve Murat Gültekingil). *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Muhafazakârlık Cilt 5* (3. Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları, s. 40-43.

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

ÖZ GEÇMİŞ

Mehmet ÖZÇELİK, 1990 yılında Bolu'nun Gerede ilçesinde dünyaya gelmiştir. İlk ve orta öğrenimini Ankara Nuh Eskiyanan İlköğretim Okulu'nda tamamladıktan sonra, 2008 yılında Ankara Ümitköy Anadolu Lisesi'nden mezun olmuştur.

Selçuk Üniversitesi İşletme bölümünde lisans eğitimi almaya hak kazanan Özçelik, 2012 yılında lisans programını başarıyla tamamlamıştır. Lisans hayatında aktif bir öğrenci olan Özçelik, aynı zamanda "Selçuk Üniversitesi Birleşmiş Milletler Model Topluluğu" kurucu başkanıdır. 2009 yılında, yabancı dilini geliştirmek amacıyla ABD'ye gitmiştir. 2010 yılında Erasmus Programı kapsamında "Polonya Wroclaw University of Economics"de işletme ve ekonomi dersleri almıştır.

2013 yılından bu yana, Konya Ticaret Odası Ekonomik Araştırmalar ve Proje Müdürlüğü'nde uzman olarak çalışan Özçelik, aynı zamanda çeşitli sivil toplum kuruluşlarında görevler yürütmektedir.